

วารสารไทย
THAI JOURNAL

ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๗๑ กรกฎาคม - กันยายน ๒๕๔๒

ทฤษฎีใหม่ ขั้นที่สาม

ติดต่อร่วมมือกับแหล่งเงิน *(ธนาคาร)* และกับแหล่งพลังงาน *(บริษัทน้ำมัน)* ตั้งและบริหารโรงสี *(การตลาด)* ตั้งและบริหารร้านสหกรณ์ *(การผลิตและการเป็นอยู่)* ช่วยการลงทุน *(การผลิตและการตลาด)* ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิต *(สวัสดิการ การศึกษา สังคมและศาสนา)*

ทั้งนี้ ทั้งฝ่ายเกษตรกรและฝ่ายธนาคารกับบริษัทจะได้รับประโยชน์

: เกษตรกรขายข้าวในราคาสูง *(ไม่ถูกกดราคา)* ธนาคารกับบริษัทซื้อข้าวบริโภคในราคาต่ำ*(ซื้อข้าวเปลือกตรงจากเกษตรกรและมาสีเอง)* : *(การตลาด)*

: เกษตรกรซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคในราคาต่ำ *(เป็นร้านสหกรณ์ราคาขายส่ง)* : *(การผลิตและการเป็นอยู่)*

: ธนาคารกับบริษัท จะสามารถกระจายบุคลากร

ทฤษฎีใหม่
มูลนิธิชัยพัฒนา
วันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๘

วารสารไทย
THAI JOURNAL

ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๗๑ กรกฎาคม - กันยายน ๒๕๔๒
หมายเลขสากลประจำวารสาร ISSN 0125 - 572X

ปก : พระบรมสาทิสลักษณ์
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

"วารสารไทย" เป็นวารสารเผยแพร่ข้อมูลความรู้เชิงสารคดีที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชนชาวไทย เพื่อสนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

ที่ปรึกษา ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา
นายสุธี อากาศฤกษ์

บรรณาธิการ นายชาคริต จุลกะเสวี

บรรณาธิการผู้ช่วย นางสาวอนุตรา หงษ์สุวรรณ

กองบรรณาธิการ นายวิจิตร อาวะกุล นายประพัฒน์ ตรีณรงค์
นายทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา นายสมบัติ พลายน้อย
คุณหญิงคณิตา เลขะกุล นายเย็นใจ เลาหวณิช
นางธัชกร เหมะจันทร นายปัญญา นิตยสุวรรณ

ฝ่ายประสานงาน นายกิตติ จันทร์ส่อง ร.ต.ต.หญิงเมทินี ศรีรุ่งเรือง

สำนักงานวารสารไทย สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี
อาคาร ๑๑ ชั้น ๓ ส่วนการศึกษาโรงเรียนนายร้อย
จปร. (เดิม) ถนนราชดำเนิน โทร. ๒๘๑๔๕๕๐

วารสารไทย เป็นเอกสารเผยแพร่เป็นอภินันทนาการแก่ประชาชนทั่วไป ทรรศนะและข้อคิดเห็นที่ปรากฏในวารสารนี้เป็นของผู้เขียนแต่ละท่าน ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องตรงกับความเห็นของบรรณาธิการ และคณะผู้จัดทำ

คณะอนุกรรมการจัดทำวารสารไทย
ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา อนุกรรมการที่ปรึกษา
นายสุธี อากาศฤกษ์ อนุกรรมการที่ปรึกษา
นายวิจิตร อาวะกุล ประธานอนุกรรมการ
นายชาคริต จุลกะเสวี รองประธานอนุกรรมการ

อนุกรรมการ

นายทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา นายประพัฒน์ ตรีณรงค์
คุณหญิงคณิตา เลขะกุล นายเย็นใจ เลาหวณิช
นายสมบัติ พลายน้อย นายปัญญา นิตยสุวรรณ
นางธัชกร เหมะจันทร นายสถิตย์ เล็งไธสง
นางเนาวรัตน์ พลเดช นายสมาน นภายน
นายวิษณุ เอมประณีตร์ นายพลาดิศัย สิทธิธัญกิจ
นางสาวอนุตรา หงษ์สุวรรณ นายกิตติ จันทร์ส่อง
ร.ต.ต.หญิงเมทินี ศรีรุ่งเรือง

พิมพ์ที่ บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด
สำนักงาน : ๘๕-๘๕ ถนนมหานคร (สว่างตัดใหม่) แขวงมหาพฤฒาราม เขตบางรัก กทม. ๑๐๕๐๐ โทร. ๒๓๖๐๐๕๘, ๒๖๖๕๔๘๖ โทรสาร. (๖๖๒) ๒๓๘๔๐๒๘
โรงงาน : ๓๗ ซอยวชิรธรรมสาธิต ๓๗, ถนนสุขุมวิท ๑๐๑/๑ แขวงบางจาก เขตพระโขนง กทม. ๑๐๒๖๐ โทร. ๗๔๖๓๑๓๐-๔ โทรสาร. (๖๖๒)๓๕๘๗๐๗๓

เผยแพร่เพื่อเป็นอภินันทนาการ
จาก
สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี

ห้ามจำหน่าย

จากบรรณาธิการ

ท่านผู้อ่านวารสารไทยจำนวนไม่น้อย คงจะยังพอจำกันได้ดีว่า เมื่อปี ๒๔๔๒ เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้ยุติลง ประเทศไทยเราเกือบจะต้องตกเป็นรัฐในอารักขาของประเทศอังกฤษไปเสียแล้ว เพราะไทยเราได้เข้าร่วมกับประเทศเยอรมันนีฝ่ายอักษะ เป็นคู่สงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรด้วยนั้น แต่เดชะบุญของประเทศไทยที่ได้ประเทศสหรัฐอเมริกา และผลงานของเสรีไทยช่วยคัดค้านกระแสความร้องแรงของอังกฤษไว้

แต่กระนั้นกว่าจะรอดและคงความเป็นเอกราชมาได้ ประเทศไทยเราก็ยังต้องเสียดินแดน ทั้งรัฐกลันตัน มะลิส ตรังกานู ไทรบุรี ในมลายู และ แคว้นฉานในพม่าให้แก่ประเทศอังกฤษ ทั้งยังถูกบังคับไม่ให้ไทยขุดคลองคอคอดกระเชื่อมอ่าวไทยกับมหาสมุทรอินเดียด้วย เหล่านี้นับเป็นความเจ็บช้ำ ที่คนไทยทั้งชาติไม่ควรจะลืมเลือนกันไปง่ายๆเสียนะครับ ควรจะเป็นสิ่งช่วยเตือนใจคนไทยเรา ให้ทวีความรักสามัคคีให้มั่นคงเข้าไว้ เพื่อดำรงชาติไทยของเราให้ยืนยงดำรงอยู่ด้วยดีตลอดไป

ทางด้านความวิบัติของการใช้ภาษาไทย ที่กำลังเป็นที่วิตกห่วงใยกันอยู่มากในขณะนี้ จากการใช้ภาษาที่ไม่ถูกต้องและการออกเสียงควบกล้ำไม่ถูกต้องชัดเจนแล้ว ก็ยังมีบรรดานักแสดงตลอดจนพิธีกรหลายท่านในวงการสื่อสารมวลชนที่เป็นสื่อใกล้ชิดกับผู้ชมผู้ฟัง สื่อเหล่านั้นยังเป็นต้นแบบที่ทำให้เด็กไทยรุ่นหลัง มีความบกพร่องเรื่องการใช้ภาษาไทยมากยิ่งขึ้นด้วย จึงควรที่จะได้เร่งช่วยกันหาทางแก้ไขต่อไปให้ดีที่สุดด้วย

สำหรับใน **วารสารไทย** ฉบับนี้ ก็มีบทความของนักเขียนประจำคอลัมน์ต่างๆทุกท่าน อาทิ ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา คุณทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา อาจารย์ประพัฒน์ ตรีณรงค์ รองศาสตราจารย์ วิจิตร อาวะกุล คุณปัญญา นิตยสุวรรณ ส. พลายน้อย คุณเนาวรัตน์ (ทองรมย์) พลเดช คุณพลาดิศัย สิทธิธัญกิจ คุณใหญ่ นภายน และท่านผู้พิพากษาสถิตย์ เล็งไธสง จึงขอขอบพระคุณอย่างยิ่งไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ชาคริต จุลกะเสรี

สารบัญ

บันทึกเรื่องพระจอมเกล้าฯ	๕
พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิวัฒนไชย	๑๑
แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช	๑๖
อัจฉริยลักษณ์ของภาษาไทย	๒๓
ศาสตราจารย์ ดร. ป๋วย อึ๊งภากรณ์	๒๘
หลักปฏิบัติต่อบุคคลตามแนวพุทธศาสนา เพื่อผลมนุษยสัมพันธ์ (ตอนที่ ๓)	๓๘
อุปกรณ์ประกอบการแสดงโขน (ตอนจบ)	๔๒
นิทานคำกาพย์มงคลสูตร (ตอนที่ ๓)	๔๘
พระสถูป พุทธศิลป์องค์แรกแห่งพุทธสถาน (ตอนที่ ๒)	๕๕
ผู้นำการบรรเลงเพลงแจ๊สสู่สยาม	๖๐
บางเรื่องที่น่ารู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพร และเครื่องเทศไทย	๗๓
เจ็ดวันในอเมริกา (ตอนที่ ๑)	๘๗

บันทึกเรื่อง พระฉายเกล้าฯ

ส. พลายน้อย

๑. เมื่อทรงพระเยาว์

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม มีพระมหาเจดีย์ ๔ องค์ ที่ถือเป็นพระเจดีย์ประวัติศาสตร์ องค์แรก *(ประดับกระเบื้องเขียว)* พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จพระราชดำเนินไปทรงก่อรากเมื่อวันที่ ๓๐ มกราคม พ.ศ. ๒๓๓๗ เพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปพระศรีสรรเพ็ชญ์ที่ชำรุด ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ ๓ โปรดให้สร้างพระมหาเจดีย์ขึ้นเคียงข้างละองค์ องค์หนึ่งประดับกระเบื้องขาว พระราชอุทิศถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย อีกองค์หนึ่งประดับเหลืองเป็นส่วนของพระองค์ ต่อมาในรัชกาลที่ ๔ โปรดให้สร้างขึ้นอีกองค์หนึ่งประดับกระเบื้องสีม่วงแก่ และมีพระราชดำรัสว่าที่ต้องสร้างพระเจดีย์ ๔ องค์ไว้ด้วยกัน ก็เพราะพระเจ้าแผ่นดินทั้ง ๔ พระองค์นั้น ท่านได้ทรงเห็นกันทั้ง ๔ พระองค์ ต่อไปอย่าให้ต้องสร้างทุกแผ่นดินเลย

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชสมภพ ณ วันพฤหัสบดี เดือน ๑๑ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ปีชวด จุลศักราช ๑๑๖๖ ตรงกับวันที่ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๔๗ เป็นพระราชโอรสพระองค์ที่ ๒ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และกรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์ ออกพระนามว่า เจ้าฟ้าพระองค์ใหญ่

เมื่อทรงพระเยาว์อยู่นั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยยังดำรงอิสริยยศเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ที่พระมหาอุปราชผู้รับรัชทายาท

เสด็จประทับอยู่ ณ พระราชวังเดิม ฝั่งธนบุรี[๑] และได้เคยตามเสด็จมาเฝ้าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ในพระบรมมหาราชวัง

ในตอนปลายรัชกาลที่ ๑ ซึ่งในขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงพระชรามากแล้ว แต่ยังทรงกังวลเรื่องการก่อสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ที่เกือบจะเสร็จบริบูรณ์ ได้เสด็จมาทอดพระเนตรอยู่เนืองๆ

วันหนึ่งสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวง อิศรสุนทร กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ได้เสด็จพระราชดำเนินมาเฝ้าสมเด็จพระบรมราชชนกที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เจ้าฟ้าพระองค์ใหญ่ขณะนั้นพระชนมายุได้ ๕ พรรษา ได้เชิญพระศรี *(หมาก)* ตามเสด็จเข้าไปเฝ้าด้วย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จประทับอยู่ ณ พระเก้าอี้ที่มุมเสาเม็ดกำแพงแก้วขึ้นพระอุโบสถด้านเหนือ มีพระราชดำรัสให้หาสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้าพระองค์ใหญ่ขึ้นไปเฝ้า ทรงลูบพระเศียรตลอดพระปฤษฎางค์แล้วดำรัสสรรเสริญพระราชนัดดาว่ามีพระสิริรูปงดงาม แล้วโปรดให้พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าไกรสร *(กรมหลวงรักษ์รณเรศ ภายหลังต้องโทษ เรียกกันว่าหม่อมไกรสร)* พาเสด็จไปทอดพระเนตรรูปภาพเขียนเรื่องรามเกียรติที่พระระเบียง[๒]

เหตุการณ์ดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำรัสในภายหลังว่า ทรงจำสมเด็จพระอัยกา (รัชกาลที่ ๑) ได้ตั้งแต่ได้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในครั้งนั้น จึงเป็นเหตุให้มีพระราชดำรัสในการสร้างพระเจดีย์เพียง ๔ องค์ที่กล่าวถึงในตอนต้น

เมื่อทรงพระเยาว์มีเรื่องเกร็ดกล่าวถึงอยู่หลายเรื่อง เช่น ครั้งหนึ่งเมื่อพระชันษาในราว ๖ ปี ขณะที่ทรงพระดำเนินเล่นอยู่มีคนร้องว่า *"ขโมย"* พระองค์มีรับสั่งถามว่ามีหางหรือไม่มี แล้วเสด็จวิ่งไปทอดพระเนตร เมื่อทรงเห็นตัวขโมยก็รับสั่งว่ามันเป็นคนนี่เอง นึกว่าจะมีหาง เข้าใจว่าในครั้งนั้นคงจะทรงทราบจากใครว่าขโมยเป็นตัวอะไรอย่างหนึ่งซึ่งมีหางก็เป็นได้

ครั้นถึง พ.ศ. ๒๓๕๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยสมเด็จพระชนกนาถเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ เจ้าฟ้าพระองค์ใหญ่ได้ทรงรับพระเกียรติยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้า แต่เรียกกันว่าทูลกระหม่อมฟ้าพระองค์ใหญ่ ได้เสด็จมาประทับอยู่ในพระบรมมหาราชวัง พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชชนนี

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระกรุณาโปรดสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์ใหญ่เป็นอันมาก เมื่อเสด็จขึ้นเฝ้าในช่องที่ประทับ ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จประทับผันพระพักตร์สู่ทิศตะวันตก สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าพระองค์ใหญ่ ก็เฝ้าอยู่ตรงพระพักตร์ในช่องเดียวกันเสมอมิได้ขาด ทั้งกลางวันและกลางคืน จนทรงผนวชเป็นสามเณร

เรื่องการเสด็จขึ้นเฝ้านี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล่าประทานเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง *(เพ็ง เพ็ญกุล)* ไว้เรื่องหนึ่งว่า *"เมื่อในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงแต่งหนังสือเรื่อง สันนุราช แลคาวี แลจันสุดา แล*

---

[๑] *สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร (รัชกาลที่ ๒) เสด็จไปประทับที่พระราชวังสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตั้งแต่ปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๓๒๘*

[๒] *เทศนาพระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*

คันธมาลี ประทับอยู่ที่ช่องตรงกับอัฒจันทร์ พระมหามนเทียร พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเฝ้าอยู่ที่นั้นด้วย ทรงแต่งไปถึงที่ว่าหมอเสน่ห์มาถึงชาน พระตำหนักตึก ทรงอ่านพระราชทานให้ทรงฟัง แล้วรับสั่งว่าดีฤๅไม่ดีพ่อหนู ทรงกราบทูลว่าดีแล้วจึงทรงหยิบเอาพิมเสนในเครื่องพระศรีมาเติมพระศรีที่เสวยอยู่นั้น ครั้นแล้วจึงพระราชทานพระศรีใส่ในพระโอษฐ์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อยังทรงพระเยาว์เฝ้าอยู่ที่นั้น แล้วพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยรับสั่งว่า ซึ่งพระราชทานชานพระศรีให้เสวยนี้ ความฉลาดจะได้ติดต่อไป เหมือนกับเช่นกล่าวกันว่า 'มารดาเป็นกระสือ เมื่อจะตายก็ต้องถ่มน้ำลายให้บุตรๆ นั้นก็รับมรดกกระสือไป เหมือนมารดาฉันใด ความฉลาดอันนี้จะได้ติดไปฉันนั้น' "

เมื่อครั้งเสด็จอยู่พระราชวังเดิม เจ้าฟ้าพระองค์ใหญ่ได้ทรงเรียนอักษรสยามในสำนักสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ *(ขุน)* วัดโมลีโลกยาราม *(วัดท้ายตลาด)* ซึ่งอยู่ใกล้พระราชวัง พร้อมด้วยเจ้านายซึ่งเป็นพระราชโอรสพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระองค์อื่นๆ

ครั้นมีพระชนมายุได้ ๙ พรรษา พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระราชดำริว่า พระราชพิธีโสกันต์เจ้าฟ้าได้ทำเป็นอย่างมีแบบแผนอยู่แล้ว แต่การพระราชพิธีลงสรงตั้งพระนามเจ้าฟ้ายังหาได้ทำเป็นแบบอย่างไว้ไม่ ผู้หลักผู้ใหญ่ที่เคยเห็นก็แก่ชราเกือบจะหมดไปแล้วจะสาบสูญเสีย มีพระราชประสงค์จะใคร่ทำไว้ให้เป็นพระเกียรติยศสืบไปเบื้องหน้า จึงทรงพระกรุณาโปรดให้สมเด็จพระสัมพันธวงษ์เธอเจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี ซึ่งในขณะนั้นยังเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ และเจ้าพระยาศรีธรรมาธิราช *(บุญรอด)*เป็นผู้บัญชาการตั้งพระราชพิธีลงสรงเฉลิมพระนามเจ้าฟ้าตามตำราเก่าขึ้นเป็นครั้งแรก

ครั้นถึงวันศุกร์ เดือน ๔ ขึ้น ๔ ค่ำ ปีวอก จุลศักราช ๑๑๗๔ *(วันที่ ๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๕๕)* เริ่มการพระราชพิธีลงสรงสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าพระองค์ใหญ่ ผูกแพไม้ไผ่ที่ท่าราชวรดิษฐ์ มีกรงที่สรงอยู่กลาง ล้อมด้วยซี่กรงชั้นหนึ่ง ตารางไม้ไผ่อีกชั้นหนึ่ง ร่างแหอีกชั้นหนึ่ง ผ้าขาวอีกชั้นหนึ่ง มีบันไดเงิน บันไดทองลง ๒ ข้าง บันไดกลางเป็นเตียงหลั่นหุ้มผ้าขาวเรียกว่าบันไดแก้ว ในกรงมีมะพร้าวคู่ปิดเงินปิดทองและปลาทองปลาเงิน กุ้งทองกุ้งเงินลอยอยู่ทั้ง ๔ ทิศ กรงนั้นมีพระมณฑปสวม มีราชวัติฉัตรทอง ฉัตรนาก ฉัตรเงิน ล้อม ๓ ชั้น มีทหารนั่งรายรอบ และมีเรือจุกช่องล้อมวงแพที่สรงแทนเข้าไกรลาสในการโสกันต์

การพระราชพิธีนอกนั้น คือ การขึ้นพระมหาประสาทและการแห่ การเล่นต่างๆ ก็เหมือนกับการโสกันต์ แห่เครื่องขาวเสด็จไปทรงฟังพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ ขึ้นมหาปราสาท ๓ วัน วันที่ ๔ คือ วันจันทร์ เดือน ๔ ขึ้น ๗ ค่ำ *(ตรงกับวันที่ ๘ มีนาคม)* เวลาเช้าแห่เสด็จสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอลงไปประทับที่เกย สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรับพระกรบนเกยข้างในรับพระหัตถ์มาประทับที่พระตำหนักแพเปลื้องเครื่องทรงพระภูษา และฉลองพระองค์ เครื่องถอดพอจวนเวลาพระฤกษ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจูงพระกรสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเสด็จจากพระตำหนักแพไปยังแพพระกระยาสนานเจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษมนตรีรับต่อพระหัตถ์ เชิญสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอตามเสด็จพระราชดำเนินเข้าไปยังที่พระมณฑป

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับอยู่บนพระเก้าอี้ในราชวัติ ส่วนสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอประทับที่เบาะอันทอดไว้ริมพระเก้าอี้ พระมหาราชครูพราหมณ์ ลอยกุ้งทอง กุ้งนาก กุ้งเงิน ปลาทอง ปลา

นาก ปลาเงิน และลอยมะพร้าวปิดทองปิดเงิน ๒ คู่ ลงในที่สรง พระโหราลอยบัตรตามกระแสน้ำ ครั้นได้อุดมฤกษ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงอุ้มสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเสด็จไปยังบันไดแก้ว เจ้าฟ้ากรมขุนอิศรานุรักษ์[๑] รับต่อพระหัตถ์แล้วอุ้มสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอลงสู่กรงที่สรง ให้ทรงเกาะมะพร้าวสรงน้ำที่ในกรงก่อน แล้วรับเสด็จขึ้นมาประทับพระแท่นสรง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานน้ำพระมหาสังข์ทักษิณาวรรต สมเด็จพระสังฆราชประพรมน้ำพระพุทธมนต์ พระราชวงศ์ผู้ใหญ่ถวายน้ำพระเต้าปทุมนิมิต พราหมณ์ถวายน้ำสังข์น้ำกลด

ส่วนพระราชพิธีตอนบ่าย สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอทรงเครื่องต้นกระบวนแห่แต่งเครื่องแดงแห่เสด็จแต่ภายในพระราชวัง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จส่งสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอขึ้นพระราชยานแล้ว เสด็จมาทางพระราชวังคอยรับพระกรอยู่ที่เกยหน้าพระที่นั่งดุสิดาภิรมย์ กระบวนแห่มาถึงแล้วก็ทรงรับพระกรเสด็จไปในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน *(ปัจจุบัน คือ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย)* ให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเสด็จขึ้นสถิตบนเตียงทอง ได้ฤกษ์บ่าย ๒ โมง ๖ บาท *(๓๖ นาที)* ชาวประโคมๆ ขึ้นพร้อมกันจึงพระราชทานพระสุพรรณบัฏจารึกพระนามว่า

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ามงกุฎ สมมุติเทวาวงศ์ พงศ์อิศรกษัตริย์ขัตติยราชกุมาร

ต่อจากนั้นพระครูพราหมณ์เบิกแว่นเวียนเทียนสมโภชแล้วแห่กลับคืนเข้าภายในพระราชวัง และในวันที่ ๙-๑๐ มีนาคม มีการสมโภชอีก ๒ เวลาเป็น ๓ เวลาด้วยกัน การพระราชพิธีลงสรงดังกล่าวก็เหมือนอย่างแห่โสกันต์ทุกสิ่ง ผิดกันแต่ที่มีแพพระมณฑปที่ลงสรงแทนเขาไกรลาสเท่านั้น ครั้นเสร็จการแล้วมีพระราชโองการดำรัสว่า การสรงเช่นนี้ทำแต่ครั้งเดียวนี้เถิด เพื่อเป็นตัวอย่างไว้ไม่ให้พิธีโบราณสูญหายไป

หลังจากพระราชพิธีลงสรงเฉลิมพระนามแล้ว โปรดให้เจ้าฟ้ามงกุฎฯ ทรงศึกษาวิชาการศิลปศาสตร์ต่างๆ ได้ทรงศึกษาวิชาคชกรรมแต่เจ้าพระยาศรีธรรมาธิราช *(บุญรอด)* ซึ่งเป็นตระกูลหมอเฒ่าสืบมาแต่กรุงศรีอยุธยาและทรงฝึกหัดชำนิชำนาญในการที่จะใช้อาวุธทั้งปวงแคล่วคล่องทุกสิ่งทุกประการ

ครั้นต่อมาพวกมอญได้รับความเดือดร้อน ถูกพม่ากดขี่จึงมีหนังสือขอเข้ามาพึ่งพระบารมีอยู่ในกรุงสยาม พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงทราบ จึงโปรดให้พระยากาญจนบุรีมีหนังสือลับตอบไปให้สมิงสอดเบาได้ทราบว่า ถ้าพวกมอญเดือดร้อนก็อพยพเข้ามาเถิด จะทรงพระกรุณาโปรดรับให้อยู่อาศัย ถึงปีกุน พ.ศ. ๒๓๕๘ พวกมอญเมืองเมาะตะมะ ถูกพม่ากดขี่ทนไม่ไหวก็พร้อมใจกันจับกรมการพม่าฆ่าเสีย แล้วพากันอพยพครอบครัวเข้ามาทางเมืองตากบ้าง ทางเมืองอุทัยธานีบ้าง แต่ที่เข้ามาทางด่านพระเจดีย์สามองค์เมืองกาญจนบุรีนั้นมีมากกว่าทางอื่น

ในครั้งนั้นโปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ามงกุฎฯ คุมไพร่พลสำหรับป้องกันครัวมอญ และเสบียงอาหารของพระราชทานออกไปรับพร้อมกับโปรดให้เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรีเป็นผู้ใหญ่เสด็จกำกับไปด้วย นับเป็นครั้งแรกที่เสด็จไปในกระบวนทัพแต่ยังไม่ได้โสกันต์

เมื่อสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ามงกุฎฯ เจริญพระชันษาถึงกำหนดโสกันต์ จึงโปรดให้ตั้งพระราชพิธีโสกันต์ตามแบบอย่างที่ได้วางไว้เมื่อในรัชกาลที่ ๑ ให้ปลูกเขาไกรลาส และมีพระมณฑปอยู่บนยอดเขา เริ่มงานแต่วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๓๕๙ ครั้นถึง

[๑] เดิมเป็นสมเด็จพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้าเกด ในกรมพระศรีสุดารักษ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดตั้งให้เป็นกรมขุนอิศรานุรักษ์

เขาไกรลาสสำหรับพระราชพิธีโสกันต์ของพระเจ้าลูกเธอและพระเจ้าลูกยาเธอที่เป็นชั้นเจ้าฟ้า

วันศุกร์เดือน ๔ ขึ้น ๑๓ ค่ำ *(วันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์)* เวลาเช้าได้ฤกษ์โสกันต์บนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท แล้วเสด็จไปสรงน้ำอันไหลออกจากปากสัตว์ทั้ง ๔ ที่สระอโนดาต ณ เขาไกรลาส ครั้นสรงแล้วเสด็จไปทรงเครื่องที่พลับเพลา เจ้าพระยาอัครมหาเสนาเจ้าพระยาศรีธรรมาธิราชจูงพระกรเสด็จขึ้นเขาไกรลาสไปยังพระมณฑปยอดเขาเข้าไปเฝ้าพระอิศวร ครั้งนั้นเจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี* แต่งพระองค์ทรงเครื่องเป็นพระอิศวร ประทานน้ำพระมหาสังข์ทักษิณาวรรต แล้วประทานพรและเครื่องต้น ทรงรับแล้วทรงเครื่องต้นที่พระมณฑป เจ้าพระยาอัครมหาเสนา เจ้าพระยาศรีธรรมาธิราชรับพระกร เสด็จลงจากเขาไกรลาส

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จส่งขึ้นพระที่นั่งพุดตาล แห่เวียนประทักษิณเขาไกรลาสสามรอบ แล้วแห่กลับคืนเข้าในพระราชวัง มีเวียนเทียนสมโภชบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

ในตอนต้นได้กล่าวว่าสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ามงกุฎฯ ได้เสด็จขึ้นเฝ้าพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทั้งกลางวันและกลางคืน จนทรงผนวชเป็นสามเณร ซึ่งหมายความว่าได้ทรงปฏิบัติเช่นนั้นมาจนถึง พ.ศ.๒๓๖๐ เพราะในพระราชพงศาวดารกล่าวว่า ในเดือน ๘ อุตราสารขึ้น ๑๑ ค่ำ ปีฉลู *(วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๓๖๐)* มีการแห่สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎฯ ไปทรงผนวชเป็นสามเณรที่ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม สมเด็จพระสังฆราช (มี) เป็นพระอุปัชฌาย์ สมเด็จพระญาณสังวร *(สุก)* วัดราชสิทธารามเป็นพระอาจารย์ ทรงผนวชแล้วเสด็จไปประทับอยู่ ณ วัดมหาธาตุ พระตำหนักอยู่ทางต้นโพธิ์ลังกา มุมด้านตะวันออกเฉียงเหนือ *(เมื่อเสวยราชสมบัติ ได้ทรงสร้างพระวิหารหลังหนึ่งตรงบริเวณที่เคยเป็นพระตำหนัก)*

ตามประเพณีเจ้านายสมัยนั้นเมื่อทรงผนวชย่อมหัดเทศน์มหาชาติเพื่อจะได้เทศน์ถวายพระราชกุศล สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ามงกุฎฯ ก็เช่นเดียวกัน ได้ทรงหัดเทศน์กัณฑ์มัทรีและได้ถวายเทศน์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ครั้นเทศน์หลวงแล้วถึงเดือน ๑๒ พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์มีเทศน์มหาชาติที่วังของพระองค์

**เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษมนตรีเป็นพระโอรสสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระศรีสุดารักษ์ และเป็นพระอนุชาของสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี ทรงกำกับราชการกรมมหาดไทยและกรมวัง เป็นเจ้านายผู้ใหญ่ที่ไว้วางพระราชหฤทัย ทรงปรึกษาหารือราชการทั่วไปทุกอย่าง*

ในพระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระนิพนธ์ของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร ได้ทรงกล่าวถึงเหตุการณ์ในครั้งนั้นไว้ตอนหนึ่งว่า

"ได้ทรงคิดทำกระจาดใหญ่เจ็ดชั้น ประดับด้วยเครื่องอุปโภคบริโภคเป็นอันมากวิจิตรงดงาม เดือนสิบสองขึ้น ๘ ค่ำ ***(วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๓๖๐)*** *เชิญเสด็จพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่เมื่อยังทรงผนวชเป็นสามเณรอยู่นั้น มาถวายพระธรรมเทศนากัณฑ์มัทรี ครั้งนั้นเป็นการเอิกเกริกเป็นการอัศจรรย์ ข้าราชการราษฎรพากันมาดูอนุโมทนา ในพระราชกุศลนั้นเป็นอันมาก ด้วยยังไม่มีใครทำขึ้นเป็นแบบอย่างจนพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงทราบ ตรัสยกย่องสรรเสริญเป็นอเนกประการ"*

พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแต่ครั้งดำรงอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎฯ อาจสรุปได้ตามพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า เมื่อสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎฯ เสด็จออกทรงผนวชเป็นสามเณรประทับ ณ วัดมหาธาตุ ๗ เดือน ทรงเริ่มเรียนอักขรสมัยในฝ่ายภาษาบาลีมาแต่ก่อนทรงผนวชเณร ครั้นเมื่อทรงผนวชก็เป็นโอกาสที่ได้ทรงเล่าเรียนมากขึ้นโดยลำดับ จนลาผนวชแล้วก็ยังเสด็จไปเรียนต่อที่หอพระมณเฑียรธรรมพร้อมกันไปกับทรงเรียนศิลปศาสตร์ ทรงปืนที่โรงแสง แลทรงช้างทรงม้า ในสำนักเจ้าพระยาศรีธรรมาธิราช *(บุญรอด)*

และพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยด้วย โดยทรงครอบพระราชทานในการทรงม้า

การที่ทรงเรียนศิลปศาสตร์ต่างๆ นี้เป็นไปจนตลอดเวลาที่เสด็จประทับอยู่ในพระบรมมหาราชวัง ครั้นเมื่อสมเด็จพระสัมพันธวงษ์เธอเจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษมนตรีซึ่งเสด็จอยู่ที่พระราชวังเดิมสิ้นพระชนม์ *(เมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๖๕)* พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีรับสั่งให้เสด็จออกไปประทับอยู่ ณ พระราชวังเดิมแทน

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิวัฒนไชย

กองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา

เนื่องในโอกาสครบรอบ ๑๐๐ ปี ของพระองค์เจ้าวิวัฒนไชย ๒๙ เมษายน ๒๕๔๒ วารสารไทยขอเสนอบทความเฉลิมพระเกียรติ "พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิวัฒนไชย"

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีประวัติมายาวนาน ผ่านความทุกข์ความสุขมาหลายครั้งหลายหน แต่ละครั้งที่ประสบภาวะวิกฤตได้รับความทุกข์ยากแสนสาหัส ก็สามารถผ่านพ้นมาได้ในที่สุด ด้วยความกล้าหาญ ความเฉลียวฉลาด และความมานะอดทน ของบุคคลชั้นนำที่เปี่ยมไปด้วยความรักชาติอย่างแรงกล้า ดังเช่นเมื่อสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง เหตุที่ประเทศไทยได้ประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร ซึ่งเป็นผู้ชนะ ประเทศไทยจึงเกือบตกเป็นรัฐในอารักขาของประเทศอังกฤษ ผู้ได้รับความเสียหายมากกว่าสัมพันธมิตรประเทศอื่นเนื่องจากการตัดสินใจของประเทศไทย แต่เพราะความสามารถของบุคคลสำคัญท่านหนึ่ง คือ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิวัฒนไชย นักการคลังการเงินผู้สามารถยิ่งของประเทศไทย ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าคณะผู้แทนรัฐบาลไทย ไปเจรจาเลิกสถานะสงครามกับประเทศอังกฤษ อินเดีย และออสเตรเลีย จนทำความตกลงสมบูรณ์แบบได้ ทำให้ไทยได้รับความเสียหายน้อยที่สุด และสามารถดำรงอิสราธิปไตยของชาติได้โดยสมบูรณ์ จึงสมควรที่จะเชิญพระประวัติพระกรณียกิจของพระองค์ท่านมาให้อนุชนชาวไทยรุ่นหลังได้รับทราบ เพื่อรำลึกถึงพระคุณและพยายามบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ จำเริญตามรอยพระบาทพระองค์ท่านสืบไป

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิวัฒนไชย พระนามเดิม หม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยันต์ เป็นพระโอรสในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าไชยันต์มงคล กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย

และหม่อมส้วน ไชยันต์ ประสูติเมื่อวันที่ ๒๙ เมษายน พระพุทธศักราช ๒๔๔๒ เมื่อชันษาได้ ๒ ขวบ หม่อมมารดาพาเข้าไปอยู่ในพระบรมมหาราชวัง ที่ตำหนักพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบุษบันบัวผัน ซึ่งเป็นเสด็จป้า ได้มีโอกาสเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและแสดงความสามารถความเฉลียวฉลาดเป็นที่พอพระราชหฤทัย พระองค์เจ้าวิวัฒนไชยทรงกำพร้าพระบิดาและหม่อมมารดาตั้งแต่พระชันษายังเยาว์ แต่ได้เข้าศึกษาในโรงเรียนมหาดเล็กหลวงตั้งแต่พระชนม์ได้ ๖ ปี และสำเร็จชั้นมัธยมปีที่ ๖ ของโรงเรียนราชวิทยาลัย เมื่อพระชนม์เพียง ๑๒ ปี ในพระพุทธศักราช ๒๔๕๔ สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ จึงทรงพระกรุณาโปรดให้เป็นนักเรียนส่วนพระองค์ ออกไปศึกษาวิทยาการ ณ ประเทศอังกฤษ จนสำเร็จการศึกษาได้รับปริญญาเกียรตินิยมชั้นสองในวิชาประวัติศาสตร์ ณ วิทยาลัยมอดดะเลน แห่งมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ต่อจากนั้นได้เสด็จไปศึกษา วิชาเศรษฐศาสตร์และการเมืองที่กรุงปารีสอีก ๑ ปี จึงเสด็จกลับประเทศไทยเมื่อพระพุทธศักราช ๒๔๖๓

เมื่อพระองค์เจ้าวิวัฒนไชยเสด็จกลับถึงประเทศไทย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เข้ารับราชการในตำแหน่งเลขานุการในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ นับตั้งแต่วาระนั้นเป็นต้นมา ได้ทรงปฏิบัติราชการในกระทรวงนั้น หรือทรงปฏิบัติภารกิจต่างๆของทางราชการอันเกี่ยวข้องกับกระทรวงนั้นโดยตรง จนสิ้นพระชนม์ชีพเป็นเวลา ๔๐ ปีบริบูรณ์ มิได้ขาดตอนเลย ประโยชน์นานาประการที่ได้ทรงกระทำไว้แก่ราชการคลังและการเงินการภาษีอากรของประเทศมีอยู่มากมาย ยากที่จะหาผู้ใดเสมอเหมือนได้

จากตำแหน่งเลขานุการกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ทำให้พระองค์เจ้าวิวัฒนไชยทรงมีโอกาสได้ทำงานใกล้ชิดกับเสนาบดีและที่ปรึกษาชาวต่างประเทศประกอบกับการที่ทรงสนพระทัยในการศึกษาหาความรู้และปฏิบัติหน้าที่ราชการด้วยความวิริยะอุตสาหะ จึงได้ทรงดำรงตำแหน่งผู้ช่วยปลัดทูลฉลองผู้รั้งตำแหน่งปลัดทูลฉลอง และเป็นปลัดทูลฉลองเมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๐ พระชนมายุได้ ๒๘ ปี ทรงเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ระดับปลัดทูลฉลองที่มีอายุน้อยที่สุดในสมัยนั้น นอกจากนั้น เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเตรียมการปูพื้นฐานการปกครองแบบประชาธิปไตยให้แก่ประเทศ จึงทรงสถาปนาสภากรรมการองคมนตรีขึ้นฝึกหัดทำหน้าที่สภานิติบัญญัติแห่งชาติ โดยคัดเลือกแต่งตั้งกรรมการองคมนตรีขึ้นมา ๔๐ คน จากจำนวนองคมนตรี ๓๐๐ กว่าคน พระองค์เจ้าวิวัฒนไชยก็ได้รับเลือกเป็นกรรมการองคมนตรีด้วยคนหนึ่ง

ในพุทธศักราช ๒๔๗๓ ตำแหน่งอธิบดีกรมสรรพากรและกรมสุราว่างลงจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ย้ายพระองค์เจ้าวิวัฒนไชยไปดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสรรพากรและกรมสุรา ขณะนั้นกรมสรรพากรยังเก็บภาษีอากรแบบเก่าๆ อยู่ เช่น อากรค่านา อากรสวนใหญ่ เงินรัชชูปการ และภาษีเรือโรงร้านตึกแพ ซึ่งภาระภาษีอากรนั้นตกอยู่แก่กสิกรเป็นส่วนใหญ่ พระองค์เจ้าวิวัฒนไชยจึงได้ทรงแก้ไขด้วยการค่อยๆ เลิกภาษีอากรเก่าๆ แล้วเก็บภาษีใหม่ให้เหมาะสมกับความเจริญของบ้านเมือง และเฉลี่ยภาระแห่งภาษีนั้นออกไปในลักษณะเป็นธรรม เช่น ประกาศใช้พระราชบัญญัติภาษีโรงเรือนและที่ดิน พระราชบัญญัติภาษีเงินได้ พระราชบัญญัติภาษีการค้า การปรับปรุงเหล่านี้ ทำประโยชน์แก่ทางราชการและประชาชนผู้เสียภาษีเป็นอย่างมาก เงินภาษีเก็บได้มากขึ้น และค่าใช้จ่ายในการเก็บภาษีก็ลดน้อยลง

ระหว่างที่พระองค์เจ้าวิวัฒนไชยทรงเป็นอธิบดีกรมสรรพากรนั้น มีการรวมกรมฝิ่นกับกรมสุราขึ้นเป็นกรมสรรพสามิต ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทรงดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสรรพสามิตเป็นการชั่วคราวอีกตำแหน่งหนึ่ง จึงต้องทรงปรับปรุงแก้ไขกิจการต่างๆ ของกรมนั้นให้ดีขึ้น เช่น การแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับสุรา และจัดเก็บภาษีไม้ขีดไฟขึ้นใหม่ เหตุที่ทรงเป็นนักปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติราชการทางราชการจึงได้ย้ายพระองค์ไปดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศุลกากรเมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๘ การเก็บภาษีศุลกากรขณะนั้นเป็นการเก็บภาษีตามราคาสินค้า มิได้เก็บตามสภาพและเก็บเพื่อรายได้แผ่นดินประการเดียว โดยมิได้คำนึงถึงผลทางเศรษฐกิจแต่อย่างใด จึงทรงร่างกฎหมายตั้งพิกัดอัตราภาษีศุลกากรขึ้นใหม่ ขยายประเภทสินค้าที่ต้องเสียภาษีจาก ๓๐-๔๐ ประเภท ไปเป็นถึง ๑๙๘ ประเภท ทำให้รายได้เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ ๕๐ และค่าใช้จ่ายในการเก็บภาษีก็ต่ำมากคือไม่ถึงร้อยละ ๒ ของภาษีที่เก็บได้ พร้อมกันนั้นได้ทรงปรับปรุงส่วนราชการขึ้นใหม่ และประมวลระเบียบข้อบังคับในการปฏิบัติขึ้นเป็นคู่มือของข้าราชการ อันใช้เป็นแบบอย่างมาจนปัจจุบัน การที่ทรงดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมต่างๆ ถึง ๓ กรม ในระยะเวลา ๕ ปีนั้น มีพระชนม์เพียง ๓๐ เศษๆ เท่านั้น ย่อมเป็นการแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของพระองค์เป็นอย่างดี

โดยที่พระองค์ทรงเป็นผู้ประกอบด้วยคุณวุฒิและรอบรู้กิจการต่างๆ ในกระทรวงการคลัง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายไปดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาฝ่ายไทยในกระทรวงการคลังเมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๑ ตำแหน่งนี้มีมาแล้วกว่า ๖๐ ปี แต่เป็นตำแหน่งสำหรับชาวต่างประเทศตลอดมา พระองค์จึงทรงเป็นที่ปรึกษากระทรวงการคลังซึ่งเป็นคนไทยคนแรก งานใหญ่เฉพาะหน้าคือการจัดตั้งสำนักงานธนาคารชาติไทยขึ้น เพื่อจัดระเบียบการเงินตราและเครดิตของประเทศ อันเป็นหน้าที่ของธนาคารกลาง แต่เหตุที่ประเทศไทยยังไม่มีเจ้าพนักงานที่มีความรู้ความชำนาญในเรื่องนี้ รัฐบาลจึงได้จัดตั้งสำนักงานธนาคารชาติไทยขึ้น โดยให้อยู่ในความควบคุมของกระทรวงการคลังไปพลางก่อน มีหน้าที่ทำธุรกิจของธนาคารกลางแต่เพียงบางประเภทเท่านั้น เพื่อที่จะได้เตรียมการเปลี่ยนให้เป็นธนาคารกลางโดยสมบูรณ์ต่อไป แต่มิช้านานก็เกิดสงครามมหาเอเชียบูรพาขึ้นเมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๔ ประเทศไทยจำต้องทำสัญญาร่วมรุกร่วมรบเป็นพันธมิตรกับประเทศญี่ปุ่น รัฐบาลญี่ปุ่นได้เสนอให้รัฐบาลไทยตั้งธนาคารกลางขึ้นเป็นเจ้าหน้าที่เงินตรา โดยให้มีที่ปรึกษาและหัวหน้าหน่วยงานต่าง ๆ เป็นชนชาติญี่ปุ่น เท่ากับจะทำให้นโยบายการเงินของ

ประเทศไทยต้องสูญสิ้นอิสรภาพให้แก่ประเทศญี่ปุ่น พระองค์เจ้าวิวัฒนไชยจึงต้องทรงร่างพระราชบัญญัติธนาคารแห่งประเทศไทย พุทธศักราช ๒๔๘๕ ขึ้นด้วยพระองค์เองอย่างเร่งรีบโดยตลอดให้ทันการ และหาพนักงานที่เป็นคนไทยเข้าบรรจุให้ครบทุกตำแหน่ง เช่น ให้หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นหัวหน้าฝ่ายออกบัตรธนาคาร *(จัดทำธนบัตร)* และทรงเป็นผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นคนแรก เพื่อแสดงให้เห็นว่าคนไทยสามารถดำเนินงานธนาคารกลางได้ด้วยตนเอง ในระหว่างระยะเวลาสงครามนั้น การคลังของประเทศย่อมตกอยู่ในภาวะขัดข้องยุ่งยากเป็นอย่างที่สุด แต่พระองค์เจ้าวิวัฒนไชยแต่ยังดำรงพระยศเป็นหม่อมเจ้า เป็นผู้หนึ่ง ซึ่งได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ จนผลที่สุดปรากฏว่าแม้ประเทศไทยจะต้องจ่ายเงินให้แก่กองทัพญี่ปุ่นใช้สอยไปอย่างมากมาย ก็ยังได้รับทองคำตอบแทนคืนมาเป็นจำนวนไม่น้อย พอบรรเทาความเสียหายได้เป็นอันมาก

เมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๘ สงครามโลกครั้งที่สองยุติลง รัฐบาลได้แต่งตั้งพระองค์เจ้าวิวัฒนไชย ซึ่งทรงเป็นทั้งที่ปรึกษากระทรวงการคลัง ที่ปรึกษาสำนักนายกรัฐมนตรี และผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย เป็นหัวหน้าคณะทูตไปเจรจาทำสัญญาเลิกสถานะสงครามกับประเทศอังกฤษ อินเดีย และออสเตรเลีย ณ เมืองแคนดี ประเทศสิงหล ปรากฏว่าทางอังกฤษได้ยืนยันว่าจะต้องเป็นผู้ดูแลเศรษฐกิจทั้งหมดของไทย เป็นผู้ควบคุมการบริหารราชการด้านพลเรือน ตลอดจนการส่งสินค้าออก และในที่สุดเมื่อไทยเข้าเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติแล้ว ไทยก็จะกลายเป็นรัฐในอารักขาของอังกฤษ การเจรจาที่เมืองแคนดีจึงไม่สามารถที่จะตกลงกันได้ แต่ด้วยความช่วยเหลือเข้าแทรกแซงของสหรัฐอเมริกา การเจรจาจึงเริ่มขึ้นใหม่ที่เมืองสิงคโปร์ ไทยสามารถทำความตกลงสมบูรณ์แบบกับอังกฤษได้เมื่อวันที่ ๑ มกราคม ๒๔๘๙ โดยไทยจะต้องคืนรัฐกลันตัน ตรังกานู ไทรบุรี และปะลิศในมลายู และแคว้นฉานในพม่าให้แก่อังกฤษ ไทยต้องไม่ขุดคลองข้ามอาณาเขตเชื่อมมหาสมุทรอินเดียกับอ่าวไทย โดยรัฐบาลสหราชอาณาจักรมิได้เห็นพ้องด้วย ไทยต้องขายยาง ดีบุก ข้าว และใบชาตามราคาที่ได้มีการกำหนดไว้ และไทยต้องส่งข้าวจำนวน ๑,๕๐๐,๐๐๐ ตัน ให้แก่อังกฤษโดยไม่คิดมูลค่า เพื่อจะได้นำไปจ่ายให้แก่มลายู สิงคโปร์ พม่า และอินเดียต่อไป แต่ข้อสุดท้ายนี้ ต่อมาอังกฤษตกลงซื้อข้าวไทยในราคาควบคุม หลังจากการลงนามในสนธิสัญญานี้แล้ว อังกฤษยินยอมปล่อยทรัพย์สินของไทยจำนวน ๑๖ ล้านปอนด์ ซึ่งกักไว้ที่กรุงลอนดอนตั้งแต่เกิดสงครามคืนให้แก่ไทย

มีเหตุการณ์อย่างหนึ่งในระหว่างการเจรจาเลิกสถานะสงครามนี้ที่ควรจารึกไว้ให้ปรากฏว่าพระองค์เจ้าวิวัฒนไชยทรงมีขัตติยมานะกล้าหาญสมกับที่ได้ทรงถือกำเนิดมาในราชสกุล คือ ระหว่างการเจรจานั้น ผู้แทนประเทศมหาอำนาจประเทศหนึ่งได้เรียกร้องให้ประเทศไทยส่งพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร *(พระแก้วมรกต)* คืนไปยังเมืองเวียงจันทน์ พระองค์ได้รับสั่งในที่ประชุมว่า ในฐานะที่พระองค์ทรงอยู่ในราชสกุลและในฐานะที่ทรงเป็นคนไทย ไม่ทรงสามารถรับฟังข้อเรียกร้องนั้นได้เลย และจะไม่ทรงเจรจาด้วยจนกว่าจะมีการถอนข้อเรียกร้องนั้นออกไปแล้ว รับสั่งแล้วก็เสด็จออกจากการประชุมนั้นทันที ไม่เสด็จเข้าร่วมประชุมอีกจนฝ่ายนั้นยอมถอนข้อเรียกร้องไปในที่สุด

หลังจากมีการรัฐประหารเกิดขึ้นในประเทศไทย เมื่อพฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๙๐ พระองค์เจ้าวิวัฒนไชยได้ทรงเข้ารับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการ

กระทรวงการคลังเป็นครั้งแรกในรัฐบาลชุดนายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี และทรงเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเดียวกันเป็นครั้งที่สอง ในรัฐบาลชุดจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีเมื่อธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๙๑ และแม้จะทรงอยู่นอกราชการแล้ว ก็ยังทรงช่วยเหลือกิจการการเงินการคลังของแผ่นดินอยู่เสมอ เมื่อได้รับการขอร้อง เช่น ทรงยกร่างพระราชบัญญัติเงินตราขึ้นใหม่แทนฉบับเดิมที่ล้าสมัย ทรงช่วยตั้งบรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยและทรงเป็นประธานกรรมการอยู่จนสิ้นพระชนม์ ทรงเป็นที่ปรึกษาคณะกรรมการปรับปรุงสังคายนาประมวลรัษฎากร นอกจากนั้น ยังทรงเป็นกรรมการและเหรัญญิกของสภากาชาดไทยติดต่อกันมาเป็นเวลาหลายปี ส่วนกิจการระหว่างประเทศ ก็ทรงเป็นที่ปรึกษาทางการคลังและเศรษฐกิจของรัฐบาลเกาหลีใต้ตามที่สำนักงานบูรณะประเทศเกาหลีของสหประชาชาติแต่งตั้ง ทรงรับคำเชิญจากเลขาธิการสหประชาชาติให้ทรงเป็นกรรมการร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิอื่นอีกสองท่าน ให้คำปรึกษาแก่เลขาธิการเรื่องรายงานเศรษฐกิจของโลก จึงทรงเป็นคนไทยคนแรกที่ได้นำเกียรติอันสูงด้านเศรษฐกิจและการคลังมาสู่ประเทศไทย

พระองค์เจ้าวิวัฒนไชยทรงรับสถาปนาพระเกียรติจากหม่อมเจ้าเป็นพระองค์เจ้า เนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ตามพระบรมราชโองการ เมื่อวันที่ ๘ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๓ และมีพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งองคมนตรี เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๕ นอกจากงานในหน้าที่ขององคมนตรีโดยตรงแล้ว ยังได้ทรงสนองพระมหากรุณาธิคุณในด้านภาษาอังกฤษโดยทั่วไปอีกด้วย เช่น การร่างพระราชประวัติ ร่างกระแสพระราชดำรัสและข้อความที่จะจารึกลงบนสิ่งของที่จะพระราชทานแก่บุคคลต่างๆ เนื่องในการเสด็จพระราชดำเนินเยือนสหรัฐอเมริกาและยุโรป เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๓

พระองค์เจ้าวิวัฒนไชยสิ้นพระชนม์โดยสงบด้วยพระหทัยหยุดลงโดยฉับพลัน ขณะทรงพระอักษรอยู่ที่วังซอยอารี ถนนสุขุมวิท เมื่อวันที่ ๒๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๐๓ เวลา ๑๒.๑๕ นาฬิกา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทว่าพระองค์เจ้าวิวัฒนไชยสิ้นพระชนม์ในคืนเดียวกันนั้น ขณะประทับ ณ พระราชวังเคอลูซ กรุงลิสบอน ประเทศโปรตุเกส หลังจากที่ได้มีพระราชดำรัสสรรเสริญคุณความดีของพระองค์เจ้าวิวัฒนไชยเป็นอเนกประการแล้ว ได้มีพระราชดำรัสว่า

"ท่านได้ช่วยเหลือฉันมากในการมาเยี่ยมต่างประเทศคราวนี้ ท่านก็ได้ทรงทราบแล้วว่า การมาเยี่ยมต่างประเทศคราวนี้ เป็นผลสำเร็จและมีผลดีเพียงไร และคงพอพระทัย ฉันคิดว่าขณะสิ้นพระชนม์ ท่านคงมีความสุข"

" ประวัติวีระบุรุษไซร้ เตือนใจ เรานา
ว่าอาจจะยังชนม์ เลิศได้
และยามจะบรรลัย ทิ้งซึ่ง
รอยบาทเหยียบแน่นไว้ แทบพื้นทรายสมัย"

(พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)

บรรณานุกรม

- *หนังสือเฉลิมพระยศเจ้านาย เล่ม ๒*
- *วิวัฒนไชยานุสรณ์*
- *การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย โดย ดร.เพ็ญศรี ดุ๊ก*

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ประพัฒน์ ตรีณรงค์

(ตอนที่ ๑)

คำว่า **"แผ่นดิน"** หน้าพระปรมาภิไธย **"สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช"** เป็นคำใช้ในสมัยก่อนตรงกับความหมายของคำว่า **"รัชกาล"** พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานและฉบับอื่น เช่น พจนานุกรมสำหรับนักเรียนของกรมตำรา กระทรวงธรรมการ เป็นต้น นิยามไว้ว่า **"เวลาครองราชสมบัติของพระราชาองค์หนึ่งๆ"** ดังในหนังสือ **"พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา"** เวลาครองราชสมบัติของพระราชาหรือพระเจ้าแผ่นดินแห่งกรุงศรีอยุธยาแต่ละองค์ใช้คำว่า **"แผ่นดิน"** นำหน้าพระปรมาภิไธย เช่น แผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ แผ่นดินพระราเมศวร *(ครั้งที่ ๑)* แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทองจันทร์ และแผ่นดินสมเด็จพระราเมศวร *(ครั้งที่ ๒)* เป็นต้น

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช นับเวลาตั้งแต่วันราชาภิเษกเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ ถึงวันเสด็จสวรรคต เป็นเวลา ๑๔ ปีเศษ

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐพระองค์หนึ่งที่ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจอันยิ่งใหญ่แก่ปวงชนชาวไทยและชาติไทย **หม่อมราชวงศ์ สุมนชาติ สวัสดิกุล** บรรยายไว้ในเรื่อง **"พระเจ้ากรุงธนบุรี"** ในหนังสือ **"มหาวิทยาลัย เล่มที่ ๑๕ ฉบับที่ ๒"** ของสโมสรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีข้อความเทิดพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไว้ตอนหนึ่งว่า

"เป็นวีรกษัตริย์ที่สามารถ เป็นวิชิตราชที่ปลดไทยให้พ้นจากแอกของพม่า ให้ไทยได้รับความเป็นไทและดำรงความเป็นไทมาจนตราบเท่าทุกวันนี้ พระเดชพระคุณของสมเด็จพระมหากษัตริย์ราชพระองค์นี้ มีอยู่แก่ประชาชนชาวไทย และชาติไทยอย่างเหลือล้น สมควรที่เราชาวไทยยกย่อง และสมควรที่เราชาวไทยจะบูชา...."

และท่านผู้ใช้นามปากกาว่า **ท. ณ ดาบหัก** ได้ประพันธ์สรรเสริญพระคุณไว้เป็นคำโคลงสี่สุภาพในหนังสือ **"แถลงการณ์ วังสมเด็จบูรพาวิทยาลัย ฉบับปฐมฤกษ์"** ว่า

"เฉลยนามบพิตรเจ้า ตากสิน พระเอย
ชลเนตรราษฎร์ไหลริน หลั่งแล้ว
หวลตรึกระลึกจินต์ จอมกษัตริย์ นี้นา
ท่านดอกไทย จึงแคล้ว คลาดเงื้อมมือมาร
จอมปราณ ธ กอบกู้ ชูสยาม ชาติแฮ
ทวยราษฎร์ฤๅเลือนนาม ท่านไว้
นึกอยู่ทุกเมื่อยาม เย็นสุข สำราญแฮ
ทูลเทอดพระคุณไว้ ตราบฟ้าดินศูนย์

คำเทิดทูนพระเดชพระคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่เป็นคำร้อยแก้ว และร้อยกรอง นอกจากของทั้งสองท่านที่อ้างแล้ว ยังมีอยู่อีกมากมายและแพร่หลายอยู่ โดยทั่วไป ในบทความเรื่องนี้ ขอนำพระราชประวัติและพระราชกรณีกิจสำคัญๆ ของพระองค์ในเวลาเสด็จครองราชสมบัติ ประมาณ ๑๕ ปี มาเสนอท่านผู้อ่านโดยลำดับ

ก่อนเสียกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. ๒๓๑๐

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงพระราชสมภพเมื่อ พ.ศ. ๒๒๗๗ แต่วันเดือนตามจันทรคติ กับสุริยคติในที่ต่างๆ ไม่ตรงกัน กล่าวคือ ในเรื่อง **"พระราชประวัติ สมเด็จพระเจ้าตากสินกรุงธนบุรี"** ของ น.ต.หยด ขจรยศ ร.น. กองประวัติศาสตร์ ยก.ทร.รวบรวม กรมสวัสดิการทหารเรือ พิมพ์เนื่องในงานทอดผ้าพระกฐินพระราชทาน ณ วัดอินทาราม ธนบุรี ๖ พฤศจิกายน ๒๕๐๒ กล่าวถึงพระราชประวัติเมื่อทรงพระราชสมภพว่า

"ทรงพระราชสมภพ เมื่อวันที่ ๗ เมษายน พ.ศ. ๒๒๗๗ ตรงกับวันอาทิตย์ เดือน ๕ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีขาล ฉศก จ.ศ. ๑๐๙๖ ณ ที่บ้านจังหวัดพระนครศรีอยุธยาซึ่งเป็นราชธานีแห่งประเทศไทยสมัยนั้น ประสูติในตระกูลราชฎร พระราชบิดาเป็นขุนพัฒน์ นายอากรบ่อนเบี้ย เป็นจีนชื่อว่าไหยฮอง หรือ หยง พระราช

พระรูปหล่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ประดิษฐาน ภายในศาลสมเด็จพระเจ้าตากฯ พระราชวังเดิม

พระเจดีย์ ที่ยังปรากฏอยู่ที่วัดดอยเขาแก้ว ตำบลแม่ท้อ อำเภอเมือง จังหวัดตาก ซึ่งเป็นที่บรรจุอังคารมารดาและบิดาพระยาตาก

มารดาเป็นไทย ชื่อนกเอี้ยง เป็นธนบดีผู้มั่งคั่งตระกูลหนึ่ง ตั้งบ้านเมืองอยู่ตรงหน้า บ้านเจ้าพระยาจักรี ตำแหน่งสมุหนายก (มหาดไทย ว่าการฝ่ายภาคเหนือคู่กับสมุหกลาโหม ว่าการฝ่ายใต้สมัยนั้น) ซึ่งอยู่ใกล้กับกำแพงพระนคร"

ข้อความดังอ้างนี้ ท่านผู้รวบรวมได้ทำเชิงอรรถชี้แจงไว้ ๒ ข้อ คือ

๑. วันเดือนปีพระราชสมภพนี้ ไม่ปรากฏในพระราชพงศวดาร แต่เขียนกันเป็นส่วนมากเป็นวันอาทิตย์ เดือน ๕ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีขาล ฉศก จ.ศ. ๑๐๙๖ เทียบสุริยคติ ตรงกับวันที่ ๗ เมษายน พ.ศ. ๒๒๗๗ ความจริง วันที่ ๗ เมษายน ปีขาล ยังต้องเป็นเบญจศก จ.ศ. ๑๐๙๕ ครั้นวันที่ ๑๓ เมษายนแล้ว จึงเปลี่ยนขึ้นเป็นปีขาล ฉศก จ.ศ. ๑๐๙๖ เมื่อกล่าวว่าปีขาล ฉศก จึงอาจจะเป็น วันที่ ๑๔ เมษายน ตรงกับแรม ๗ ค่ำ เดือน ๕ ปีขาล ฉศก. จ.ศ. ๑๐๙๖ ซึ่งบางท่านว่าเป็นวันที่ ๑๗ เมษายน ก็มี

๒. เจ้าพระยาจักรี ปรากฏตามพระราชพงศวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จกรมพระปรมานุชิตชิโนรสว่า ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระบรมโกศ เมื่อ จ.ศ. ๑๐๙๖ พ.ศ. ๒๒๗๖ ตั้งหลวงจ่าแสนยากร เป็นเจ้าพระยาจักรี แต่พระราชพงศวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒ ตอน ๑ ว่า ตั้งหลวงจ่าแสนยากรเป็นเจ้าพระยาอภัยมนตรี ว่าที่สมุหนายก ท่านผู้นี้ *(หลวงจ่าแสนยากร)* ถึงอสัญกรรมในปีจอ จ.ศ. ๑๑๐๔ พ.ศ. ๒๒๘๕ *(สมเด็จพระเจ้าตากสินกรุงธนบุรี มีพระชนมายุได้ ๘ พรรษา)* แล้วจึงตั้ง **พระยาราชภักดี** ขึ้นเป็น **เจ้าพระยาราชภักดี ให้ว่าที่**

สมุหนายกต่อมา

คำว่า **"เจ้าพระยาจักรี"** นี้ มีผู้รู้อธิบายว่า เป็นชื่อประจำตำแหน่งสมุหนายก ผู้ใดดำรงตำแหน่งสมุหนายกจะมีชื่อว่าอย่างใดก็ตาม เรียกกันว่า **"เจ้าพระยาจักรี"** ทั้งนั้น โดยนัยนี้ จึงเป็นอันว่า สมเด็จพระเจ้าตากสินฯ ต้องได้รับอุปการะจากท่านผู้เป็นสมุหนายก *(อย่างน้อย ๒ ท่าน)* ตั้งแต่ต้นมาจนกระทั่งมีพระชนมายุไม่น้อยกว่า ๒๔ พรรษา

เรื่องที่ท่านผู้รวบรวมได้ทำเชิงอรรถชี้แจงทั้ง ๒ ข้อนี้ เป็นเรื่องที่น่าพิจารณาจึงนำมาเสนอท่านผู้อ่านร่วมพิจารณาด้วย และนอกจากนี้ เมื่อมีการหล่อพระบรมรูปจำลองสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดยกองทัพเรือมอบให้ **พล ร.ต. ประวิศ ศรีพิพัฒน์** เจ้ากรมยุทธศึกษาทหารเรือดำเนินการ เพื่อจัดส่งไปให้เหล่าทหารเรือที่เดินทางไปสู่สมรภูมิเกาหลี เพื่อช่วยเกาหลีใต้ให้พ้นภัยจากการคุกคามของเกาหลีเหนือตามคำเรียกร้องของสหประชาชาติเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๓ ได้นำดวงพระชะตาสมเด็จพระเจ้าตากสิน มหาราชมาตรวจสอบเพื่อหาฤกษ์กระทำพิธีปรากฏว่า ดวงพระชะตาเกี่ยวกับวันพระราชสมภพของพระองค์เป็น ***"วันที่ ๑๕ เมษายน พุทธศักราช ๒๒๗๗ ตรงกับวันศุกร์ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๙ ปีขาล ฉศก จุลศักราช ๑๐๙๖ เวลา ๑๑.๐๐ น."***

จากหลักฐานต่างๆ เกี่ยวกับวันพระราชสมภพของสมเด็จพระเจ้าตากสินดังอ้าง วันเดือนทั้งทางจันทรคติและสุริยคติไม่ตรงกัน แต่ปีนั้นตรงกันคือ พระพุทธศักราช ๒๒๗๗ แผ่นดินของสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ ตอนต้น *(เสวยราชย์ พ.ศ. ๒๒๗๕ - ๒๓๐๑)*

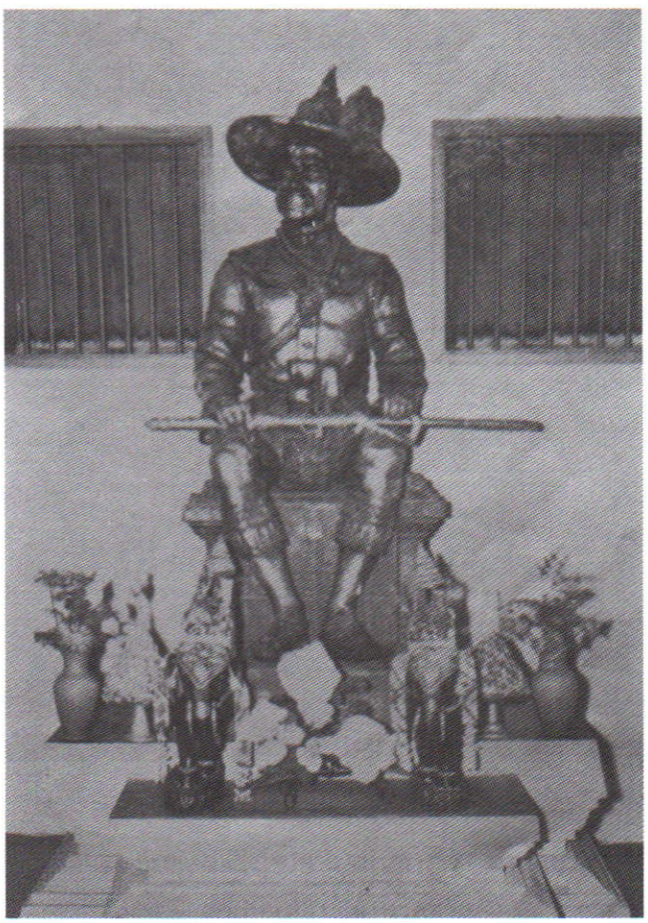

พระบรมรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
ประดิษฐาน ณ ศาลตากสิน ตำบลหนองหลวง อำเภอเมือง จังหวัดตาก

พระราชประวัติในเวลาต่อมาคือ เจ้าพระยาจักรี *(หลวงจ่าแสนยากรได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยาอภัยมนตรีที่สมุหนายก)* ได้ขอเอาไปเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม และตั้งชื่อให้ว่า **สิน** จนเมื่อพระชนมายุได้ ๕ พรรษา *(บางแห่งว่า ๙ พรรษา)* จึงได้นำไปฝากเป็นศิษย์เรียนหนังสือไทยกับหนังสือขอม และเรียนพระไตรปิฎก กับพระอาจารย์ทองดีมหาเถระ วัดโกษาวาส

วัดโกษาวาส เป็นวัดสำคัญวัดหนึ่ง ตั้งอยู่ริมฝั่งซ้ายของแม่น้ำลพบุรี ตรงข้ามกับป้อมท้ายสนมและคลองปากท่อ ทางทิศเหนือของเกาะเมืองใกล้คูไม้ร้องที่เก็บเรือพระที่นั่ง ตำบลท่าวาสุกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นวัดเก่าสร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยา เดิมชื่อ**วัดคอยท่า** โดยมีคำเล่าว่า ลูกสาวสวยคนหนึ่งของ

เศรษฐีหนีไปกับชายคนรัก เศรษฐีผู้เป็นพ่อต้องรอคอยการกลับมาของลูกด้วยความรักและอาลัย จึงได้ปลูกเรือนหอเอาไว้โดยหวังว่าหากกลับมาขอขมาก็จะให้อภัยและยกเรือนหอให้ แต่รอคอยลูกอยู่หลายปี ไม่เห็นลูกกลับจึงสร้างวัดแล้วอุทิศเรือนที่สร้างให้แก่วัด ต่อมาชื่อวัดกลายเป็น**วัดตีนท่า**บ้าง **วัดเชิงท่า**บ้าง เพราะอยู่ตรงท่าข้ามที่จะข้ามไปยังฝั่งเกาะเมือง แล้วเป็นวัดติน *(น่าจะเป็น**วัดติณ** ซึ่งแปลว่า หญ้า)* เพราะเป็นที่รวบรวมหญ้าเพื่อนำข้ามเอาไปให้ช้างม้าในวัง แต่เมื่อเจ้าพระยาโกษาธิบดี*(ปาน)* บูรณะปฏิสังขรณ์ใหม่ ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จึงได้เปลี่ยนชื่อเป็นวัดโกษาวาส และที่ว่า **"เป็นวัดสำคัญ"** ก็เพราะเป็นสถานศึกษาทางฝ่ายสงฆ์เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีพระสงฆ์ที่ทรงความรู้ในการช่าง เช่น ช่างเขียน ช่างสลัก ช่างจารหนังสือใบลานที่สามารถถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ได้เป็นอย่างดียิ่งอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม มีบางท่านกล่าวว่า วัดนี้มีชื่อว่า **วัดคลัง** ด้วย แต่ **เฉลิม สุขเกษม** ค้านว่า ไม่เคยชื่อวัดคลัง และได้กล่าวถึงเหตุผลไว้ในหนังสือ **"โบราณคดี ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒"** ว่า วัดคลังเป็นชื่อเดิมของวัดสมณโกศ ที่ตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา เจ้าพระยาโกษาธิบดี *(เหล็ก)* และเจ้าพระยาโกษาธิบดี *(ปาน)* เป็นผู้ปฏิสังขรณ์ เดิม **วัดคลัง** มีชื่อเต็มว่า **วัดพระยาพระคลัง** ซึ่งตำแหน่งโกษาธิบดีนั้น โดยทั่วไปแล้วเรียกกันว่า พระยาพระคลังหรือพระคลัง เมื่อปฏิสังขรณ์วัดจึงมีชื่ออย่างนั้น

ปัจจุบันวัดโกษาวาสที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ทรงเข้าศึกษากับพระอาจารย์ทองดีมหาเถระมีชื่อว่า **วัดเชิงท่า** กล่าวกันว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้เปลี่ยน เช่นเดียวกับวัดเชิงท่า จังหวัดลพบุรี ที่อยู่ริมน้ำใกล้กับพระนารายณ์ราชนิเวศน์ที่พระองค์ทรงปฏิสังขรณ์

พระองค์ทรงศึกษาอยู่ที่วัดโกษาวาสจนถึงพระชนมายุได้ ๑๓ พรรษา จึงโสกันต์ *(โกนจุก)* ภายหลังจากนั้น เจ้าพระยาจักรีก็นำเข้าเฝ้าถวายตัวเป็นมหาดเล็กในสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ ซึ่งโปรดให้ทำราชการอยู่กับหลวงนายศักดิ์นายเวร บุตรของพระยาจักรี

เจ้าพระยาจักรีท่านนี้ คงเป็นเจ้าพระราชภักดี เพราะเจ้าพระยาจักรี*(เจ้าพระยาอภัยมนตรี)* ถึงอสัญกรรมแล้วเมื่อปีจอ จ.ศ. ๑๑๐๔ พ.ศ. ๒๒๘๙ ดังอ้างแล้ว

และมีหลักฐานบางแห่งกล่าวว่า ก่อนเข้ารับราชการนั้น พระองค์ทรงบรรพชาเป็นสามเณรที่วัดสามพิหารนอกรุงศรีอยุธยาก่อน และที่วัดนี้มีพระสหายคือ สามเณร ทองด้วง *(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช)* และสามเณรบุนนาค *(พระยาอัครมหาเสนา)* ก็ทรงบรรพชาอยู่ร่วมวัดเดียวกันนี้ด้วย และเมื่อทรงลาสิกขา *(สึก)* จากสามเณรแล้ว จึงเข้าเฝ้ารับราชการดังกล่าว

ขณะที่ทรงรับราชการเป็นมหาดเล็กอยู่นั้น ก็ปรากฏว่าทรงพระอุตสาหะใฝ่พระทัยในการศึกษาหาความรู้เพิ่มขึ้นโดยลำดับ เมื่อถึงคราวออกเวร วิชาที่ทรงศึกษาส่วนใหญ่ก็คือภาษาและวิชาในสำนักของอาจารย์ญวน จีน และแขก จนตรัสภาษาทั้งสามนั้นได้ ครั้นพระชนมายุได้ ๒๑ พรรษาจึงทรงพระผนวชเป็นพระภิกษุ และจำพรรษาที่วัดของพระอาจารย์ทองดีมหาเถระอีกครั้ง ได้ทรงศึกษาอบรมพระธรรมวินัย และพระไตรปิฎกเพิ่มเติมตลอดจนทรงศึกษาเรื่องเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมแบบแผนทางราชการต่างๆ ทรงพระผนวชอยู่เป็นเวลา ๓ พรรษา จึงทรงลาสิกขาออก มารับราชการต่อไป และได้ทรงดำรงตำแหน่งมหาดเล็กรายงาน รับราชการในกรมมหาดไทย และกรมศาลหลวง ปรากฏว่าพระองค์ทรงเป็นผู้รู้กฎหมายดี จึงโปรดให้เป็นข้าหลวงพิเศษขึ้นไป

ชำระความในหัวเมืองฝ่ายเหนือ ผลงานปรากฏได้รับความสำเร็จเป็นที่พึงพอพระราชหฤทัย จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งยุกกระบัตรหรือยกกระบัตรเมืองตาก ซึ่งเป็นตำแหน่งที่ว่างมานานแล้ว กับได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงยุกกระบัตร

เมืองตากสมัยนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นด่านระหว่างไทยกับพม่าทางตอนเหนือ ผู้ได้รับตำแหน่งนี้ต้องเป็นผู้เฉลียวฉลาดและเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย เจ้าเมืองตากและปลัดเมืองตากคนเดิมถึงแก่อนิจกรรม จึงได้ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทรงเป็นเจ้าเมืองตาก ขณะนั้นมีพระชนมายุยังไม่ถึง ๓๐ พรรษา

สมภพ จันทรประภา กล่าวไว้ในเรื่อง **"หลวงยุกระบัตรราชบุรี"** มีเรื่องเกี่ยวมาถึงหน้าที่ราชการของพระองค์ว่า เมื่อทรงเป็นมหาดเล็ก ทำความดีความชอบจนได้เลื่อนขึ้นเป็นนายเวรขวาที่นายฤทธิภักดี แล้วจึงได้เลื่อนบรรดาศักดิ์สูงขึ้นเป็นหลวงมีราชทินนามว่า หลวงยุกกระบัตร พร้อมกันนี้ได้นำคำอธิบายเกี่ยวกับตำแหน่งหน้าที่ของยุกกระบัตรที่ หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช เขียนไว้ในเรื่อง **"ฉากญี่ปุ่น"** มาประกอบว่า

"เปิดปทานุกรมดูก็พบว่า ยกกระบัตรหรือยุกกระบัตร คือ 'ตำแหน่งข้าราชการ ครั้งโบราณสังกัดกระทรวงวัง มีหน้าที่ออกไปประจำอยู่ตามหัวเมืองเพื่อสอดส่องอรรถคดี,ตำแหน่งเจ้าพนักงานเกี่ยวกับอรรถคดี ตรงกับตำแหน่งอัยการบัดนี้ ตรงกับหัวหน้าฝ่ายธุรการของศาล ตรงกับจ่าศาลในบัดนี้, เจ้าหน้าที่ในการจัดหาเครื่องใช้ของทหาร' ซึ่งดูเล็กน้อยเต็มที จากหนึ่งฉากญี่ปุ่นของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ค่อยได้ความเป็นเรื่องเป็นราวมากขึ้นเพราะท่านว่า ตำแหน่งยกกระบัตรของไทยมีหน้าที่สอดส่องดูแลความประพฤติของขุนนางตามหัวเมืองต่างๆ ว่าปฏิบัติราชการดีอยู่และยังมีความซื่อสัตย์จงรักภักดีอยู่หรือไม่ เพียงใด"

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงปฏิบัติหน้าที่ในฐานะเป็นหลวงยุกกระบัตร หรือยกกระบัตรเมืองตากได้ผลและเลื่อนทั้งตำแหน่งและบรรดาศักดิ์เป็นพระยาตาก แทนพระยาตากคนเดิม ซึ่งถึงแก่อนิจกรรม มาจนกระทั่งสิ้นแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ *(พ.ศ. ๒๓๐๑)* กรมขุนพรพินิตพระราชโอรสเสด็จขึ้นครองราชสมบัติทรงพระนามว่า สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๔ และมีพระนามอื่นที่เรียกขานกันโดยทั่วไปอีก เช่น ขุนหลวงหาวัด สมเด็จพระเจ้าอุทุมพร เป็นต้น กษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาพระองค์นี้ ทรงได้รับการยกย่องสรรเสริญว่า *"ดีที่สุดแห่งพระราชวงศ์สวนพลู"* แต่ก็ทรงครองอยู่ได้เพียง ๒ เดือนเศษ *(บางแห่งว่า ๓ เดือนเศษ)* ก็จำเป็นต้องเวรราชสมบัติให้พระเชษฐา คือ กรมขุนอนุรักษ์มนตรี เสด็จขึ้นครอง มิฉะนั้นอาจเกิดสงครามกลางเมืองซึ่งพระองค์ไม่มีพระราชประสงค์เช่นนั้น แล้วเสด็จออกทรงผนวช ณ วัดอโยชฌิยา (วัดอโยธยาหรือวัดเดิม) แล้วเสด็จไปจำพรรษา ณ วัดประดู่ทรงธรรม และเมื่อกรมขุนอนุรักษ์มนตรีเสด็จขึ้นครองราชสมบัติเป็นสมเด็จพระบรมราชาที่ ๓ แต่ก็ยังมีพระนามเรียกเป็นอย่างอื่นอีก เช่น สมเด็จพระเจ้าเอกทัศ สมเด็จพระนั่งที่สุริยาศน์อมรินทร์ กษัตริย์พระองค์นี้เป็นพระองค์สุดท้ายที่ ๓๘ และพระองค์สุดท้ายแห่งกรุงศรีอยุธยา

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงดำรงตำแหน่งพระยาตาก *(บางแห่งเรียกว่า พระยาตากสิน)* อยู่ต่อมาและปกครองเมืองตากจนได้รับความนิยมยกย่องอย่างกว้างขวาง ทั้งยังได้ทรงพระราชศรัทธาสร้างวัดขึ้นวัดหนึ่งมีชื่อว่า **วัดดอยเขาแก้ว** แต่ชาวบ้านมักเรียกว่า **วัดพระยาตากสิน** ตั้งอยู่ริมน้ำปิง และห้วยแม่ท้อไหลผ่านที่ตำบลป่ามะม่วง อำเภอเมืองตาก ถึง พ.ศ. ๒๓๐๗ จึงได้มีพระบรมราชโองการให้ลงมาปฏิบัติราชการ ณ กรุงศรีอยุธยา เพราะเกิดศึก กองทัพพม่ายกเข้ามาทั้งฝ่ายใต้และฝ่ายเหนือ และรบรุกมุ่งเข้าล้อมกรุงศรีอยุธยาด้วย

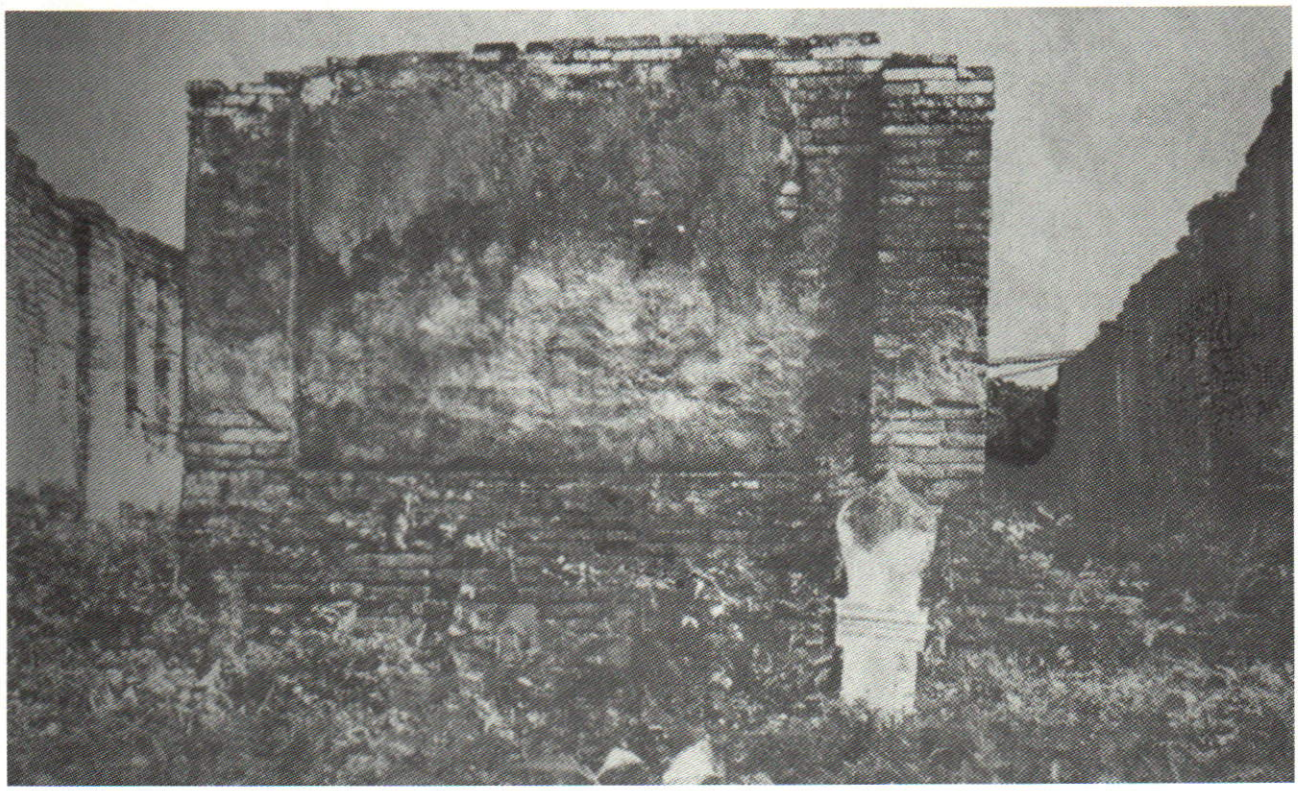

โบสถ์วัดดอยเขาแก้ว ตำบลแม่ท้อ อำเภอเมือง จังหวัดตาก ซึ่งพระยาตากสร้างขึ้น มีเสมาอยู่รอบโบสถ์ ภายหลังได้เอาถ้วยแก้วบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ประดิษฐาน ณ พระเจดีย์ ในวัดนี้ด้วย

กำลังพลมากมาย เมื่อกำลังแห่งกองทัพพม่าฝ่ายใต้เริ่มบุกเข้ามา และเป็นเริ่มต้นของพระราชประวัติของพระองค์ในการที่ทรงได้รับพระราชสมญานามว่าวีรกษัตริย์และวิชิตราช ตามขั้นตอนของการปฏิบัติราชการเพราะเหตุแห่งสงคราม คือ

สงครามต่อสู้และป้องกันกรุงศรีอยุธยา

สงครามกู้กรุงศรีอยุธยา

สงครามรวบรวมพระราชอาณาจักร

สงครามแผ่พระบรมเดชานุภาพ

สงครามดังกล่าวนี้ ต้องใช้เวลาของการสู้รบเป็นเวลาเกือบ ๑๕ ปี มีหลักฐานการทำศึกนับได้ ๓๐ ครั้ง ทั้งทางบกและทางเรือ และทั้งที่เสด็จออกทำการรบด้วยพระองค์เอง ๒๓ ครั้ง ตั้งผู้อื่นเป็นแม่ทัพไปรบ ๗ ครั้ง รายละเอียดต่างๆ ปรากฏอยู่ในเรื่อง **"ไทยรบพม่า"** พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และหนังสือเกี่ยวกับพระราชประวัติของพระองค์ในที่ต่างๆ เช่น หนังสือ **"อนุสรณ์กฐิน กรมสวัสดิการทหาร ในงานทอดผ้าพระกฐินพระราชทาน ณ วัดอินทาราม ธนบุรี"** เป็นต้น

(ต่อฉบับหน้า)

อัจฉริยลักษณ์ของภาษาไทย

ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา

คำนี้มาจากภาษาอังกฤษว่า Genius of Language ซึ่งชาวต่างประเทศในตะวันตกใช้กันมาประมาณหนึ่งร้อยกว่าปีมานี้เกี่ยวกับวิชาภาษาศาสตร์ สัทศาสตร์ *(เสียง)* นิรุกติศาสตร์ *(ความหมายของคำ)* และวิชาอื่นๆ ประกอบ ซึ่งล้วนแต่เป็นวิชาการทางภาษาของมนุษย์ ของสัตว์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ข้าพเจ้ามิได้ศึกษาละเอียดนอกจากได้อ่านได้ฟังจากหนังสือและครูบาอาจารย์สอนไว้ บทความนี้จะได้กล่าว เรื่อง อัจฉริยลักษณ์ของภาษาไทย แสดงข้อคิดเห็นของนักปราชญ์บ้าง คิดเองบ้าง พอควร แต่ถ้าผิดถูกอย่างไรขอท่านผู้อ่านได้โปรดอภัยด้วย

คำว่า **"อัจฉริยลักษณ์ทางภาษาไทย"** นี้เพิ่งมาใช้กับภาษาไทยประมาณ พ.ศ.๒๕๐๒ เมื่อพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ทรงแสดงปาฐกถาประทานชุมนุมภาษาไทยของคณะอักษรศาสตร์ หลังจากที่ทรงสอนมาก่อน สมัยที่ข้าพเจ้าเรียนอยู่ในคณะอักษรศาสตร์นั้น พระองค์ท่านทรงสอนภาษาอังกฤษและข้าพเจ้ามาได้ยินอีกครั้งหนึ่งเกี่ยวกับเรื่องนี้ใน พ.ศ. ๒๕๐๕ อันเป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระมหากรุณา เสด็จพระราชดำเนินมาเป็นประธานการอภิปรายเรื่อง **"ปัญหาการใช้ภาษาไทย"** มีพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์

ทรงร่วมอภิปรายด้วย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชกังวลในเรื่องการบัญญัติศัพท์ภาษาไทยขึ้นใช้ในวิชาการ *(จำพวกศัพท์เฉพาะของวิชาจากอารยประเทศที่นำมาศึกษาในระดับอุดมศึกษาหรือในราชการทั่วไป)* แต่ทรงเห็นว่าเมื่อบ้านเมืองเจริญขึ้น มีวัตถุสิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้ใหม่ๆ เกิดขึ้นในประเทศที่เจริญแล้วตกเข้ามาถึงเมืองไทย วิชาการบัญญัติศัพท์จำต้องคิดขึ้นเรียกให้ตรงกับความหมายของนักปราชญ์ผู้ประดิษฐ์และค้นคิด เช่น คำว่าวิทยุ โทรทัศน์ มานุษยวิทยา โลกาภิวัตน์ ฯลฯ ทำให้คนนอกวงวิชาการบางหมู่บางเหล่าเห็นเป็นคำหรูหรา ภาคภูมิควรนำมาใช้บ้างแต่ก็ใช้ผิดที่ ผิดความหมาย ก่อให้เกิดความยุ่งยากในการสื่อสารความคิดความเข้าใจระหว่างผู้สื่อสารกับผู้รับสาร เช่น *"กิจการ"* หมายถึงการงานต่างๆ ก็พากันนำคำ *"กิจกรรม"* ภาษาวิชาการศึกษามาใช้

เมื่อพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปฯ รับพระราชกระแสเกี่ยวกับเรื่องบัญญัติศัพท์ใหม่ๆ ดังกล่าวมานั้น ก็กราบบังคมทูลฯ อธิบายถึงวิธีบัญญัติศัพท์ไว้ว่า การบัญญัติศัพท์นั้นจะใช้วิธีบังคับไม่ได้ เพราะภาษาย่อมมีชีวิตชีวาดังที่หลักภาษาศาสตร์เรียกว่า Genius of Language ไทยใช้ว่าอัจฉริยลักษณ์ทางภาษา แต่ละภาษามีอัจฉริยลักษณ์ของตนๆ และก็กราบบังคมทูลพระกรุณาฯว่า แม้คำว่า อัจฉริยลักษณ์**นี้ก็มีเสียงที่ไม่ไพเราะเลย** เพราะเสียงไม่เข้ากับจังหวะกับภาษาไทย และคำนี้มีผู้อื่นบัญญัติขึ้น ก็ทรงใช้ตามที่เขากำลังใช้กัน

ข้าพเจ้าได้อ่านพระนิพนธ์ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปฯ เมื่อครั้งยังทรงงานเป็นนายกราชบัณฑิตยสถาน พระนิพนธ์มีความสำคัญตอนหนึ่งขอประทานพระอนุญาตเชิญกล่าวไว้ในบทความนี้ เป็นพระอธิบายย่อๆ เกี่ยวกับวิธีบัญญัติศัพท์ "United States of America" ให้เป็นภาษาไทย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงหารือกับเจ้านายนักปราชญ์ให้ศัพท์ไทยตรงกับศัพท์ภาษาอังกฤษ แต่กว่าจะลงตัวได้ก็ต้องแก้ไขหลายครั้ง จึงฟังเข้ากับหูของคนไทย และตรงกับคำอังกฤษคือ *"สหกรณะรัฐอเมริกา" (ขอยืมคำสหกรณะแปลศัพท์จากคำอังกฤษว่า Co-operative)* ครั้งนั้นสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสตรัสว่า มีเสียงอะมากไปสำหรับหูของคนไทย ต่อมาตกลงเปลี่ยนเป็น *"สหการีรัฐอเมริกา"* พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงเปลี่ยนเป็น *"สหปาลีรัฐอเมริกา"* เพราะไม่โปรดเสียงคำว่า *"การี"* มีกลุ่มผู้ปรารถนาจะให้ย่ออักษรไทยได้สามตัวเหมือนภาษาอังกฤษว่า U.S.A. ก็ย่อคำไทยมาเป็น **"สหรัฐอเมริกา"** ส.ร.อ. จึงเป็นที่ตกลงกันได้ และใช้มาจนปัจจุบัน

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปฯ กราบบังคมทูลฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า *"หลักการอันเป็นบทเรียนที่พระราชทานไว้ก็คือ ความสำคัญของทำนองเสียงหรือลำนำจังหวะการกระเพื่อมของเสียงคำ (rythm) จะต้องเหมาะแก่ อัจฉริยลักษณ์ของภาษาไทย กาลเวลาเท่านั้นจะบอกได้ว่า คำใดติด คำใดจะไม่ติดปากติดหูของคนไทย ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานยกตัวอย่างคำ Culture ซึ่งได้ติดตามความหมาย แล้วนึกถึงภาษาสันกฤตว่า "พฤทธิธรรม" จึงได้นำออกมาใช้แต่ก็ยังไม่เป็นที่พอใจรู้สึกเสียงหนักๆ ไป วันหนึ่งก็มีคำว่า วัฒนธรรมเข้ามาในความคิด จึงตระหนักว่าดูจะเป็นคำที่ชอบด้วยเสียงหรือลำนำจังหวะในภาษาไทย เมื่อลองนำออกใช้ก็แพร่หลายไปโดยเร็ว"*

เท่าที่ข้าพเจ้าได้อ้างตัวอย่างของการใช้คำ **"อัจฉริยลักษณ์ของภาษาไทย"** มาแล้วนี้ ท่านผู้ฟังผู้อ่านก็คงจะลงความเห็นได้ย่อๆ ว่า คำในภาษาไทยอันฟังเหมาะแก่หู คือ ในการออกเสียงพูดหรืออ่าน

นั้นเป็นสิ่งสำคัญประการแรกของ **"อัจฉริยลักษณะทางภาษาไทย"**

คำว่า อัจฉริย *(บาลี)* นั้น พจนานุกรมบอกไว้ว่าเป็นคำ วิเศษ คือ วิเศษน่าอัศจรรย์ มีความรู้ความสามารถเกินกว่าระดับปกติ อัจฉริยบุคคลก็คือ ผู้มีความสามารถเด่นมากเป็นพิเศษ คำว่า Genius *(อัจฉริยะ)* ว่ามาจากภาษากรีก ในภาษาละติน *(โรมัน)* เดิมหมายถึง deity คือ พระเป็นเจ้า เทพ มากลายเป็นหมายถึง ภูตรับใช้ในทางศาสนาเช่น ภูตที่สิงอยู่ในตะเกียงอาแล็ดดิน ในสถานที่ ในบุคคล ภาษาอาหรับเรียกว่า gini อยู่ในไฟ ในน้ำ ขยายกลายความออกมาเป็นบุคคลซึ่งมีธรรมชาติอัศจรรย์สามารถพิเศษมหัศจรรย์ แพทย์ปัจจุบันบอกว่า บุคคลที่เป็นอัจฉริยะ (genius) มีไอคิว (Intelligence Quotion) สูงมากในทางสมองและในทางบางสิ่งบางอย่างไม่เหมือนคนธรรมดา เมื่อมาใช้กับภาษาของมนุษยชาติ ก็มีลักษณะพิเศษในภาษา สรุปแล้วอัจฉริยลักษณ์ของภาษาไทยนั้นอยู่ที่เสียงพูดเสียงอ่านต้องฟังให้เหมาะแก่หูอาจรวมทั้งตา *(คือตัวสะกด)* ใจ *(รสของอรรถ ความหมายของคำ)* แม้จะรับคำศัพท์ต่างๆ จากชาติอื่นเพื่อเพิ่มคำใช้ให้มากขึ้น ให้ทันสมัยเหมาะแก่สมัย ตลอดจนศักดิ์ศรีของคำ *(โดยเฉพาะในการพูด การเขียนสำนวนโวหารของสุภาพชน)* ถ้าเสียงอ่านหรือพูดของคำที่รับมาใช้ลำบากขลึกขลัก แต่โบราณกาลมาแล้วมักเปลี่ยนแปลงปรับปรุงให้เข้าหูเข้าตาเสียก่อนมิใช่รับมาทั้งดุ้นทั้งท่อนและก็มิใช่แต่ถ้อยคำเท่านั้นยังในด้านความเป็นอยู่ เช่น อาหารการกิน เครื่องใช้สอยต่างๆ ตลอดจน กิริยามารยาท วัฒนธรรมและอื่นๆ ต้องเหมาะแก่จิตใจและสิ่งแวดล้อมของคนไทย อาจกล่าวได้ไทยมีอัจฉริยลักษณ์ของชาติไทยมาก่อนคำนี้จะเกิดขึ้นเฉพาะในด้านภาษาเท่านั้น ก็คงจะกล่าวได้ไม่เกินความเป็นจริงและเป็นเช่นนี้มาตลอดสมัย

ภาษาเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นชีวิตเป็นสมบัติวัฒนธรรมสืบทอดเป็นมรดกของมนุษยชาติบอกให้รู้ถึงความเป็นชาติ ภาษาที่เจริญก็ต้องปรับปรุงมีวิวัฒนาการตลอดมา จะอยู่คงที่ไม่ได้ หากไม่เปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมให้ทันกาลสมัย ภาษานั้นๆ ก็จะต้องตายไป เพราะจะไม่มีคนพูดคนใช้อาจอยู่แต่ในศาสนาในจารึก เช่น ภาษาบาลี สันสกฤต ละติน อยู่ในบทสวดมนต์ เพื่อฟังขลังศักดิ์สิทธิ์ หรือในเอกสารเก่าๆ ซึ่งความหมายอาจสูญไปตามตัวอักษรก็มี หรือคนชั้นหลังแปลผิดความหมาย เช่น ภาษาไทยถิ่นเก่าๆ ของเราซึ่งแม้จะยังใช้พูด ใช้เขียนก็เปลี่ยนความหมายไป เพราะอาจรับเอาภาษาไทยกลางที่นักศึกษาชาวถิ่นต้องศึกษา และเข้ามาศึกษาในภาคกลาง แล้วนำไปใช้ในท้องถิ่นของตนปะปนกับภาษาถิ่น โดยใช้สำเนียงท้องถิ่น ทั้งที่ภาษาไทยกลาง หรือ ที่เรียกว่า ภาษามาตรฐาน ซึ่งราชการใช้สื่อสารทั่วประเทศและมีกฎหมายบังคับให้ประชาชนทั่วไปต้องเล่าเรียน เพื่อเป็นภาษารวมชาติให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนั้นที่แท้

"ภาษาเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นชีวิตเป็นสมบัติวัฒนธรรมสืบทอดเป็นมรดกของมนุษยชาติบอกให้รู้ถึงความเป็นชาติ ภาษาที่เจริญก็ต้องปรับปรุงมีวิวัฒนาการตลอดมา"

ก็รับเอาคำของไทยถิ่นไว้ก็มี เท่ากับเป็นการช่วยอนุรักษ์คำถิ่นบางคำไว้ เช่น เสื่อสาดอาสนะ หรือ ภาษิตโบราณซึ่งบอกให้รู้คำสั่งสอนของคนเก่าๆ *"เข้าป่าอย่าเสียเหมือง เข้าเมืองอย่าเสียขุน"* แสดงอัจฉริยลักษณ์ของภาษาไทย ซึ่งนิยมพูดคล้องจองเข้าหูคนไทยซึ่งเจ้าบทเจ้ากลอน แสดงถึงลักษณนิสัย รอบคอบอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ ชาติต่างๆ เมื่ออยู่ใกล้กัน ไปมาหาสู่กันก็ย่อมถ่ายเทหยิบยืมถ้อยคำของกันและกันมาใช้เรียกสิ่งที่ตนไม่เคยพบเห็น เป็นการเพิ่มคำดังกล่าวแต่ก็ได้กล่าวแล้วด้วยว่า คนไทยนั้นต้องรับมาปรับปรุงให้เข้ากับหู ตา จิตใจ และความเป็นอยู่ของตนเสียก่อนจึงจะนำมาใช้ บางคำไทยนำมาปรับปรุงออกเสียงพูดเสียงอ่าน จนเจ้าของคำเดิมจำไม่ได้ก็มี

ลักษณะของภาษาไทยนั้น นักปราชญ์ทางภาษาบอกไว้ว่า อยู่ในตระกูลคำโดด เดิมให้อยู่ในตระกูลไทย-จีน ต่อมาจัดให้อยู่ในตระกูล มะลายู-ไทย แต่คำๆ เดียวอาจมี ๒ พยางค์ประสมกันเรียกของอย่างหนึ่งหรือเป็นกริยาคำหนึ่ง คำวิเศษคำหนึ่ง ฯลฯ มีลักษณะคล้ายคำจีนซึ่งมี เสียงวรรณยุกต์ แต่ภาษาไทยมีทั้งรูปและเสียงวรรณยุกต์ คำมะลายูก็เช่นกันกับจีน ไม่เหมือนภาษาบาลี-สันสกฤต หรือภาษาตะวันตก ซึ่งมี วิภัติ ปัจจัย หรือ เปลี่ยนคำให้รู้ กาล วาจก การก ลิงค์ พจน์ ฯลฯ และไทยมักไม่ออกเสียงอ่านหรือพูดเขียนตามแบบของคำที่รับมา

นักปราชญ์ทางอักขรวิธีและไวยากรณ์ไทยท่านแบ่งการออกเสียงคำไทยดังสรุปไว้ต่อไปนี้

ในข้อที่เกี่ยวกับการออกเสียงพูดหรืออ่านตามแบบมาตรฐาน คือ

ก. อ่านตรงไปตรงมา ไม่ลำบาก แต่ต้องรู้ตัวสะกดรู้ไตรยางค์ คือ การผันอักษรสามส่วน ตามมาตรา เช่น กิน นอน สูง ต่ำ

ข. คำบาลี-สันสกฤตที่ไทยยืมเอามาปรับปรุงใช้บางทีก็อ่านตามหลักอักขรวิธีของเขา คือ อ่านเรียงพยางค์ เช่น สุขะ ม(ะ) - หิ - สี ภ(ะ)ริ - ยา อัคร(ะ) - รา ชา อ(ะ) - นิ - จา

ค. อ่านตามความนิยม *"เทศนา"* มักอ่านได้สองอย่าง คือ เทด - สะ - หนา และเท - ส(ะ)-นา ธรรมเทศนา ถ้าจะอ่านให้ฟังศักดิ์สิทธิ์ก็อ่านว่า ธัม - มะ - เท - สะ - นา จะอ่านว่า เท -สะ - หนา ก็ต่อเมื่อเราถูกครูหรือแม่ดุสั่งสอนกัณฑ์ใหญ่ๆ ข้อ ค. นี้จะอ่านตรงตามแบบของเขา หรือ พลิกแพลงอ่านก็ได้ *(แต่ต้องให้ถูกต้องตามตัวสะกด)* คำว่า ไศล (ะ) ไม่นิยมอ่านว่า ไศ - ละ ตามแบบเดิมแต่อ่านว่า ศะ - ไหล เพื่อเข้าหูคนไทยซึ่งไม่ชอบอ่านเพราะตรงกับคำ *"เสือกไส" "ไสหัว" "ชัยนาท"* อ่าน ไช - นาท แต่ *"ชัยภูมิ"* อ่าน ไช - ยะ - ภูมิ คงนับถือคำว่า ภูมิ ซึ่งแปลว่าแผ่นดิน แปลว่า สถานที่ที่อยู่ หรืออาจหมายถึง *"พระภูมิเจ้าที่"* จึงไม่อ่าน ไช

นอกจากวิธีอ่านดังกล่าวที่สรุปคำของปราชญ์ภาษาไทยไว้แล้ว ไทยมีวิธีแผลงเสียงสระอะที่อยู่ท้ายคำพยัญชนะต้นเป็นไม้ผัดก็มี *"ชะยะมังคะละ"* เป็น ชัย (ะ) มงคล ตัวพยัญชนะท้ายของคำศัพท์ เช่น กุ - ศ(ะ) - ล(ะ) อ่านให้เป็นตัวสะกดก็มี คือ อ่านว่า *"กุศล"* กุ - สน บางทีใช้การันต์ฆ่าพยัญชนะท้ายคำไม่ให้ออกเสียงก็มี *"ศักดิ"เป็น"ศักดิ์"* ถ้าศัพท์บาลี - สันสกฤต เมื่ออ่านออกเสียงฟังไม่สุภาพ เช่น *"สมาคม"* ก็ไม่อ่านอักษรสูงตัวนำ สะ-หมา-คะ-มะ และใช้พยัญชนะท้ายคำเป็นตัวสะกด ถ้าศัพท์เดิมเป็นสมาส ยอมออกเสียงเพียง ๒ - ๓ พยางค์ได้ เช่น นิจกาล อัฐิธาตุ เป็น นิ (ด) - จ (ะ) - กาน อัด - ถิ - ทาด แต่ถ้าถึง ๔ หรือ ๕ พยางค์ เช่น ทศบารมี - ทด - ศ(ะ) - บา - ระ - มี นิตยกาล - นิ (ด) - ต(ะ) - ย(ะ) - กาล เพราะได้ความเต็มความหมายก็ยอมอ่าน คำที่พจนานุกรมให้ออกเสียงอ่านศัพท์ที่มีถึง ๖ - ๗ พยางค์ ก็อาจมี

คนดื้อไม่ยอมอ่านตาม เช่น มัธยมศึกษาให้อ่านว่า มัด - ธ(ะ) - ยม(ะ) ศึกษา ยาวเกินไปสำหรับหูคนไทยที่ชอบออกเสียงคำโดด พ่อ แม่ กิน อยู่ และคำสองพยางค์ เช่น แม่น้ำ ลำคลอง มีสองพยางค์แต่ถือเป็นคำๆเดียว สามพยางค์คำเดียวกันก็พอทน แต่ ๔ - ๕ - ๖ พยางค์ เป็นคำที่ยืมเขามาใช้จากภาษาบาลี - สันสกฤต ก็รำคาญที่จะออกเสียง นอกเสียจากถ้าไม่ออกเสียงแล้วจะฟังเป็นคำไม่สุภาพดังกล่าวมาแล้ว ก็จำต้องยอมอ่าน เช่น *"ทวารบาล" "ปริยัติธรรม"* ถ้าออกตามสะดวกว่า ทวารบาน ปริยัดธรรม ก็จะทำให้คำสูงกลายเป็นคำต่ำ นี่คือหูของคนไทยผู้รักษาเอกลักษณ์ของภาษาไทย ธรรมดาของคนไทยซึ่งเป็นเจ้าของภาษาคำโดด ในเวลาพูดมักตัดคำยาวๆ เป็นคำสั้น เช่น *"สตางค์"* เป็น *"ตางค์" "ไอสครีม"* เป็น *"ไอติม" "มหาวิทยาลัย"* เป็น *"มหาลัย"* หรือบางทีฟังคล้ายๆ *"หมาลัย"*

ส่วนชื่อของจังหวัดของเมืองนั้นพระยาอุปกิตศิลปสาร พระวรเวทย์วิศิษฐ์สอนมาว่า แม้จะเป็นศัพท์ไพเราะภาษาสูงแต่ยาว ๒-๓ พยางค์ได้รับยกเว้นว่าไม่ต้องอ่านตามแบบของภาษานั้น เช่น ชลบุรี เพชรบุรี กาญจนบุรี ธนบุรี ราชบุรี ก็อ่านได้ว่า ธนบุรี เพ็ดบุรี กานบุรี ทนบุรี ราดบุรี ไม่ต้อง ชล(ะ) เพ็ด-ชระ กานจะนะ ธน(ะ) ราด-ชะ

อัจฉริยลักษณ์ของภาษาไทย ในด้านการออกเสียงคำศัพท์ต่างๆ ที่ขอยืมเพื่อนบ้านมาใช้มักจะปรับปรุงทั้งเสียงอ่าน ตัวสะกดให้เข้าหู เข้าตา เข้าใจตามรสนิยมของไทย คำเดิมของเขาความหมายดีแต่ออกเสียงแล้วไปพ้องกับคำไทยที่ไม่เพราะหู ไทยก็เติมคำที่ช่วยให้ไพเราะก็มี เช่น พจนานุกรมให้ใช้พระราชสาส์น คือ จดหมายของพระมหากษัตริย์ ก็ฆ่าตัวอักษรที่ทำให้อ่านไม่เพราะโดยใช้การันต์ หรือทัณฑฆาต ฆ่าเสีย เป็น *"พระราชสาส์น"* อ่านว่า พระราชสาส์น ไม่อ่าน *"สาด"* เพราะอาจตรงกับคำไทย สาดทิ้ง สาดเสีย เหมือนที่ข้าพเจ้าพูดถึงคำ *ชัยภูมิ (อ่าน ไช-ยะ-ภูมิ)* แต่ชัยนาท อ่าน ไช-นาท มาแล้วนั้น

ส่วนการใช้คำสูง คำต่ำ คำหยาบ คำละเอียด คำคะนอง ในหนังสืออนันตวิภาคของพระยาศรีสุนทรโวหาร *(น้อย อาจารยางกูร)* นั้น อ่านแล้วน่าคิด น่าเล่าให้ท่านผู้ฟังช่วยคิดว่า ท่านหมายถึง คำชนิดใดบ้างในเมื่อจะเขียน จะพูดให้โวหารสำนวน ไพเราะมีศักดิ์มีศรีของคำทั้งต้องรู้คำพากย์ของชาติต่างๆ ที่เรานำของเขามาใช้ นอกจากขอฝากคำๆหนึ่งไว้ คือคำ *"โกหก"* ซึ่งมาจากศัพท์บาลีว่า "กุหก" กุ-หะ-กะ ไทยแผลงเป็น *"โกหก"* ซึ่งปัจจุบันใช้กันเกร่อทั้งในสังคมสูงกลาง ต่ำ เมื่อเด็กๆ ข้าพเจ้ากับน้องชายจำเพื่อนมาใช้ว่ากัน แม่ตีทั้งสองคน คำ *"โกหก"* นี้จะเป็นคำชั้นใดประเภทใด ภิกษุสงฆ์พูดไม่ได้เป็นอันขาด แต่มีในกฎหมายตราสามดวงใช้แก่ผู้ร้าย *"ไอ้ผู้ร้ายใจพาลสันดานโกหก"* และในพงศาวดารว่า *"ไอ้โกหกบุญเกลี้ยกล่อมล่อลวงคนให้เข้าพวก"* ภาษากฎหมายก็ไม่ใช้แจ้งความโกหก พยานโกหก ฉะนั้นคำว่า *"พูดโกหก" "คุณพ่อโกหก" "อธิบดีโกหก"* ท่านผู้ฟังคิดเห็นว่าอย่างไรกับคำนี้ คำดีๆ ก็มี พูดเท็จ พูดมุสา พูดปด แม้เด็กๆ ก็ใช้ว่า *"พ่ออย่ามาหลอกหนูเลย"* หายไปไหนเว้นเสียแต่ผู้พูดจะพูดกับเพื่อนสนิท หรือ *"ลูกกะโล่"* ในบ้านว่า *"ไอ้แกมันช่างโกหก"* ให้สะใจผู้ถูกต่อว่าก็แล้วแต่เถิด

ศ า ส ต ร า จ า ร ย์

ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์

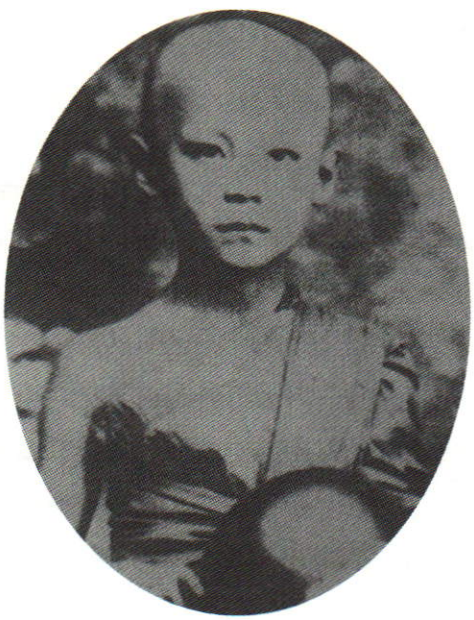

ศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ เกิดเมื่อวันที่ ๙ มีนาคม ๒๔๕๙ ที่ตลาดน้อย กรุงเทพมหานคร บิดาชื่อ *นายซา* เป็นชาวจีนอพยพเข้าเมืองไทย มีอาชีพขายส่งปลา มารดาชื่อ *นางเซาะเซ็ง* มีเชื้อไทย - จีน ครอบครัวนายซาและนางเซาะเซ็ง มีบุตร ๗ คน ชาย ๕ คน และหญิง ๒ คน นายป๋วยเป็นบุตรคนที่ ๔

เมื่อนายป๋วยอายุ ๑๐ ขวบ บิดาได้ถึงแก่กรรม จึงตกเป็นหน้าที่ของมารดาต้องเลี้ยงดูบุตร - ธิดาทั้งหมด นายป๋วยเข้าศึกษาที่โรงเรียนอัสสัมชัญ แผนกภาษาฝรั่งเศส ทำคะแนนได้ดีเยี่ยมในวิชาภาษาฝรั่งเศสและคณิตศาสตร์ เมื่อจบการศึกษาในปี ๒๔๗๕ นายป๋วยได้รับเลือกเป็นครูสอนหนังสือที่โรงเรียนอัส-สัมชัญ นายป๋วยเริ่มอาชีพครูเมื่ออายุ ๑๗ ปี ได้รับเงินเดือน ๔๐ บาท *(เสมียนพนักงานที่รับราชการสมัยนั้นได้รับเงินเดือนขั้นต้น ๑๕ บาท)* นายป๋วยแบ่งให้มารดาเดือนละ ๓๐ บาท และเก็บไว้ใช้ส่วนตัว ๑๐ บาท

นายป๋วยเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง โดยยังเป็นครูอยู่และได้รับปริญญาธรรมศาสตรบัณฑิตปี ๒๔๘๐ จึงเริ่มอาชีพใหม่ โดยเป็นล่ามให้กับอาจารย์ฝรั่งเศสในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปี ๒๔๘๑ เมื่อนายป๋วย อายุ ๒๓ ปี ได้สอบแข่งขันและได้ทุนรัฐบาลไปศึกษาต่อทางเศรษฐศาสตร์และการคลังที่ London School of Economics ของมหา-วิทยาลัยลอนดอน ประเทศอังกฤษ ได้รับปริญญาตรี

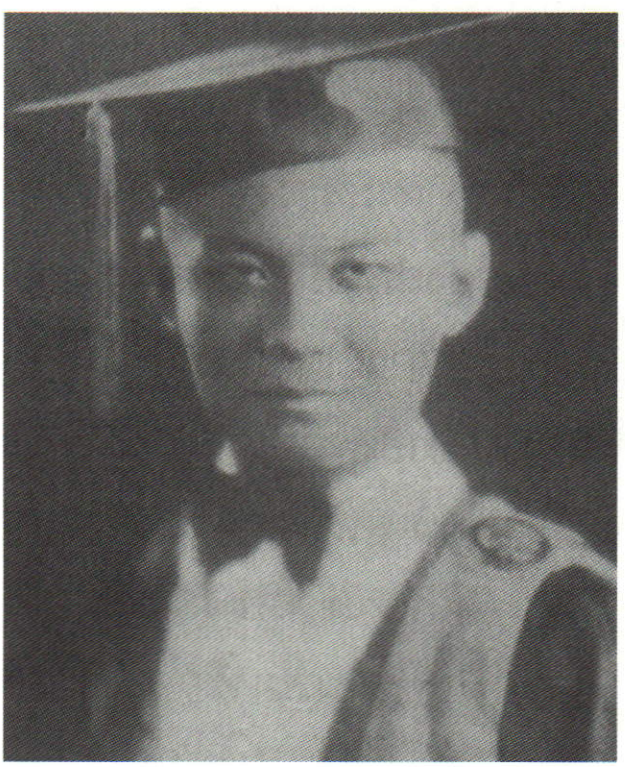

อาจารย์ป๋วยในชุดครุยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๔๘๓

อาจารย์ป๋วยในเครื่องแบบยศพันตรีแห่งกองทัพอังกฤษ

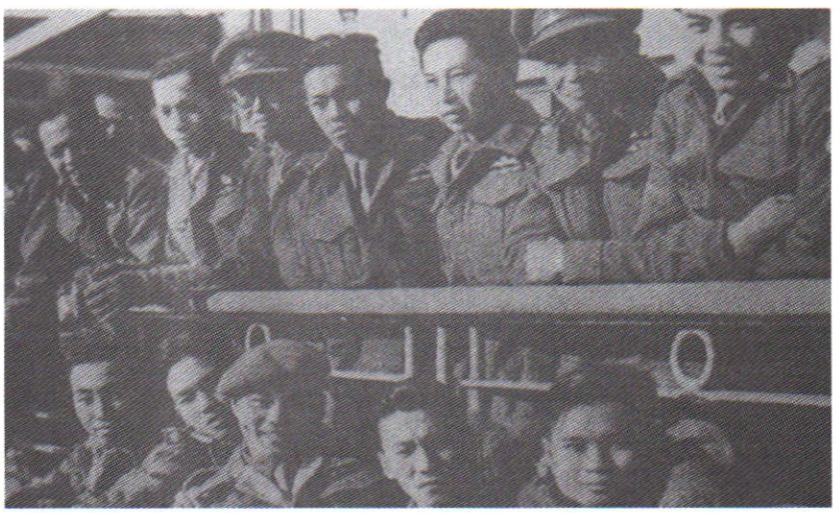

กองกำลัง ๑๓๖ สังกัดกองทัพอังกฤษ - เสรีไทย

เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง ในปี ๒๔๘๔ ทำให้ได้รับทุน Levernulme Studentship เพื่อศึกษาต่อระดับปริญญาเอกทันที ระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง นายป๋วยเข้าร่วมขบวนการเสรีไทยในประเทศอังกฤษ โดยอาสาสมัครเข้าทำงานใน British Army Pioneers Goprs ทำงานติดต่อระหว่างไทยกับสัมพันธมิตร ใช้ชื่อรหัสว่า **"เข้ม"** นายป๋วยเข้าประเทศไทยโดยกระโดดร่มลงที่ชัยนาทและถูกเจ้าหน้าที่จับกุมนำส่งตัวเข้ากรุงเทพฯ งานสำคัญครั้งนั้นคือ การติดต่อส่งข่าวทางวิทยุให้ฝ่ายสัมพันธมิตร นายป๋วยได้ทำหน้าที่นี้จนถึงเดือนพฤษภาคม ๒๔๘๘ จึงได้รับอนุญาตให้กลับอังกฤษ และได้รับการเลื่อนยศเป็นนายพันตรีแห่งกองทัพอังกฤษ

ณ ประเทศอังกฤษ นายป๋วยได้เขียนวิทยานิพนธ์ ปริญญาเอกเกี่ยวกับการควบคุมดีบุก เริ่มเขียนปี ๒๔๘๙ และสอบปากเปล่าเสร็จปลายปี ๒๔๙๑ แต่มรสุมทางการเมืองทำให้เลื่อนเวลารับปริญญาเอกเป็นปี ๒๔๙๒ นายป๋วยได้แต่งงานกับ *นางสาวมาร์กาเร็ต สมิต* มีบุตรชายรวม ๓ คน

นายป๋วยเข้ารับราชการในกรมบัญชีกลาง กระทรวงการคลัง ในปี ๒๔๙๒ และดำรงตำแหน่ง

ถ่ายคู่กับภรรยา

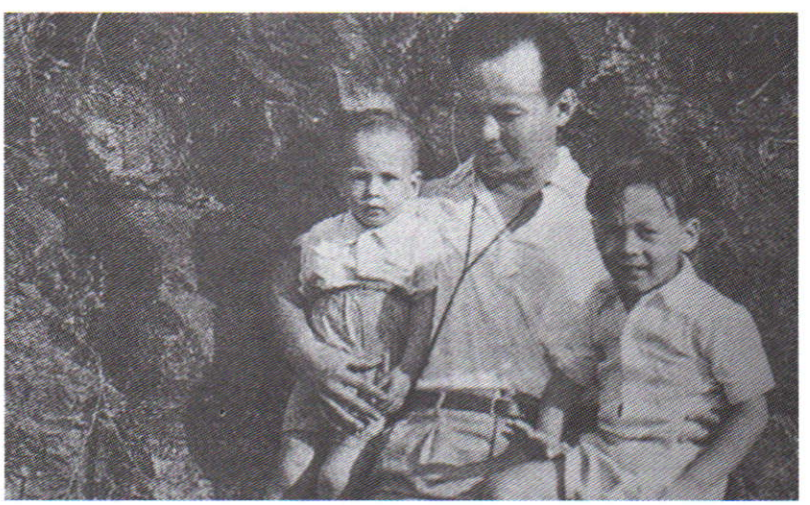

อาจารย์ป๋วยกับบุตรชายคนโตและคนกลาง

กรรมการบริหารของสภาเศรษฐกิจแห่งชาติในปี ๒๔๙๖ เมื่อดำรงตำแหน่งรองผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยอยู่ได้ ๗ เดือนเศษ เนื่องจากไม่ยอมดำเนินนโยบายลู่ตามลม จึงต้องออกจากตำแหน่งที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจการคลังประจำสถานเอกอัครราชทูตไทยในอังกฤษระหว่างนี้ได้มีส่วนช่วยให้ไทยขายดีบุกและยางพาราแก่อังกฤษและประเทศในยุโรปได้มากขึ้น เมื่อไทยได้เข้าเป็นสมาชิกสภาดีบุกระหว่างประเทศ นายป๋วย ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้แทนประเทศไทยและได้รับเลือกเป็นประธานสภาดีบุกระหว่างประเทศในปี ๒๕๐๑-๒๕๐๒

ปี ๒๕๐๑ นายป๋วยได้รับแต่งตั้งเป็นผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ และในปี ๒๕๐๒ ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้อำนวยการสำนักงานเศรษฐกิจการคลัง ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษารัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังอีกตำแหน่งหนึ่ง ปลายปี ๒๕๐๒ ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยอยู่ในตำแหน่ง ๑๒ ปี โดยได้ขอลาออกหลายครั้งหลายคราว แต่ไม่ได้รับอนุมัติ นายป๋วยได้เสริมสร้างความมั่นคงให้เกิดแก่ระบบธนาคารพาณิชย์ และสิ่งสำคัญกว่าอื่นใด คือ ได้ป้องกันนักการเมืองมิให้เข้าไปใช้อิทธิพลในการกำหนดนโยบายของธนาคารแห่งประเทศไทย

นอกจากนี้ นายป๋วยยังดำรงตำแหน่งในหน่วยงานและคณะกรรมการที่สำคัญอีกหลายชุด ทำงานอุทิศตนให้แก่บ้านเมืองจนได้รับ**รางวัลรามอน แมกไซไซ ในปี ๒๕๐๘**

นายป๋วย รับตำแหน่งคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปี ๒๕๐๗ ได้ปฏิรูปงานสำคัญ ๒ ด้าน คือ การปรับปรุงหลักสูตรปริญญาตรี และการผลิตอาจารย์ เป็นผลให้จำนวนอาจารย์ประจำในคณะฯ ซึ่งมีเพียง ๔ คน ในปี ๒๕๐๗ เพิ่มขึ้นเป็นประมาณ ๙๐ คน ในปีการศึกษา ๒๕๑๘ นอกจากนั้นได้เริ่มหลักสูตรปริญญาโท ซึ่งสอนเป็นภาษาอังกฤษ และริเริ่มโครงการบัณฑิตอาสาสมัคร

สิ่งที่นายป๋วยย้ำอยู่เสมอ คือ ความเป็นธรรมในสังคม และเสรีภาพของประชาชน นายป๋วยต้องการเห็นเมืองไทยเปลี่ยนแปลงโดยสันติวิธี และยึดหลัก **"ธรรม คือ อำนาจ"** มิใช่ **"อำนาจ คือ ธรรม"** ดังจะเห็นจากพฤติกรรมส่วนตัวและข้อเขียนในจดหมาย

❝ สิ่งที่นายป๋วย ย้ำอยู่เสมอ คือ ความเป็นธรรมในสังคม และเสรีภาพของประชาชน นายป๋วยต้องการเห็นเมืองไทยเปลี่ยนแปลงโดยสันติวิธี และยึดหลัก "ธรรม คือ อำนาจ" มิใช่ "อำนาจ คือ ธรรม" ❞

"นายเข้ม เย็นยิ่ง" และบันทึกประชาธรรมโดยสันติวิธีจากข้อเขียน ทำให้นายป๋วย ต้องไปสอนหนังสือ ณ มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ แต่ถึงกระนั้น เสียงข่มขู่เอาชีวิตก็ยังไปถึงประเทศอังกฤษ จึงได้ลาออกจากคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และที่ปรึกษากระทรวงการคลัง เมื่อเดือนสิงหาคม ๒๕๑๕ หลังเดือนตุลาคม ๒๕๑๖ นายป๋วยได้กลับมาเป็นอาจารย์พิเศษประจำคณะเศรษฐศาสตร์ และรับตำแหน่งอธิการบดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๑๘ ต่อมาเมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ นายป๋วยได้เผชิญกับมรสุมทางการเมืองอีกครั้งจึงได้พำนักอยู่ ณ ประเทศอังกฤษ จนถึงแก่กรรม

การศึกษา

พ.ศ. ๒๔๗๖	สำเร็จมัธยมศึกษาจากโรงเรียนอัสสัมชัญ
พ.ศ. ๒๔๘๐	ธรรมศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง
พ.ศ. ๒๔๘๔	ปริญญาตรีทางเศรษฐศาสตร์ เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง London School of Economics มหาวิทยาลัยลอนดอน
พ.ศ. ๒๔๙๒	ปริญญาเอกทางเศรษฐศาสตร์ London School of Economics มหาวิทยาลัยลอนดอน

ตำแหน่งงานประจำในอดีต

พ.ศ. ๒๔๗๖-๒๔๘๐	ครูโรงเรียนอัสสัมชัญ
พ.ศ. ๒๔๘๐-๒๔๘๑	ล่ามภาษาฝรั่งเศส มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง
พ.ศ. ๒๔๘๕-๒๔๘๘	รับราชการในกองทัพแห่งสหราชอาณาจักร เพื่อทำงานให้ขบวนการเสรีไทย
พ.ศ. ๒๔๙๒-๒๔๙๙	เศรษฐกร ประจำกระทรวงการคลัง ผู้ชำนาญการคลัง กรมบัญชีกลาง ผู้เชี่ยวชาญการคลัง กระทรวงการคลัง
พ.ศ. ๒๔๙๖	รองผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย *(ดำรงตำแหน่งอยู่ ๗ เดือน)*
พ.ศ. ๒๔๙๙-๒๕๐๒	ที่ปรึกษาเศรษฐกิจการคลัง ประจำสถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงลอนดอน
พ.ศ. ๒๕๐๒-๒๕๐๙	ผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ
พ.ศ. ๒๕๐๒-๒๕๑๔	ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย
พ.ศ. ๒๕๐๕-๒๕๑๐	ผู้อำนวยการสำนักงานเศรษฐกิจการคลัง กระทรวงการคลัง
พ.ศ. ๒๕๐๗-๒๕๑๕	คณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
พ.ศ. ๒๕๑๐-๒๕๑๕	ที่ปรึกษากระทรวงการคลัง
พ.ศ. ๒๕๑๓	ศาสตราจารย์พิเศษ Woodrow Wilson School, Princeton University สหรัฐอเมริกา
พ.ศ. ๒๕๑๔-๒๕๑๖	ศาสตราจารย์พิเศษ University College *(ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น Wolfson College)*, Cambridge University สหราชอาณาจักร
พ.ศ. ๒๕๑๖-๒๕๑๘	สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ
พ.ศ. ๒๕๑๗-๒๕๑๘	ประธานคณะที่ปรึกษาฝ่ายเศรษฐกิจของนายกรัฐมนตรี
พ.ศ. ๒๕๑๘-๒๕๑๙	อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ตำแหน่งอื่นๆ ในอดีต

๑. กรรมการ คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
๒. กรรมการบริหาร คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
๓. กรรมการบริหาร ธนาคารแห่งประเทศไทย
๔. ประธานกรรมการ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร
๕. ประธานกรรมการ มูลนิธิโกมล คีมทอง
๖. ประธานกรรมการ มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์

๗. นายกสมาคมเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย

๘. นายกสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

๙. ประธานโครงการบันฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๑๐. ผู้อำนวยการโครงการพัฒนาชนบทสมบูรณ์แบบระหว่างมหาวิทยาลัยลุ่มแม่น้ำแม่กลอง

๑๑. ผู้แทนถาวรไทย และรองประธานคณะมนตรีดีบุกระหว่างประเทศ (International Tin Council)

๑๒. ผู้ว่าการกิตติมศักดิ์ International Development Research Centre (IDRC) นครออตตาวา ประเทศคานาดา

๑๓. กรรมการ Board of Trustee, International Council for Educational Development นครนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา

๑๔. กรรมการ Board of Trustee, East-West Center, มหาวิทยาลัยฮาวาย สหรัฐอเมริกา

๑๕. กรรมการ Board of Trustee, International Food Policy Research, กรุงวอชิงตัน สหรัฐอเมริกา

๑๖. กรรมการ Board of Trustee, Asian Institute of Technology กรุงเทพฯ

๑๗. ผู้ว่าการ Asian Institute of Management กรุงมนิลา ประเทศฟิลิปปินส์

เกียรติประวัติทั่วไป

๑. ศาสตราจารย์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๒. สมาชิกกิตติมศักดิ์ สยามสมาคม

๓. สมาชิกกิตติมศักดิ์ London School of Economics and Politics, มหาวิทยาลัยลอนดอน

๔. ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ Doctor of Letter, มหาวิทยาลัยสิงคโปร์ ๒๕๑๗

๕. รางวัลแมกไซไซ สาขาบริการสาธารณะ ประจำปี ๒๕๐๘

งานสอน

๑. วิชาการคลัง ระดับปริญญาตรี คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๔๙๔-๒๔๙๘

๒. วิชาเศรษฐกิจแห่งประเทศไทย ระดับปริญญาตรี คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๔๙๗-๒๔๙๘

๓. วิชาความรู้เบื้องต้นทางเศรษฐศาสตร์ ระดับปริญญาตรี คณะศิลปศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๐๕

๔. การบรรยายพิเศษประจำปี เรื่อง *"ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบัน"* สำหรับการศึกษาลักษณะวิชาสัมมนาปัญหาเศรษฐกิจปัจจุบัน ระดับปริญญาตรี คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๐๗-๒๕๑๒

๕. วิชา Thailand's National Development ระดับหลังปริญญาตรี Woodrow Wilson School, Princeton University พ.ศ. ๒๕๑๓

๖. วิชา Education for Development และวิชา International Aspects of Development ระดับหลังปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ พ.ศ. ๒๕๑๔-๒๕๑๖

๗. วิชา Integrated Rural Development ปริญญาโทภาคภาษาอังกฤษ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๑๗-๒๕๑๘

เครื่องราชอิสริยาภรณ์

๑. Member of the British Empire (M.B.E.) ๒๔๘๙

๒. จัตุรถาภรณ์ช้างเผือก ๒๔๙๓

๓. ตริตาภรณ์ช้างเผือก ๒๔๙๕

๔. ทวีติยาภรณ์มงกุฎไทย ๒๔๙๖

๕. ทวีติยาภรณ์ช้างเผือก ๒๔๙๗

๖. ประถมาภรณ์มงกุฎไทย ๒๕๐๐

๗. ประถมาภรณ์ช้างเผือก ๒๕๐๒

๘. ทุติยจุลจอมเกล้า ๒๕๐๔

๙. มหาวชิรมงกุฎ ๒๕๐๕

๑๐. มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก ๒๕๐๗

๑๑. ทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ ๒๕๐๘

ศาสตราจารย์ ดร.ป่วย อึ้งภากรณ์ เป็นผู้ที่มีผลงานทางวิชาการอันดีเด่น ดังจะเห็นได้จากงานเขียน ทั้งที่เป็นตำรา บทความทางวิชาการงานวิจัยและบทปาฐกถาจำนวนมาก งานเขียนเหล่านี้มิได้มีเฉพาะแต่สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ หากทว่ายังครอบคลุมถึงเรื่องการศึกษา สังคม และการเมืองโดยทั่วไปอีกด้วย ผลงานทางวิชาการอันดีเด่นเหล่านี้ นับเป็นสาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้ศาสตราจารย์ ดร.ป่วย อึ้งภากรณ์ ได้รับเชิญไปแสดงปาฐกถาระหว่างประเทศ เป็นกรรมการขององค์การระหว่างประเทศหลายต่อหลายองค์กร และเป็นศาสตราจารย์รับเชิญของมหาวิทยาลัยต่างประเทศที่มีชื่อเสียง ดังเช่น มหาวิทยาลัยพรินส์ตันแห่งสหรัฐอเมริกา และมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์แห่งสหราชอาณาจักร ตลอดจนได้รับปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากมหาวิทยาลัยสิงคโปร์ ศาสตราจารย์ ดร.ป่วย อึ้งภากรณ์ ได้เสนอหลักการและแนวความคิดในการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งมีส่วนผลักดันให้เกิดผลในการปฏิบัติ ที่สำคัญได้แก่เรื่องต่อไปนี้คือ

๑. หลักการดำเนินนโยบายในการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ ซึ่งเรียกกันในหมู่นักเศรษฐศาสตร์ไทยว่า ทฤษฎีลูกโป่งสามลูกสูบ อันมีสาระสำคัญว่า การดำเนินนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาล ไม่ว่าจะเป็นนโยบายการเงิน นโยบายการคลัง และนโยบายการบริหารหนี้สาธารณะ ควรที่จะระมัดระวังมิให้อัตราการเพิ่มขึ้นของปริมาณเงินสูงกว่าอัตราการเพิ่มขึ้นของผลผลิตเกินกว่า ๒-๓% ในการนี้รัฐบาลควรจะใช้เครื่องมือของนโยบายเศรษฐกิจใน

การควบคุมและกำกับลูกสูบที่มีผลกระทบกระเทือนต่อการเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินอันได้แก่ ลูกสูบการเงินภายในประเทศ ลูกสูบการเงินระหว่างประเทศ และลูกสูบการคลังของรัฐบาล หลักการหรือทฤษฎีดังกล่าวนี้ได้ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติตลอดระยะเวลาที่ศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ดำรงตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย และมีอิทธิพลต่อการดำเนินนโยบายการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจมาจนถึงทุกวันนี้ ในวงวิชาการระหว่างประเทศ ศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ได้นำเสนอทฤษฎีดังกล่าวนี้ต่อที่ประชุมการสัมมนาทางวิชาการของ SEANZA Central Banking Course ณ กรุงกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย เมื่อ วันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๑๕ ซึ่งก่อให้เกิดการถกเถียงในวงการวิชาการอย่างกว้างขวาง

๒. หลักการพัฒนาชนบทสมบูรณ์แบบในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมโดยเน้นให้เห็นว่า การพัฒนาประเทศในด้านหนึ่งด้านใด แต่เพียงด้านเดียวโดยมิได้มีการพัฒนาด้านอื่นอย่างประสานและสอดคล้องกัน ย่อมเป็นความพยายามที่สูญเปล่า และยากที่จะทำให้ประเทศด้อยพัฒนาเช่นประเทศไทย หลุดพ้นจากวัฏจักรแห่งความยากจนได้ เช่น ในการพัฒนาประเทศนั้น จำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงระบบคุณค่าจารีตประเพณี วัฒนธรรม และจริยธรรมในสังคม โดยเน้นให้เห็นว่า ความรับผิดชอบทางจริยธรรมเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการพัฒนาประเทศ

๓. หลักความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ ศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ได้เสนอความเห็นว่า การเร่งพัฒนาประเทศโดยมุ่งก่อให้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงโสดเดียวนั้นไม่เป็นการเพียงพอ จำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงปัญหาความเป็นธรรมในการกระจายรายได้ด้วย เพราะถ้าหากความแตกต่างในด้านฐานะทางเศรษฐกิจมีมากจนเกินไปแล้ว ความขัดแย้งต่างๆ ในสังคมอาจจะมีมากถึงขนาดที่ทำให้สังคมไร้เสถียรภาพได้ ดังนั้น รัฐบาลจึงควรดำเนินนโยบายต่างๆ โดยยึดหลักการว่า *"ใครที่เกิดมามีน้อย รัฐควรหยิบยื่นให้มาก"* และโดยการมุ่งพัฒนาภาคเกษตรกรรมและภาคชนบทให้มีความเจริญและทัดเทียมกับภาคอุตสาหกรรมและภาคตัวเมือง

อาจารย์ป๋วยหน้าตำหนักวังบางขุนพรหม ธนาคารแห่งประเทศไทย

๔. หลักการประกอบการของวิสาหกิจเอกชน ศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ได้เสนอความเห็นว่า กิจการใดก็ตามที่เอกชนสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพรัฐบาลไม่ควรเข้าไปก้าวก่ายและแทรกแซงในการนี้จำเป็นที่จะต้องดำเนินการกำจัดวิสาหกิจอิทธิพลและสายใยของการผูกขาดในอุตสาหกรรมต่างๆ พร้อมทั้งส่งเสริมให้มีการแข่งขันกันระหว่างวิสาหกิจเอกชนต่างๆ เพื่อประโยชน์ของสังคมโดยส่วนรวม แต่การดำเนินนโยบายดังกล่าวนี้จะประสบผลสำเร็จได้จะต้องมีเงื่อนไขที่จำเป็น คือ ผู้มีอำนาจทางการเมืองและข้าราชการทั้งหลายจะต้องไม่มีผลประโยชน์ในการค้าและธุรกิจต่างๆ

๕. หลักการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ได้เสนอความเห็นว่า การศึกษา

เป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้ชีวิตและสังคมมีสถานภาพที่ดีกว่าเดิม การจัดการศึกษาของรัฐบาล จึงควรเป็นไปเพื่อชีวิตและสังคม

๖. หลักสันติประชาธรรม ศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ได้เสนอความเห็นว่า การปกครองประเทศควรยึด **"ธรรม คือ อำนาจ"** ไม่ควรยึดหลัก **"อำนาจ คือ ธรรม"** การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง ควรยึดแนวทางสันติวิธีในการนี้ ระบอบการเมืองการปกครองควรจะเป็นระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นระบอบการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน แม้ว่าระบอบการปกครองดังกล่าวนี้ จะมิใช่ระบอบการปกครองที่ดีที่สุด แต่ก็เป็นระบอบการปกครองที่มีข้อเสียน้อยกว่าระบอบปกครองอื่นๆ เพราะเป็นระบอบการปกครองที่คำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของประชาชน

ศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์เป็นบุคคลหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ ซึ่งเกิดขึ้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง จนเป็นเหตุให้สภาวการณ์ทางเศรษฐกิจฟื้นตัวจากภัยพิบัติแห่งสงครามอย่างรวดเร็ว ทั้งยังเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ดังจะเห็นได้จากการที่ได้รับมอบหมายให้ดำรงตำแหน่งสำคัญหลายตำแหน่งในเวลาเดียวกัน เช่น ผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ ผู้อำนวยการสำนักงานเศรษฐกิจการคลัง *(กระทรวงการคลัง)* ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ที่ปรึกษากระทรวงการคลัง กรรมการบริหารสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นต้น

ท่านเป็นบุคคลหนึ่งที่นำวิชาเศรษฐศาสตร์มาใช้ในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจต่างๆ อันเป็นเหตุให้การกำหนดนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาลมีพื้นฐานแห่งหลักวิชาการมากยิ่งขึ้น การนำทฤษฎี *"ลูกโป่งสามลูกสูบ"* ตามที่กล่าวมาแล้ว

มาประยุกต์ใช้ในการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจอย่างมีศิลปะ และอย่างสันทัดชัดเจน นับเป็นสาเหตุประการสำคัญที่ทำให้ระบบเศรษฐกิจไทยปราศจากปัญหาเสถียรภาพของราคา ตลอดระยะเวลาที่ท่านผู้นี้ดำรงตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย การเห็นความสำคัญของการประยุกต์ใช้หลักวิชาในการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจ ได้มีส่วนผลักดันให้ศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ริเริ่มสร้างหน่วยวิชาการในหน่วยราชการต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงบประมาณ และสำนักงานเศรษฐกิจและการคลัง *(กระทรวงการคลัง)* และเป็นเหตุให้หน่วยวิชาการเหล่านี้ได้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจมาจนถึงทุกวันนี้

ศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ เป็นบุคคลหนึ่งที่มีส่วนผลักดันให้เอกชนมีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากการมีส่วนริเริ่มงานของมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์และโครงการพัฒนาชนบทสมบูรณ์แบบในแถบลุ่มแม่น้ำกลอง

ท่านเป็นผู้หนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างระบบการธนาคารพาณิชย์ให้มีฐานะมั่นคงและเป็นที่เชื่อถือของประชาชน การใช้ความพยายามในการพูดจูงใจ (moral suasion) ให้ธนาคารพาณิชย์ประพฤติปฏิบัติภายในกรอบแห่งระเบียบแบบแผน และในการชักจูงให้ผู้มีอำนาจทางการเมืองถอนตัวจากธุรกิจการค้าและกิจการธนาคารพาณิชย์ นับเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ระบบการธนาคารพาณิชย์มีความมั่นคง ภายหลังจากที่ต้องล้มลุกคลุกคลานอยู่กว่าทศวรรษ นับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลง นอกจากนี้การผลักดันให้มีการออกพระราชบัญญัติ

ธนาคารพาณิชย์ พุทธศักราช ๒๕๐๕ ก็เป็นส่วนที่ทำให้ระบบการเงินในประเทศไทยมีระเบียบแบบแผนมากยิ่งขึ้น

นอกจากนั้น ท่านยังจัดวางระบบการธนาคารกลางให้เป็นไปตามหลักวิชา เพื่อให้มีบทบาทในด้านนโยบายการเงินและนโยบายการบริหารหนี้สาธารณะมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากการนำเทคนิคของนโยบายการเงินต่างๆ มาใช้มากยิ่งขึ้นและจากความพยายามป้องกันมิให้ผู้มีอำนาจทางการเมืองเข้าไปก้าวก่ายการทำงานของธนาคารแห่งประเทศไทย จนเป็นผลเสียต่อระบบเศรษฐกิจโดยส่วนรวม การจัดวางระบบการธนาคารกลางดังกล่าวนี้ นับเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้ธนาคารแห่งประเทศไทยได้มีบทบาทอย่างสำคัญในการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

ศาตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์เป็นบุคคลหนึ่งที่มีบทบาทในการริเริ่มการวางแผนการศึกษา และการจัดการศึกษาเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่สังคมไทยมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากการมีบทบาทในการร่วมร่างโครงการพัฒนาอาชีวศึกษาและโครงการโรงเรียนมัธยมศึกษาแบบประสม และการมีส่วนร่วมในงานของคณะกรรมการวางพื้นฐาน และคณะกรรมการปฏิรูปการศึกษาและยังผลักดันให้มีโครงการการวางแผนครอบครัวแห่งชาติอีกด้วย โดยได้ชี้ให้เห็นถึงผลเสียอันเกิดจากการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของประชากร

ท่านเป็นบุคคลหนึ่งที่มีบทบาทในการส่งเสริมความก้าวหน้าทางวิชาการของสาขาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์โดยทั่วไป และสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์โดยเฉพาะ ดังจะเห็นได้จากการริเริ่มโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ *(ซึ่งปัจจุบันจดทะเบียนเป็นมูลนิธิ)* การปฏิรูปการจัดการศึกษาของคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ การส่งเสริมให้มีการปรับปรุงการบริหารการศึกษาระดับมหาวิทยาลัย *(โดยเฉาะในด้านเสรีภาพทางวิชาการ ความเป็นอิสระของมหาวิทยาลัย ระบบประชาธิปไตยในมหาวิทยาลัย ฯลฯ)* การส่งเสริมให้มี

อาจารย์ป๋วยไปเยี่ยมบัณฑิตอาสาสมัคร พ.ศ. ๒๕๑๖

การแก้ไขและปรับปรุงหลักสูตรของมหาวิทยาลัย เพื่อให้นิสิตนักศึกษาและสถาบันอุดมศึกษาสามารถรับใช้สังคมได้มากขึ้น *(ดังจะเห็นได้จากการริเริ่มโครงการบัณฑิตอาสาสมัคร)* เป็นต้น นอกจากนี้ ศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ยังได้ปฏิบัติหน้าที่เป็นครูที่ดี ไม่เพียงแต่จะเคยสอนวิชาลักษณะต่างๆ ในสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศเท่านั้น หากทว่ายังได้แสดงปาฐกถาพิเศษในต่างกรรมต่างวาระและเขียนตำราทางวิชาการสำหรับการศึกษาในระดับอุดมศึกษาอีกด้วย

ศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ เป็นตัวอย่างของนักวิชาการและข้าราชการที่ซื่อตรงต่อวิชาการและมีความซื่อสัตย์สุจริตไม่บิดเบือนหลักวิชาการเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว ต่อต้านการฉ้อราษฎร์บังหลวงและระบบอภิสิทธิ์ต่างๆ มาโดยตลอด แม้ว่าการปฏิบัติตนดังกล่าวจะเป็นอันตรายต่อสวัสดิภาพแห่งชีวิตของตนเองก็ตาม

ท่านเป็นผู้นำปัญญาชนไทย ผู้ซึ่งเสนอและต่อสู้เพื่อให้มีการปรับปรุงระบบเศรษฐกิจและการเมืองไทยให้ยุติธรรมโดยสันติวิธี

ศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ นับว่าเป็นผู้หนึ่งที่ทำชื่อเสียงให้แก่ประเทศชาติโดยส่วนรวมและเป็นเพราะความรู้ความสามารถ ความซื่อสัตย์สุจริตและการอุทิศตนเพื่อส่วนรวมของท่าน ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว เป็นเหตุให้ท่านผู้นี้เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงและเกียรติคุณ อันเป็นที่ยอมรับกันในนานาประเทศ ความข้อนี้พิสูจน์ได้จากการที่ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ M.B.E. จากรัฐบาลประเทศสหราชอาณาจักร อันเนื่องมาจากการมีบทบาทในขบวนการเสรีไทย การได้รับรางวัลแมกไซไซ *(สาขาบริการสาธารณะ)* การเป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์ และกรรมการขององค์การระหว่างประเทศ องค์การต่างๆ เกียรติคุณเหล่านี้ไม่เพียงแต่จะตกแก่ตัวศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์เท่านั้น หากทว่ายังตกแก่ประเทศไทยโดยส่วนรวมอีกด้วย และในปัจจุบัน คนไทยที่ได้รับการยอมรับในนานาประเทศเทียบเท่าท่านผู้นี้ คงหาได้ไม่ง่ายนัก

อนุตรา หงษ์สุวรรณ เรียบเรียงจากหนังสือ "พิรุณรินหลั่งน้ำตาอาลัย อาจารย์ป๋วยผู้อยู่ในหัวใจโดม", โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, พ.ศ. ๒๕๔๒

ถ้าเราไม่สามารถเจียดเงินมาเพื่อการศึกษาก็ไม่น่าจะสามารถเจียดเงินไปสำหรับเรื่องอื่น เพราะปัญหาอื่นๆ เช่น ภัยคอมมิวนิสต์ อันธพาล อาชญากรรม วัยรุ่น การปกครองประชาธิปไตย หรือแม้แต่การเศรษฐกิจและการผลิตต่ำ ปัญหาเหล่านี้จะป้องกันแก้ไขไม่ได้ ถ้าเราไม่ยอมลงทุนในสิ่งที่ประเสริฐที่สุด คือ **คน**

ป๋วย อึ๊งภากรณ์

หลักปฏิบัติต่อบุคคลตามแนวพุทธศาสนาเพื่อผลมนุษยสัมพันธ์

(ตอนที่ ๓)

ตัวเราเป็นต้นเหตุ แห่งความสุขและความทุกข์ของเราเอง

วิจิตร อาวะกุล

การสร้างความสัมพันธ์อันดีกับเพื่อนร่วมงาน

เราทำงานอยู่กับเพื่อนหลายคนก็ย่อมมีโอกาสที่จะกระทบกระทั่งขัดแย้งกันไม่เข้าใจกัน เราจะมีวิธีอย่างไรที่จะปฏิบัติต่อเพื่อน เพื่อให้เพื่อน ๆ มีความรู้สึกรักใคร่เราเห็นอกเห็นใจเรา ให้ความเชื่อถือเรา ผู้ที่จะเป็นผู้นำที่ดีจะต้องทำให้คนทุกระดับเลื่อมใสศรัทธาเป็นที่รักใคร่ของคนทั้งหลายได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ การสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนนั้น ควรปฏิบัติ ดังนี้ คือ

๑. เปิดฉากทักทายติดต่อก่อน หรือเข้าหาเพื่อนก่อน อย่ารีรอปักหลักให้คนอื่นมาทักก่อน เป็นการเริ่มสร้างความเป็นมิตรและความผูกพัน เป็นการให้ความสำคัญยกย่องแก่เพื่อนก่อน ทำให้คนอื่นเห็นว่าตนมีความสำคัญ ถ้าเราเป็นคนเก่าอยู่ในสำนักงานมีเพื่อนย้ายมาทำงานใหม่ ควรแสดงความเป็นกันเองกับเขา ช่วยเหลือเขาไว้เป็นการผูกมิตร มีปัญหาอะไรควรหันหน้าเข้าหากัน อย่าตั้งแง่งอน เปิดฉากการติดต่อก่อน บางทีเรื่องร้ายก็กลายเป็นดี ลดความระแวงสงสัย ลดทิฐิลงเสียบ้าง ความสัมพันธ์จะดีขึ้น

๒. มีความจริงใจต่อเพื่อน ไม่ว่าใครที่ไหนก็ต้องชอบความจริงใจต่อกัน แม้ตัวเราเองก็ต้องการความจริงใจจากผู้อื่น ถ้าเราไม่ค่อยจริงใจต่อคนอื่นเท่าไร คอยแต่จะเอาเปรียบเขา คงไม่มีใครอยากคบกับเรา ความสุจริตใจต่อบุคคลทำให้เราเป็นที่รักใคร่นับถือ เรามักจะพบเสมอว่า บางคนต่อหน้าทำกุลีกุจอแต่ลับหลังนินทา ไม่จริงใจ คนอย่างนี้จะไม่เจริญก้าวหน้า การคบหาสมาคมจะเป็นไปอย่างยากยิ่งและมีอุปสรรค

๓. หลีกเลี่ยงการนินทาเพื่อน คนเราไม่ชอบการนินทา แม้จะไม่ชอกช้ำเหมือนเอามีดไปกรีดหิน แต่มันบาดใจ รำคาญใจ สะเทือนใจ เสียความรู้สึก ฉะนั้น การนินทาว่าร้ายเป็นสิ่งไม่ดี ผู้อื่นจะมองเราเป็นคนไม่ดี ยิ่งการนินทาให้ร้ายป้ายสีนับว่าเป็น "บาป"

ถ้าเรานินทาบ่อย ๆ เราจะค่อย ๆ สูญเสียเพื่อนไปทีละคนสองคน ผู้ที่ได้ฟังก็เสื่อมความนิยมเลื่อมใส เพื่อนระแวง เป็นการกระทำที่สังคมรังเกียจ ฉะนั้นจงหลีกเลี่ยงและอย่างสร้างนิสัยการชอบนินทาคน

๔. อย่าซัดทอดความผิดให้เพื่อน การทำงานร่วมกันความบกพร่องผิดพลาดย่อมเกิดขึ้นได้เสมอ อาจมีสาเหตุมาจากหลายอย่าง เช่น จากเพื่อน จากตัวเรา เหตุการณ์เมื่อทำงานร่วมกัน อย่าซัดทอดกัน หรือตีโพยตีพายว่า ที่จริงเราทำดี ทำถูกแล้ว เพื่อนต่างหากเป็นคนทำผิด ทำไม่ดี การซัดทอดอย่างนี้เป็นการยกตนเหนือผู้อื่นเพื่อนฝูงไม่อยากร่วมงานด้วย ทำให้ขาดความร่วมมือ

เพื่อนบางคนเห็นเราซัดทอดเขา เขาก็ซัดทอดเราบ้าง เป็นการขุดคุ้ยความไม่ดีมาสาดใส่กัน เป็นที่หัวเราะของคนอื่น คนอื่นเห็นนิสัยเอาแต่ได้ของเรา ทำให้ขาดความเชื่อถือร่วมมือ ฉะนั้น เมื่อมีความผิดอะไรเกิดขึ้น ต้องนึกถึงตัวเราเองว่า มีส่วนทำผิดหรือไม่ ถ้าเรามีส่วนผิดต้องบอกกับเพื่อนว่า เรื่องนี้ผมก็ไม่ดี ผมมีส่วนผิดด้วย หรือผมผิดไปเอง เพื่อนที่ดีเขาก็จะรู้สึกว่า เขามีส่วนร่วมในความผิดพลาดด้วย ตอนนี้แย่งกันรับผิดชอบ มิตรภาพความสัมพันธ์อันดีก็เกิดขึ้นและแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

๕. ยกย่องชมเชยเพื่อนในสิ่งที่สมควร เมื่อเพื่อนทำดี มีความดี ควรเอื้อนเอ่ยชมเชยเพื่อนในการพูดคุยหรือสังคมบ้าง เป็นการให้กำลังใจ สนับสนุน ให้การยืนยันในความดีนั้น แต่ต้องเป็นการยกย่องที่จริงใจ ทุกคนชอบการยกย่องชมเชย เพราะเป็นอาหารทางใจ แต่ต้องไม่ใช่การเสแสร้งแกล้งชม ยกย่องในสิ่งที่เขามิได้ทำ มิได้ชอบ เพราะจะทำให้เขาสำคัญผิดหลงระเริงไปเป็นการผลักดันให้เขาไปพบจุดจบได้เร็วขึ้น เพื่อนบางคนเกิดความรู้สึกว่าเราเสแสร้ง เพราะเขารู้อยู่แก่ใจว่า เขาดีจริง หรือไม่ดี

ทุกคนมักหลงผิด เพราะลมปากที่เคลือบแฝงด้วยน้ำตาล พวกปากหวาน ยกยอปอปั้น หากินโดยใช้จุดอ่อนนี้ของคนใหญ่โต ให้คำชมเชยยกย่องแล้วเข้าตีรุกคืบคลานเข้ายึดที่มั่นต่าง ๆ ต่อไป เพื่อนที่ดีย่อมไม่ชมเพื่อหาประโยชน์ แต่ชมเชยด้วยความจริงใจและตามความเป็นจริงเท่านั้น

๖. ให้ความร่วมมือในกิจการของเพื่อนด้วยความเต็มใจเสมอ การช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นคุณธรรมและเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน เป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีตามหลักสังคหวัตถุ คือ *"อัตถจริยา"* ทำตนให้เป็นประโยชน์ การงานต่างๆ แม้จะได้แบ่งภาระหน้าที่กันไปตามความรับผิดชอบของแต่ละคนแล้วก็จริง แต่ถ้างานของคนหนึ่งเสียหาย ความเสียหายก็จะเกิดแก่ส่วนรวมด้วย งานบางงานถ้าเราได้ช่วยเหลือในกิจการงานของเพื่อนที่ทำช้า ทำไม่ได้ ในบางเรื่องบางสถานการณ์ บางเวลา ก็จะเป็นการเกื้อกูลสร้างความร่วมมือสมานฉันท์ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

พยายามทำตนให้เป็นประโยชน์ ให้ความร่วมมือในกิจการของเพื่อนด้วยความเต็มใจเสมอ จนเป็นความเคยชินและนิสัยติดตัวไป

๗. ให้เพื่อนได้รับทราบในเรื่องที่เขารับผิดชอบหรือเกี่ยวข้อง การเป็นเพื่อนที่ดีย่อมมีความปรารถนาดีเป็นห่วงเป็นใยในความเป็นอยู่และอนาคตของเพื่อน อะไรที่จะทำให้เขาเสียหาย เรามีทางช่วยเหลือได้ต้องช่วยเหลือ บอก เล่า ชี้แจงให้เขารู้ และช่วยเหลือเต็มความสามารถ ยิ่งเป็นเรื่องที่เขารับผิดชอบที่จะเสียหาย เช่น เราได้ฟังคำปรารภของผู้บังคับบัญชาว่างานมีข้อบกพร่อง หรือล่าช้าอยู่ที่ใคร เราทราบว่าเป็นความรับผิดชอบของเพื่อน จะบังเกิดความเสียหายแก่เพื่อน เราก็ต้องบอกให้เพื่อนทราบหรือถ้าเราสามารถชี้แจงให้เกิดความเข้าใจได้ก็ควรทำ การกระทำเช่นนี้ เป็นการแสดงความปรารถนาดีต่อเพื่อน เพื่อน

จะเห็นใจเรา เกิดความซาบซึ้งในน้ำใจไมตรีของเรา และเป็นมิตรที่ดีของเราสืบไป

๘. ฟังความเห็นของเพื่อน ๆ บ้าง เป็นเพื่อนกันต้องให้เกียรติกัน โดยฟังเขาแสดงความคิดเห็นบ้าง แม้จะขัดหรือตรงกันข้ามกับความคิดของเราก็ทนฟังได้ เขาจะรู้สึกว่ามีส่วนร่วม มีความสำคัญ การไม่ยอมรับฟังความคิดเห็น ทำให้เขารู้สึกว่าไม่มีความหมายต่อเพื่อนฝูง ต่อกลุ่ม ไม่ได้รับการยกย่อง น้อยเนื้อต่ำใจ และห่างเหินจากเราไปในที่สุด เป็นการทำลายมิตรภาพระหว่างเพื่อน

ผู้นำหรือเพื่อนที่ชอบใช้อำนาจไม่ยอมฟังความเห็นของเพื่อนฝูง ไม่ใคร่ชอบให้ใครออกความคิดเห็น ชอบพูดให้คนอื่นฟัง แต่ไม่ชอบฟังคนอื่นพูด เขาไม่ฟังก็บังคับให้เขาฟัง กลุ่มเช่นนั้นก็จะสลายตัวได้ง่าย หรือถึงจะอยู่ก็ไม่ใคร่กลมเกลียวกันนัก

ฉะนั้น ในหมู่เพื่อนต้องให้มีความเสมอภาคกันในการแสดงความคิดเห็น รับฟังความคิดเห็นของเพื่อน ๆ ที่เสนอแนะ และการให้คำแนะนำบ้าง

๙. หลีกเลี่ยงการทำตัวเหนือเพื่อน *"ไม่มีใครอยากเห็นเราเด่นเกิน"* แม้ความเด่น ความดี ความรู้ความสามารถ ความถูกต้อง ความเฉลียวฉลาดของเราเป็นไปตามธรรมชาติและความเป็นจริง แต่ก็ยังมีคนบางพวกที่ชอบอิจฉาริษยา ให้ร้ายป้ายสี ไม่พอใจเพราะเราดีเกินหน้าเขาไป พวกนี้คำนึงถึงตนเองเพราะยังมีกิเลสหยาบอยู่ การมีคนดีกว่าตน ทำให้ตนด้อยค่า มีราคาลดลง ไม่ได้รับการยกย่องนับถือ ก็เกิดอารมณ์อิจฉาริษยา เป็นของไม่ดี ต้องใช้มุทิตาจิตความพลอยยินดีเข้ามาเป็นสิ่งแก้หรือขจัดออกไป

บางท่านให้ข้อคิดว่า ถ้าเรารู้ตัวว่าถูกอิจฉาริษยานั่นแสดงว่าเรากำลังมีความเจริญก้าวหน้ากว่าแต่ก่อน แสดงว่าเราเด่นขึ้นมาแล้ว แม้เราจะดีขึ้นมาด้วยความรู้ความสามารถของเราเอง ก็ยังโดนอิจฉาริษยาจากพวกที่ขาดธรรมะเสียแล้ว แต่ถ้าเรายิ่งเบ่งพองตัวใหญ่โตกว่าที่เป็นจริงแล้ว โดยที่เนื้อแท้เราไม่ได้ดีจริงด้วย ก็จะเกิดความเวทนา และดูถูก ว่าเป็นพวกไม่มีดี แต่มาอวดดี จะเป็นขี้ปากให้คนพูดกันอย่างสนุกขบขัน คนที่มีดีมักไม่ใคร่อวดดี ถือหลักนอบน้อม ถ่อมตน มักไม่กระเทือนใจคน

ควรหลีกเลี่ยงการทำตนเหนือเพื่อน แม้จะมีความเหนือกว่าอยู่โดยธรรมชาติแล้วก็อย่าไปเบ่งกับเพื่อน ให้เพื่อนฝูงช้ำใจ ทำให้ไม่มีใครอยากคบค้าด้วย เข้ากับใครไม่ได้ ไม่มีใครอยากคบค้าสมาคมด้วย ยึดคตินอบน้อมถ่อมตนเอาไว้ อย่าคุยโต โม้ เบ่ง จะรักษาสัมพันธภาพกับเพื่อนได้ ยั่งยืนนานกว่า

๑๐. ทำตนให้เสมอต้นเสมอปลาย หมายถึง การประพฤติปฏิบัติต่อกันฉันมิตรที่เคยปฏิบัติกันมา ไม่ได้เอาความแตกต่างของตำแหน่ง หน้าที่การงาน ยศศักดิ์ ฐานะมาเป็นเครื่องทำให้เปลี่ยนแปลงไป จริงอยู่บางครั้งเพื่อนฝูงอาจจะเป็นลูกน้องผู้บังคับบัญชากันก็เป็นเรื่องของหน้าที่การงาน แต่ความเป็นเพื่อนหรือความเป็นกันเองที่เคยปฏิบัติกันมาก็อย่าเปลี่ยนแปลงไปด้วย เพื่อนที่อยู่ในตำแหน่งสูงกว่าแสดงตนเป็นกันเองกับเพื่อนที่อยู่ในตำแหน่งต่ำกว่าย่อมเป็นการดี ทำให้เพื่อนมีความสบายใจ พอใจ คนอื่นที่พบเห็นก็เห็นว่าไม่ถือตัว เกิดความเลื่อมใสศรัทธา

การรักษามิตรภาพความเป็นกันเองระหว่างเพื่อนฝูงให้เหมาะสมเสมอต้นเสมอปลายเอาไว้ได้ ก็จะเป็นการเสริมสร้างมิตรภาพให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

๑๑. ใจกว้างและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนฝูง การเป็นเพื่อนกันต้องเอื้อเฟื้อต่อกัน ปฏิบัติตอบแทนกัน จึงจะรักษาสัมพันธภาพที่ดีกันไว้ได้ ดังที่ชาวชนบทได้ประพฤติต่อกัน ในการแบ่งปันอาหาร ข้าวแกงกัน ไปล่าสัตว์มาได้เอามาแกง แล้วแบ่งกันกิน ใครเคยให้เรา เราก็ให้ตอบแทนเขา แต่ก็ไม่ใช่แจกเพื่อนบ้าน

หมด จนตัวไม่มี การให้ปันสิ่งของแก่เพื่อน ของฝาก เป็นการแสดงน้ำใจและธรรมเนียมไทยเรามาแต่โบราณ หมายถึง ความมีใจกว้าง มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่เอาเปรียบ ไม่คอยแต่จะเอาของผู้อื่นฝ่ายเดียว เป็นการเห็นแก่ตัวและเอาเปรียบผู้อื่น

๑๒. ออกไปพบปะสังสรรค์บ้างตามสมควร *"วิสาสา ปรมาญาติ"* การวิสาสะทำให้เกิดความเป็นญาติอย่างยิ่ง ญาติพี่น้องบางคนไม่รักใคร่กลมเกลียวกัน เพราะต่างคนต่างอยู่ห่างเหินกัน คนอื่นซึ่งมิใช่ญาติแต่ไปมาหาสู่กันบ่อย ๆ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันรับผิดชอบภารกิจร่วมกัน จะมีความสนิทสนมกันมากกว่า การที่จะรักษาความเป็นเพื่อนที่ดีต่อกันไว้ จึงจะต้องมีการพบปะไปมาหาสู่สังสรรค์กันตามสมควร มิตรภาพที่ขาดการติดต่อ ความเหินห่าง ความไม่เข้าใจกันก็จะเข้ามาแทนที่ ฉะนั้น ไม่ควรเก็บตัว ควรออกไปพบปะมิตรสหายบ้างตามความเหมาะสม

๑๓. ให้ความเห็นอกเห็นใจช่วยเหลือเพื่อนในยามทุกข์ร้อน เราจะรู้จักเพื่อน เข้าใจเพื่อน เห็นใจเพื่อนก็เมื่อยามยากใครเป็นเพื่อนแท้ เพื่อนเทียมเพื่อนรัก ก็จะเห็นได้ในยามนี้ เพื่อนที่รักกัน เห็นใจกันย่อมจะให้ความช่วยเหลือเท่าที่จะทำได้ หรือแสดงความเห็นใจในยามทุกข์ร้อน เป็นการสงเคราะห์หรือบรรเทาความเดือดร้อนทางใจให้แก่เพื่อน ยามป่วยไข้ก็มีการไปเยี่ยมเยียนถามข่าวอาการเจ็บป่วย ยามเคราะห์ร้ายก็ไปไต่ถามเรื่องราว ช่วยเหลือ การป่วยไข้เหตุร้ายทางร่างกายต้องการการรักษา ความเดือดร้อนทางใจต้องการความอบอุ่นช่วยให้มีกำลังใจแข็งแรงต่อสู้ปัญหาอุปสรรคโรคภัยไข้เจ็บได้

ถ้าเราเป็นที่พึ่งทางใจของเพื่อนได้ เพื่อนจะนึกถึงเราเสมอ เห็นเราเป็นที่พึ่งในยามยากในเรื่องต่าง ๆ ได้

"ประเพณีและวัฒนธรรมนั้นเป็นสิ่งมีชีวิต โดยปริยายจึงต้องมีเกิดแก่เจ็บตายได้ ถ้าจะให้ตายช้า ก็ต้องมีสิ่งใหม่เข้ามาปรับปรุงเพิ่มเติมค้ำจุนไว้ให้เข้ากันได้เหมาะกับสมัยและสิ่งแวดล้อม และต้องให้เก่ากับใหม่ต่อเนื่องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อจะรักษาบุคคลิกลักษณะของชาติไว้ จึงจะไม่หลงตนและได้ชื่อว่ารู้จักตน"

เสฐียรโกเศศ

อุปกรณ์ประกอบการแสดงโขน

(ตอนจบ)

ปัญญา นิยสุวรรณ

ในการแสดงโขนชุดศึกวิรุญจำบัง มีอยู่ตอนหนึ่งเมื่อวิรุญจำบังถูกพระรามแผลงศรต้องม้านิลพาหุตาย วิรุญจำบังแลเห็นพระรามมีสี่กรก็รู้แน่แก่ใจว่า ตนกำลังรบอยู่กับพระนารายณ์ ด้วยความพรั่นตัวกลัวตายจึงคิดจะหลบหนีกลับไปเมืองจารึกของตน แต่การจะหนีไปเฉย ๆ ก็เกรงว่าข้าศึกจะล่วงรู้ จึงหยิบผ้าพยนต์ในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงเรียกผ้าพยนต์ตามบทที่ว่า

"จำจะหลีกหลบลี้หนีไป ผูกผ้าพยนต์ไว้แทนกายา"

ผ้าพยนต์ที่ว่านี้ วิรุญจำบังพันไว้ที่ยอดมงกุฎหางไก่ที่ตนสวมอยู่ โขนของคณะเอกชนไม่ได้ทำผ้าพยนต์เป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดง เวลาที่คนพากย์โขนเจรจาบทของวิรุญจำบังว่าหยิบผ้าพยนต์ที่พันศีรษะมาเสกเป็นร่างของตนขึ้นแทนนั้น ผู้แสดงเป็นตัววิรุญจำบังก็จะทำท่าหยิบที่ศีรษะของตน เป็นความหมายให้คนดูทราบว่าหยิบผ้าพยนต์ แต่โขนของกรมศิลปากรทำผ้าพยนต์เป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดงด้วย โดยโพกผูกไว้ที่ยอดมงกุฎของหัววิรุญจำบัง ผ้าพยนต์ที่ว่าก็เป็นผืนผ้าสีขาวขนาดเท่าผ้าเช็ดหน้าผืนใหญ่ ๆ ของผู้ชาย เขียนเป็นรูปยันต์ด้วยหมึกสีดำ เวลาที่วิรุญจำบังหยิบผ้าพยนต์มาเสกเป็นยักษ์รูปร่างเหมือนกับตน วิรุญ

จำบังก็จะโยนผ้าพยนต์เข้าไปในประตูโรงโขน ผู้แสดงเป็นตัววิรุญจำบังอีกตัวหนึ่งก็จะออกมายืนอยู่ตรงหน้าวิรุญจำบังตัวจริง ต่อจากนั้นวิรุญจำบังก็จะยื่นหอกส่งให้วิรุญจำบังตัวที่เสกขึ้นมาจากผ้าพยนต์ ทำการรบกับพลวานรแทน แล้ววิรุญจำบังก็ทำท่าเหาะเข้าโรง วิรุญจำบังตัวหุ่นพยนต์ก็ใช้หอกไล่แทงลิงต่อไป โดยที่พระรามและพลวานรมองไม่เห็นตัว พระรามทรงสงสัยจึงตรัสถามพิเภก พิเภกกราบทูลให้ทรงทราบว่าวิรุญจำบังตัวจริงหนีไปแล้ว ที่กำลังเข้ารบกับพลวานรอยู่นั้นเป็นผ้าพยนต์ของวิรุญจำบัง ที่เสกขึ้นมาเป็นตัววิรุญจำบังเข้ารบแทน ขอให้พระรามทรงแผลงศรเป็นข่ายเพชรไปล้อมจับหุ่นพยนต์วิรุญจำบังไว้ให้ได้ แล้วหุ่นพยนต์นั้นก็จะหายไปในตอนที่พระรามแผลงศรเป็นข่ายเพชรนี้ ถ้าเป็นการแสดงโขนของคณะเอกชนในสมัยก่อน ตัวตลกโขนอย่างน้อยก็ต้องสองคน จะถือกรับที่ใช้ตีประกอบจังหวะเพลงออกมาจากในโรง แล้วเอากรับที่ถืออยู่ในมือของคนที่อยู่ทางด้านซ้าย แตะไว้กับกรับของผู้ที่อยู่ทางด้านขวา แล้วเดินเข้าหาหุ่นวิรุญจำบัง ๆ ก็ทำท่าจะแหวกไม้กรับที่แตะกันอยู่ ซึ่งสมมติเป็นข่ายเพชรออกไปให้ได้ แต่ตัวตลกทั้งสองก็ใช้ไม้กรับดันหุ่นวิรุญจำบังจนถอยเข้าประตูโรงโขนไป นี่เป็นข่ายเพชรของโขนคณะเอกชนที่ใช้ไม้กรับ ทำเป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดง แต่โขนของกรมศิลปากรทำเป็นตาข่ายด้วยไม้ซี่เล็ก ๆ นำมาผูกติดกันเป็นแผง ตรงปลายซี่ไม้ทำเป็นหัวลูกศรทาสีบรอนซ์เงิน เวลาไม่ใช้ก็จะม้วนเอาไว้ พอเวลาแสดงพระรามแผลงศรเป็นข่ายเพชร ตัวตลกฝ่ายลิงสองคนก็จะนำตาข่ายที่ม้วนอยู่ออกไปบนเวทีแล้วกางขยายออก เดินเข้าไล่ต้อนหุ่นพยนต์วิรุญจำบัง จนกระทั่งดันเข้าไปในประตูโรงโขนทางด้านซ้าย ในสมัยก่อนข่ายเพชรของโขนกรมศิลปากรทำด้วยไม้ มีน้ำหนักเบาแต่ชำรุดง่าย ต่อมาจึงสร้างใหม่ให้มีรูปลักษณะเดิม แต่ทำด้วยแผ่นเหล็กบาง ๆ แทนไม้ ข่ายเพชรแบบนี้มีน้ำหนักมาก ตัวตลก ๑ คน ไม่สามารถยกออกไปได้ง่าย ๆ ต้องใช้ถึง ๓ คน หรือ ๔ คนช่วยกัน เวลาจะดึงตาข่ายให้กางออกไปก็แข็งมาก ยืดไม่ออก ดังนั้นในเวลาแสดงเท่าที่ผู้เขียนได้เห็นมา ตัวตลกจะช่วยกันประคอง ข่ายเหล็ก ออกไปแล้วก็ไม่ยืดออกให้กว้างเหมือน *"ข่ายไม้"* เป็นอันว่าข่ายเพชรที่ทำด้วยเหล็กแข็งแรงทนทานไม่ชำรุดง่าย แต่มีน้ำหนักมาก จึงใช้ประโยชน์ได้ไม่เท่าที่ควร

ในตอนเริ่มเรื่องได้เล่าถึงวิรุญจำบังขี่ม้าชื่อนิลพาหุ ออกรบกับพระรามและพระรามแผลงศรถูกม้าของวิรุญจำบังตาย ม้าของวิรุญจำบังไม่ใช่เป็นม้าจริง ๆ หรือว่าใช้คนแต่งเครื่องม้าสวมหัวม้าออกไปแสดง ม้าที่ใช้ในการแสดงโขนเป็นม้าแผง ม้าแผงมีความสูงประมาณคืบเศษ ๆ และยาวราว ๆ ศอกเศษ ๆ ทำด้วยหนังวัวหรือหนังควาย เขียนเป็นรูปม้าทำท่าเหยาะย่าง ทาสีให้เป็นม้าสีต่าง ๆ ตามพงศ์ในเรื่องรามเกียรติ์ เช่น ม้านิลพาหุของวิรุญจำบังสีดำปากแดง ม้าของวิรุญมุขผู้เป็นโอรสของวิรุญจำบังตัวสีขาว หัวดำ เป็นต้น ม้าแผงดังกล่าวนี้จะมีเส้นลวดประกับอยู่รอบ ๆ ขอบตัวม้า เพื่อช่วยให้แผ่นหนังที่ทำเป็นรูปม้าแข็งแรง ไม่งอคดหรือหักพับ เมื่อทาสีม้าตามพงศ์ในเรื่องรามเกียรติ์แล้ว เขียนเครื่องประดับของม้าศึก มีสายบังเหียน และอานม้า เป็นต้น ที่ตรงอานม้าทางด้านซ้ายของตัวม้าทำเป็นตาขอสำหรับไว้เกี่ยวกับเข็มขัดตัวโขน เวลาที่นำม้าแผงมาเป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดงตอนขี่ม้า ตามปกติจะเกี่ยวตาขอที่ติดตัวม้าแผงไว้ที่เอวด้านขวาของตัวโขน มี

ราชรถอุปกรณ์ประกอบการแสดงโขน

เพื่อนของผู้เขียนคนหนึ่ง ไม่เคยทราบว่าเขาขี่ม้าแผงกันอย่างไร เวลาที่ซ้อมโขนตอนขี่ม้าแผงก็เลยเอาม้าแผงเกี่ยวเข้าที่เอวซ้าย เขาต้องหงายตาขอออกแล้วพยายามสอดตาขอเข้าไปในสายเข็มขัดอย่างลำบากยากเย็นกว่าจะเกี่ยวตาขอได้ แต่พอออกซ้อมก็ถูกครูดุเป็นการใหญ่ ก็สมควรแล้วที่จะต้องถูกครูดุ มีอย่างหรือม้าแผงเขาทำตาของอเข้าหาตัวใช้เกี่ยวที่เอวทางด้านขวาของผู้แสดงโขน นี่เพื่อนของผู้เขียนกลับพิเรนเล่นกลับไปพลิกตาขอเกี่ยวที่เอวทางด้านซ้ายเสียนี่ การที่ตัวโขนจะขี่ม้าแผงทำได้สองแบบ คือ นำม้าแผงเกี่ยวที่เอวออกไปจากในโรง หรืออีกแบบหนึ่งในระหว่างที่ตัวโขนกำลังออกแสดงอยู่กลางเวที และถึงบทจะต้องขี่ม้าตัวตลกจะนำม้าแผงออกไปเกี่ยวให้ เวลาที่ตัวโขนมีบทต้องลงจากหลังม้าตัวตลกก็จะออกไปรับม้าแผงนำกลับเข้าโรง

อุปกรณ์ประกอบการแสดงโขนที่นับว่าสำคัญมากอีกอย่างหนึ่งคือ ราชรถ ในสมัยก่อนการแสดงโขนหน้าจอของคณะเอกชนไม่มีราชรถประกอบการแสดง เวลาที่พญายักษ์หรือพระรามพระลักษมณ์ขึ้นทรงรถ ก็จะไปยืนอยู่บนเตียงทางด้านขวามือของเวที สมมติว่าได้ขึ้นไปนั่งอยู่บนบัลลังก์ราชรถแล้ว ทีนี้คนพากย์โขนก็จะพากย์ชมรถ ตามบทบรรยายว่าราชรถนั้นวิจิตรพิสดารเป็นอย่างยิ่ง แต่ผู้ชมก็จะไม่ได้เห็นราชรถ เพราะมองยังไง ๆ ก็เห็นตัวโขนยืนอยู่บนเตียงนั่งเอง นั่นเป็นการแสดงโขนของคณะเอกชน ส่วนโขนของกรมศิลปากรมีราชรถประกอบการแสดง ราชรถที่ใช้ในการแสดงโขนหน้าจอ เป็นราชรถที่ทาสีทอง ไม่วิจิตรพิสดารมากนัก แต่ราชรถประกอบการแสดงโขนฉาก จัดสร้างเลียนแบบราชรถจริง ๆ แกะเป็นลายกระหนกลงรักปิดทองสวยงาม ปัจจุบันนี้

โขนของเอกชนบางคณะก็จัดทำราชรถเป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดงเลียนแบบโขนศิลปากร

การแสดงโขนชุดองคตสื่อสาส์น นอกจากจะมีราชสาส์นเป็นอุปกรณ์แล้ว โขนของกรมศิลปากรยังมีอุปกรณ์ประกอบการแสดงที่สำคัญ อีกอย่างหนึ่ง คือแท่นหางองคต แท่นหางองคตทำด้วยไม้ประกอบกันเป็นรูปวงกลมด้านบนกว้างประมาณหนึ่งศอก ด้านล่างผายออกไปใหญ่กว่าด้านบน สูงขนาดเท่าเตียงโขน รอบ ๆ แท่นไม้กลมนี้ทำเป็นหางลิงสีเขียวพันรอบ ๆ เป็นชั้น ๆ ตั้งแต่ด้านล่างขึ้นมาด้านบน สมมติเป็นหางขององคตที่ขนดขึ้นเป็นแท่นที่นั่งเวลาอ่านสาส์น การที่องคตต้องนั่งบนแท่นหางนั้น เพราะเหตุว่าเมื่อองคตเป็นราชทูตถือสาสน์ของพระราม เข้าไปที่ห้องพระโรงกรุงลงกา แลเห็นทศกัณฐ์นั่งอยู่บนแท่นสูง ถ้าตนจะนั่งอ่านราชสาส์นที่พื้น ก็เกรงจะเสื่อมเสียเกียรติยศของพระราม ดังนั้นองคตจึงร่ายเวทให้หางยาวใหญ่ขนดเป็นแท่นขึ้นนั่งบนแท่นหาง ซึ่งสูงเท่ากับอาสน์ของทศกัณฐ์ แท่นหางองคตดังกล่าวนี้ก็มีเฉพาะ ของโขนกรมศิลปากรเท่านั้น โขนเอกชนเวลาองคตร่ายเวทให้หางยาวใหญ่ขนดเป็นแท่น ตัวตลกก็จะยกเตียงมาตั้งให้องคตนั่ง สมมติว่าเป็นแท่นหางและแท่นหางของโขนกรมศิลปากรนั้นเวลาจะนำออกมาตั้งให้องคตนั่ง ตัวตลกก็เป็นคนยกออกมาเหมือนกัน พอองคตอ่านสาส์นจบ และทศกัณฐ์โกรธสั่งสี่เสนายักษ์เข้าสังหารองคต องคตก็เข้ารบกับสี่เสนา ตอนนี้ตัวตลกจะออกมายกแท่นหางกลับเข้า โรงเป็นอันเสร็จหน้าที่ของแท่นหางเพียงแค่นี้

การแสดงโขนตอนยกทัพ ไม่ว่าจะเป็นทัพยักษ์หรือทัพของพระราม จะต้องมีคนกางกลดให้ตัวนายทัพ กลดของโขนคณะเอกชนทำคล้าย ๆ กลดที่ใช้ใน

คนกางกลดฝ่ายยักษ์

การบวชนาค แต่กลดของโขนกรมศิลปากรทำด้วยผ้าตาด มี ๓ คัน สามสี สีเขียวใช้กางให้พระราม สีเหลืองกางให้พระลักษมณ์ และสีแดงกางให้ทศกัณฐ์ หรือพญายักษ์ที่เป็นนายทัพ คนกางกลดนั้นตามปกติใช้ตัวตลกเป็นผู้กาง ในคำสั่งการแสดงโขนของกรมศิลปากรจะเขียนหน้าที่ว่า *"ตลกยกเตียง กางกลด"* เวลาจะกางกลดพระราม พระลักษมณ์ ก็สวมหัวเขนลิง ถ้ากางให้ทศกัณฐ์หรือพญายักษ์ ก็สวมหัวเขนยักษ์ คนกางกลดนั้นไม่ใช่ว่าใครก็กางกันได้ เพราะคนกางกลดจะต้องรู้ท่ารำท่าเต้นของตัวโขนที่ตนกางกลดด้วย เคยมีคนกางกลดบางคนหัดกางใหม่ ๆ ตัวโขนหมุนตัวทางซ้าย แต่คนกางกลดกลับหมุนทางขวา ผลก็คือคันกลดปะทะกับตัวโขนเข้าเต็มที่ คนดูก็ฮากันลั่นไป มีข้อน่าสังเกตอีกอย่างหนึ่งเกี่ยวกับคนกางกลด อย่างแรกท่านที่เคยชมโขนคงจะได้เห็นว่า เวลาตัวโขนเต้นตรวจพล หรือที่เรียกว่า *"เต้นปะเท่งปะ"* นั้น คนกางกลดจะเต้นตามและหมุนกลดไปด้วย การหมุนกลดเช่นนี้ ถ้าพิจารณาทางด้านการแสดงนาฏศิลป์ก็ดูสวยงามดี แต่ถ้าคิดถึงหลักของความเป็นจริงแล้ว ท่านผู้อ่านคงคิดว่า คนกางกลดจะกล้าหมุนกลดที่กางกั้นอยู่เหนือพระเศียรของกษัตริย์เชียวหรือ ข้อน่าสังเกตอีกอย่างหนึ่งก็คือ การแสดงโขนในสมัยโบราณ เวลาตัวนายทัพ *"ออกฉาก"* คือเริ่มรำออกมาตรวจพล จะใช้เท้าซ้ายเหยียบขอบประตูจอโขน แต่ในสมัยหลัง ๆ นี้ คนกางกลดจะไปนั่งคุกเข่าอยู่หน้าประตูจอโขน เอาด้ามกลดตั้งไว้บนหัวเข่าของตน ให้ตัวโขนที่ออกมารำตรวจพลใช้เท้าเหยียบที่คันกลดแทนเหยียบประตูจอโขน นับเป็นวิวัฒนาการของการออกฉากของตัวโขนที่ออก มาตรวจพล ซึ่งผู้เขียนคิดว่าไม่น่าจะถูกต้องนัก เพราะคนไทยถือว่าเท้าเป็นของต่ำ ทำไมจึงใช้เท้าเหยียบคันกลด ซึ่งจะต้องนำมากางอยู่บนศีรษะของตนเช่นนั้น

ท่านที่เคยชมโขนก็คงจะได้เห็นแล้วว่า ในการรบกันนั้นตัวโขนมีอาวุธต่าง ๆ เข้าต่อสู้กัน อาวุธหลัก ๆ ของฝ่ายยักษ์ก็คือ กระบอง หอกและศร เป็นต้น ส่วนอาวุธของพระรามก็คือศร ของพระลักษมณ์ที่ใช้ประจำคือพระขรรค์ บรรดาโยธาวานรทั้งหลายก็ใช้พระขรรค์เป็นอาวุธ เว้นแต่หนุมานใช้ตรีเป็นอาวุธอยู่เพียงผู้เดียว เวลาที่เสนายักษ์กับเสนาลิงหรือที่เรียกตามความถูกต้องว่าสิบแปดมงกุฎรบกันนั้น บางคนขี้เกียจถืออาวุธออกไปก็กำมือทำเป็นว่าถืออาวุธ ซึ่งความจริงไม่ถูกต้อง แต่ก็เป็นเช่นนี้อยู่เนือง ๆ ในการรบของโขนคณะเอกชนทั่วไป ถ้าอาวุธของยักษ์ที่เป็นหอกโขนคณะเอกชนจะนำผ้าแพรสีชมพูมาผูกเป็นโบว์ระหว่างด้ามหอกต่อกับใบหอก ซึ่งก็นับว่าสวยงามดี แต่หอกของโขนกรมศิลปากรเลียนแบบหอกจริง ๆ ไม่มีผ้าสีชมพูมาผูกเป็นโบว์ให้เกะกะ เมื่อเล่าถึงเรื่องหอก ผู้เขียนก็มีเรื่องจะเล่าเพิ่มเติมสักหน่อย บางท่านที่เคยชมโขนตอนกุมภกรรณพุ่งหอกโมกขศักดิ์ เวลาที่กุมภกรรณเข้ารบกับพระลักษมณ์ บังเอิญพระลักษมณ์ฟาดพระขรรค์ไปที่หอกของกุมภกรรณแรงไปหน่อย ทำให้ใบหอกหักเหลือแต่เพียงด้าม กุมภกรรณก็ใช้ด้ามหอกนั่นแหละ พุ่งเข้าใส่อกของพระลักษมณ์ ซึ่งพระลักษมณ์ก็รับด้ามหอกมาปักอกของตนแล้วล้มลงบนเตียง คนดูก็พากันหัวเราะขบขันที่ด้ามหอกก็พุ่งเข้าปักอกคนได้ นอกจากเรื่องนี้ก็ยังมีการพุ่งหอกของกุมภกรรณอีกแบบหนึ่ง คือ ตอนที่กุมภกรรณพุ่งหอกไปที่พระลักษมณ์ พระลักษมณ์รับพลาด หอกหล่นลงบนพื้นเวที พระลักษมณ์ก็ไม่รอช้ารีบก้มลงหยิบหอกมาปักที่อกของตนแล้ว

ล้มลงไปบนเตียง คนดูก็หัวเราะโธ่.....ก็จะไม่หัวเราะได้อย่างไรล่ะ หอกตกลงไปบนพื้นแล้วยังอุตส่าห์หยิบมาปักอกตัวเองเสียนี่

ยังมีการแสดงโขนอีกชุดหนึ่ง คือชุดหนุมานอาสา ในตอนนี้จะมีอุปกรณ์ประกอบการแสดงคือ กล่องดวงใจของทศกัณฐ์ เหตุที่หนุมานจะอาสาเป็นเพราะพิเภกกราบทูลพระรามว่า การที่พระรามแผลงศรไปสังหารทศกัณฐ์จนร่างกายขาดออกเป็นท่อน ๆ แต่ทศกัณฐ์ก็ไม่ตาย กลับร่ายเวทให้ร่างกายกลับต่อติดกันเหมือนเดิมนั้น เป็นเพราะว่าทศกัณฐ์ถอดดวงใจออกจากร่างกาย เวลานี้ฝากไว้ที่พระฤษีโคบุตร ถ้าหากมีผู้ใดไปล่อลวงเอากล่องดวงใจของทศกัณฐ์มาได้ ให้ขยี้แล้วแผลงศรสังหารซ้ำทศกัณฐ์ก็จะตาย พระรามได้ทรงทราบก็ดีพระทัย ตรัสถามบรรดาโยธาวานรทั้งน้อยใหญ่ว่าผู้ใดใครจะรับอาสาไปล่อลวงเอากล่องดวงใจของทศกัณฐ์มาจากพระฤษีโคบุตรได้ พระรามตรัสถามถึงสามครั้งก็ไม่มีใครอาสา ต่างพากันนั่งก้มหน้านิ่งอยู่ หนุมานจึงทูลรับอาสาโดยขอเอาองคตไปด้วย เมื่อหนุมานกับองคตไปถึงอาศรมของพระฤษีโคบุตร แกล้งพูดจาล่อลวงพร้อมทั้งเป่ามนต์ให้พระฤษีโคบุตรหลงเชื่อยอมมอบกล่องดวงใจของทศกัณฐ์ให้ไว้กับองคต แล้วจะพาหนุมานเข้าไปฝากตัวรับราชการอยู่กับทศกัณฐ์ ในตอนที่พระฤษีโคบุตรหยิบกล่องดวงใจของทศกัณฐ์ ซึ่งนับเป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดงโขนอย่างหนึ่ง มักจะเกิดเป็นปัญหาอยู่เสมอ ในสมัยที่ผู้เขียนเป็นเด็กและร่วมแสดงโขนกับเพื่อน ๆ และครูผู้ใหญ่ในการแสดงโขนงานนอก หรือโขนของคณะเอกชนนั้น ยังไม่มีกล่องดวงใจเป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดงเท่าที่เคยเห็นมา พระฤษีโคบุตรซึ่งใช้ตัวตลกเป็นผู้แสดง มักจะเป็นคนสูบบุหรี่ ดังนั้นจึงต้องพกกล่องไม้ขีดไฟอยู่กับตัวตลอดเวลา แม้เมื่อเวลาแต่งเครื่องโขนแล้วก็ยังเหน็บกล่องไม้ขีดไฟไว้ที่ชายพกพาออกไปแสดงเป็นพระฤษีโคบุตร ถึงตอนจะต้องมอบกล่องดวงใจให้กับองคต พระฤษีโคบุตรก็ล้วงหยิบกล่องไม้ขีดไฟให้องคต ในตอนนี้อาจจะมีการเจรจาติดตลกกันถึงเรื่องกล่องไม้ขีดไฟ เรื่องกล่องดวงใจที่ผู้แสดงเป็นพระฤษีโคบุตรของโขนเอกชนนั้น นอกจากจะเป็นกล่องไม้ขีดไฟแล้วยังมีไฟแช็ก ขวดยาดม และอะไรอื่น ๆ อีกหลายอย่าง บางครั้งเกิดลืมนำติดตัวออกไป ผู้แสดงเป็นฤษีโคบุตรก็จะทำเป็นค้นหาแล้วก็เอื้อมมือส่งให้กับองคต โดยที่ไม่มีกล่องดวงใจเป็นอุปกรณ์ ในตอนนี้คนเจรจาบทองคตกับพระฤษีโคบุตรก็ต้องเล่นมุขตลกว่ากล่องดวงใจทศกัณฐ์ใสเป็นแก้ว มองด้วยตาเปล่าไม่เห็นหรอก เมื่อกรมศิลปากรจัดแสดงโขนชุดหนุมานอาสาที่โรงละครศิลปากร *(ไฟไหม้หมดแล้ว)* และจัดแสดงแบบโขนหน้าจอตามงานต่าง ๆ ได้จัดทำกล่องดวงใจเป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดง กล่องดวงใจทำด้วยไม้เป็นรูปทรงกระบอกยาวประมาณ ๑ คืบเศษ ทั้งสองด้านกลึงเป็นรูปหัวเม็ด ทาสีบรอนซ์เงิน เวลาที่พระฤษีโคบุตรหยิบกล่องดวงใจที่กล่าวนี้ออกมาให้องคต คนพากย์โขนบางคนมักจะเจรจาบทองคตล้อว่ากล่องดวงใจหรือกระบอกข้าวหลามอยู่เสมอ

เรื่องอุปกรณ์ประกอบการแสดงโขนที่ผู้เขียนเล่ามา ๓ ตอน คงจะทำให้ท่านผู้อ่านรู้จักอุปกรณ์ที่นำมาใช้ในเวลาแสดงโขนได้พอสมควร เวลาไปชมโขนถ้าเห็นอุปกรณ์ตามที่กล่าวมาแล้ว จะได้ไม่รู้สึกว่าเป็นของแปลกนะครับ

นิทานคำกาพย์

(ต อ น ที่ ๓) มงคลสูตร

เนาวรัตน์ (กองรมย์) พลเดช

มงคลที่ ๗

พาหุสจจญ จ (สดับตรับฟังมาก)

ความได้สดับมาก และกำหนดสุวาที (พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๖)

นิทานเรื่องธรรมิกอุบาสก

กาพย์ฉบับ ๑๖

ครั้งหนึ่งในเมืองสาวัตถี มีชายผู้ดี
"ธรรมิกอุบาสก" นามกร
ชอบฟังเทศนาสั่งสอน พระธรรมบวร
จึงเป็นพหูสูตแห่งธรรม
ศรัทธาในเรื่องบุญกรรม เขาจึงกระทำ
แต่การกุศลผลบุญ
มีจิตเอื้อเฟื้อเกื้อหนุน ทำประโยชน์คุณ
แก่ผู้ยากจนเข็ญใจ
คุณธรรมจึงนำหนุนให้ สุขกายฤทัย
เป็นไปถึงเฒ่าชรากาล
เกิดความเจ็บไข้รอนราญ เกือบจะถึงวาร
จักละสังขารสิ้นลง
แต่จิตศรัทธามั่นคง อยากฟังพระสงฆ์
แสดงพระธรรมเทศนา
จึงให้บุตรไปอาราธนา พระภิกษุมา
แสดงธรรมล้ำเลิศประเสริฐกาล

คือธรรม *“พระสติปัฏฐาน”* เป็นธรรมแห่งการ
ตั้งสติสี่อย่างควรจำ
คือกาย,เวทนา,จิต,ธรรม ชักให้น้อมนำ
เป็นบริสุทธิมรรคผล
เป็นหนทางแห่งบุคคล ตั้งสติดำกล
ลืมความเจ็บปวดทุกข์ทวี
ธรรมิกะปิติยินดี สงบกายใจวจี
สดับพระธรรมเทศนา

กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘

ในกษณะนั้น เกิดอัศจรรย์ ร้อนถึงเทวา
นำเวไชยันต์ ลงมาคอยท่า อยู่ในนภา แล้วร้องเชิญไป
ดูก่อนธรรมิกะ ท่านใกล้จะละ ซึ่งอายุขัย
เราเอารถทรง ขององค์เทพไท มารับรองไป ให้รีบขึ้นมา
ธรรมิกะได้ยิน เทวดาทั้งสิ้น ซึ่งมาคอยท่า
เธอจึงร้องห้าม ปรามเทพยดา ว่าอย่าเพิ่งมา ยับยั้งก่อนเทอญ
ภิกษุได้ฟัง นึกว่ายับยั้ง พระธรรมจำเริญ
จงรีบลีลาศ ก้าวบาทออกเดิน ธรรมิกะคงเมิน กลับวิหารทันที
ธรรมิกะสงสัย พระสงฆ์ไปไหน ไม่อยู่ที่นี่
บุตรตอบบิดา ว่าเมื่อตะกี้ บิดาพาที ห้ามท่านอธิบาย
พระธรรมเทศนา ท่านจึงกลับอา- วาสวัดก่อนสาย
ธรรมิกะตอบบุตร สุดแสนเสียดาย เรามิกล้ากราย ห้ามท่านดอกนา
แต่ห้ามเทพบุตร ที่เร่งรีบรุด รับไปชั้นฟ้า
เหล่าบุตรทั้งสิ้น ยินคำบิดา ต่างกล่าววาจา บิดาฟั่นเฟือน
ธรรมิกะตอบว่า เรามิได้บ้า หรือว่าเลอะเลือน
ถ้ามิเชื่อเรา เอามาลัยเสมือน เป็นเครื่องช่วยเตือน ความจำบิดา
จงเอามาลัย นั้นโยนขึ้นไป ที่ในนภา
แล้วเจ้าจะเห็น เป็นประจักษ์ตา อย่างได้รอช้า รีบปาขึ้นไป

กาพย์ยานี ๑๑

บุตรเอาพวงมาลัย โยนขึ้นไปในนภา
ปรากฏแก่สายตา พวงมาลัยไม่ตกดิน

แต่แขวนที่งอนรถ เห็นปรากฏหมดทั้งสิ้น
อัศจรรย์จ่อใจจินต์ ต่างก็ยินดีทั่วกัน
ธรรมิกะละสังขาร ดวงวิญญาณสู่สวรรค์
รถทรงองค์เทพพลัน พาฝันลิบทิพยพิมาน
ณ สวรรค์ชั้นดุสิต ด้วยดวงจิตสุจริตมาน
อำนาจกุศลทาน ทั้งฟังธรรมล้ำเลิศคุณ
ชนใดไม่ก่อกรรม สดับธรรมได้ค้ำจุน
ศรัทธามาเกื้อหนุน สู่สวรรค์วิมานทอง

มงคลที่ ๘

สิปปญจ (มีศิลปะ)

อีกศิลปศาสตร์มี จะประกอบมนุญการ (พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๖)

นิทานเรื่องนายช่างไม้

กาพย์ฉบับ ๑๖

ครั้งหนึ่งในโบราณกาล พระเจ้าพิมพิสาร
มีราชโอรสรองเรือง
นาม *"พระโพธิราช"* กระเดื่อง ผู้คนทั้งปวง
เกรงกลัวอำนาจวาสนา
ทรงสร้างปราสาทโอฬาร์ ตระหง่านงามตา
ชื่อว่า *"โกกนุท"* สุดบรรยาย
ปราสาทสุวรรณพรรณราย ฉลุฉลักลาย
แพรวพรายอัศจรรย์บรรจง
ด้วยช่างสร้างตามพระประสงค์ ดุจชะลอลง
ดุสิตมหาปราสาทพิมาน
เลื่องชื่อลือนามตระการ โพธิราชกุมาร
พอพระทัยให้คิดหวงแหน
มิประสงค์ให้มีแบบแปลน งดงามเหมือนแม้น
ปราสาทโกกนุทสุดรางชาง
ตรัสถามนายช่างก่อสร้าง ว่าทำแบบอย่าง
ปราสาทอย่างนี้ที่ใด
นายช่างทูลปฏิเสธไท้ ไม่เคยสร้างให้
ผู้ใดอย่างนี้เลยนา

โพธิราชกุมารฟังว่า ทรงนึกตรึกตรา
ต่อไปข้างหน้ามินาน
อาจมีกษัตริย์จ้างวาน ให้ช่างสร้างงาน
ดุจปราสาททองของเรา

กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘

ปราสาทโกกนุท อาจจะถึงจุด เพลาอับเฉา
หากปล่อยให้ช่าง อยู่ไปนานเนา เขาอาจจะเอา แบบอย่างไปทำ
จำจะกำจัด ช่างไม้ซื่อสัตย์ ด้วยหทัยดำ
แม้ตัดมือเท้า ก็คงมิหนำ จะลงทัณฑ์ซ้ำ ให้ฆ่าประหาร
พระโพธิราช คิดแล้วมิอาจ ปิดความลับนาน
ตรัสบอกความลับ กับมิตรคิดการ *"สัญชีวมานพ"* หาญ เป็นยอดสหาย
สัญชีวมานพ ฟังความเจนจบ เจ้าสาธยาย
ให้คิดสงสาร ช่างไม้จักตาย เหตุด้วยไว้ลาย ฝีมือของตน
จึงบอกเนื้อความ นายช่างลือนาม ให้รู้ยินยล
เจ้าจงคิดการ อย่านานให้พ้น อย่าทำลุกลน ให้เขาสงสัย
ช่างไม้ฉลาด มีความสามารถ เหนือกว่าอื่นใคร
แสร้งสร้างช้าช้า ถ้าเสร็จเร็วไว เราคงมีภัย คิดได้แผนการ
พระโพธิราช ถามช่างว่าขาด สิ่งใดในงาน
ช่างไม้ทูลว่า ข้าแสนรำคาญ ขาดสิ่งทำการ คือไม้เบาเบา
องค์พระกุมาร จัดแจงสั่งงาน ส่งไม้ให้เขา
นายช่างได้ไม้ ดีใจรีบเอา ไม้ที่เบาเบา เข้าไปปรางค์ปรา
ใส่ดาลลั่นกลอน เร่งทำงานก่อน มิให้เสียเวลา
ผู้อยู่ข้างนอก เข้าออกทวารา มิได้เลยหนา ด้วยปิดมิดทาง
รีบทำครุฑยนต์ นั่งได้หลายคน มีปีกมีหาง
ใหญ่มหึมา ด้วยปัญญาช่าง เก่งกาจสร้างงาน ศิลปกรรม
เจ้าชายสงสัย ให้คนล้อมไว้ ดุจให้จองจำ
ช่างไม้รีบเร่ง เคร่งงานกระทำ ครุฑยนต์ก็สำ- เร็จได้ดังใจ
ตนกับภรรยา พร้อมทั้งลูกยา ขึ้นครุฑยนต์ไป
หนีจากปราสาท คลาคลาดเร็วไว เหาะมุ่งตรงไป ป่าหิมพานต์
ครั้นถึงดินแดน เหมาะเป็นแว่นแคว้น จึงปักหลักฐาน
สร้างบ้านสร้างเมือง รุ่งเรืองอลังการ ด้วยศิลปงาน จนเสร็จสมจินต์

กาพย์ยานี ๑๑

เสวยราชสมบัติ เป็นกษัตริย์ในแดนดิน
อันองค์พระนรินทร์ นาม *"พระเจ้ากัฏฐวาหนะ"*
ด้วยทรงเฉลียวฉลาด ความสามารถในศิลปะ
จึงได้ชัยชนะ แก่ศัตรูหมู่ภัยพาล
ชนใดใจพากเพียร เร่งเล่าเรียนศิลปการ
จักสบสิ่งสุขศานต์ เป็นมงคลแก่ตนเทอญ

มงคลที่ ๙

วินโย จ สุสิกขิโต (มีวินัย)

อีกหนึ่งวินัยอัน นรเรียนและเชี่ยวชาญ (พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๖)

นิทานเรื่องพระจิตตคุตเถระ

กาพย์ยานี ๑๑

แต่ครั้งโบราณกาล ณ ไพรสาณฑ์อันกว้างไกล
มีถ้ำล้ำอำไพ พระเถระเจริญธรรม
นาม *"จิตตคุตเถระ"* พระสมณะอยู่ในถ้ำ
หกสิบพรรษาจำ นำที่ตั้งพระกรรมฐาน
ท่านสำรวมจักขุ เพื่อบรรลุอภิญญาณ
ให้ถึงพระนิพพาน ไม่เล็งแลแก่สิ่งใด
ภาพเขียนอยู่ในถ้ำ งามเลิศล้ำสักปานใด
ท่านมิเอาใจใส่ ไม่สนใจไม่เพ่งมอง
วันหนึ่งมีสมณะ ผู้อยากละโลกีย์ผอง
เข้าไปในถ้ำทอง มองเห็นภาพลออตา
รูปพระเจ้าเจ็ดพระองค์ ที่ออกทรงบรรพชา
จึงถามจิตตคุตว่า ท่านไม่เห็นหรือเช่นไร
พระจิตตคุตเถระ ตอบแจ้งจะในหทัย
ว่าเราไม่รู้อะไร ไม่เคยทราบเรื่องภาพเขียน
ทั้งหกสิบพรรษา วิปัสสนาด้วยพากเพียร
สำรวมจักษุเสถียร ไม่เล็งแลแม้สิ่งใด
ปากถ้ำมีพฤกษา สูงสง่าต้นโตใหญ่
คือต้นบุนนาคไซร้ ท่านมิได้แหงนไปดู

เมื่อดอกบุนนาคหล่น ลงจากต้นท่านจึงรู้
ว่ามีบุนนาคอยู่ ที่ปากถ้ำงามมาลี

กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘

กิตติศัพท์ล้ำเลิศ ว่าท่านประเสริฐ สำรวมอินทรีย์
ละเลิกกิเลส ละเพศโลกีย์ กายใจวจี บริสุทธิ์สมบูรณ์
ยังมีกษัตริย์ เสวยสมบัติ ราชันไอศูรย์
ณ *"มหาคามนคร"* บวรเพิ่มพูน ทราบความจำรูญ จำรัสจำเริญ
แห่งพระจิตตคุต แสนยินดีสุด ยกย่องสรรเสริญ
อยากนมัสการ อาจารย์เหลือเกิน ให้ราชบุรุษเชิญ อาราธนา
เชิญท่านเข้าวัง ด้วยอยากจะฟัง คำเทศนา
แต่พระเถระ มิยินยอมมา สองครั้งสามครา ได้ขอนิมนต์
อ้อนวอนอย่างไร ท่านมิขานไข ไม่ตอบยุบล
องค์พระราชา เกือบสิ้นท่าจน มนตรีร้อนรน ร่วมคิดอุบาย

กาพย์ฉบัง ๑๖

ให้นำสตรีทั้งหลาย ด้วยกลแยบคาย
คัดแม่ลูกอ่อนนอนเนา
ใช้ผ้ารัดถันนงเยาว์ ประทับตราเข้า
มิให้คลายผ้าออกมา
ถึงแม้ทารกโศกา หิวนมมารดา
พระองค์ก็แข็งฤทัย
พระเถระเข้ามาเมื่อใด จึงเปิดถันให้
ทารกจักได้ดื่มกิน
ครั้นพระเถระได้ยิน คำสั่งราชินทร์
รีบรุดเข้าสู่วังใน
ด้วยคิดกรุณาห่วงใย เมตตาจับใจ
ในทารกน้อยทั้งหลาย
พระราชายอกรถวาย พระทัยละอาย
ที่แสร้งลงโทษสตรี
ขออภัยแด่พระมุนี ถวายทานเต็มที่
จนครบวาระเจ็ดวัน

ตลอดทั้งสัตวารนั้น แม้องค์ราชัน
และองค์พระอัครมเหสี
ถวายนมัสการอันดี ถวายทานพระมุนี
พระเถระมิได้แลดู
สำรวมจักษุทั้งคู่ ให้นิ่งแน่วอยู่
ด้วยเคร่งพระวินัยไม่วาง

กาพย์ยานี ๑๑

ท่านกล่าวแต่วาจา ว่าบพิตรผู้รู้ทาง
กุศลมิเหินห่าง จงเป็นสุขทุกคืนวัน
ทุกอิริยาบถ จงปรากฏหฤหรรษ์
ครั้นจบครบเจ็ดวัน ลาราชันถวายพระพร
กลับไปสู่ถ้ำทอง อันผุดผ่องดุจเก่าก่อน
สำรวมอินทรียวร มิรุ่มร้อนจิตรื่นรมย์
เพลามาใกล้รุ่ง ท่านก็มุ่งสู่จงกรม
เข้าฌานอันสุขสม ด้วยเจริญพระกรรมฐาน
เทพยดารักษาไม้ บุนนาคไซร้ใจเบิกบาน
จุดประทีปชัชวาล ถวายท่านด้วยศรัทธา
พระเถระเป็นเจ้า เจริญเข้าวิปัสสนา
บำเพ็ญมิได้ช้า ก็สำเร็จพระอรหันต์
ตัดขาดจากกิเลส แสนวิเศษวิมุตติพลัน
เทวาทั้งหลายนั้น ต่างแซ่ซ้องสาธุการ
ภิกษุผู้สำรวม อินทรีย์สวมวิสุทธิญาณ
มุ่งมั่นมิช้านาน จักสำเร็จมรรคผล
จงจำทำการใด มั่นคงไว้ไม่สับสน
สมาธิในตัวตน จักได้ผลสำเร็จเทอญ

พุทธศิลปองค์แรกแห่งพุทธสถาน

พลาดิศัย สิทธิธัญกิจ

(ต อ น ที่ ๒)

รูปแบบศิลปะของพุทธสถานในอินเดีย

ในพระคัมภีร์ถูปวงศ์ได้กล่าวถึง การสร้างสถูปเพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุในสมัยก่อนพุทธกาลของอดีตพระพุทธเจ้า สถูปที่สำคัญนั้นถือเป็นพุทธสถาน ที่สำคัญของศาสนาในอดีตด้วย เป็นศิลปกรรมที่เกิดขึ้นก่อนการสร้าง **พระพุทธรูป**

สถูปที่สร้างเพื่อเป็นสถานที่สักการะบูชา พระพุทธเจ้า ในพระศาสนาที่เกิดขึ้นก่อนพุทธกาลนั้น นับว่าเป็นพุทธศิลป์สำคัญ แม้ว่าจะปรากฏแต่ชื่อและหาสถานที่ไม่พบก็ตาม สถูปที่มีชื่อในพระคัมภีร์ดังกล่าวนั้นมี ๒๔ องค์คือ

๑. พระสถูปพระทีปังกรพุทธเจ้า ที่นันทาราม สูง ๓๖ โยชน์
๒. พระสถูปพระโกณฑัญญพุทธเจ้า ที่จันทาราม สูง ๗ โยชน์
๓. พระสถูปพระมังคลพุทธเจ้า ที่วัดสระอุทยาน สูง ๓๐ โยชน์
๔. พระสถูปพระสุมนพุทธเจ้า ที่อังคาราม สูง ๔ โยชน์
๕. พระสถูปพระเรวัตพุทธเจ้า ที่สุธัญญวดี ราชธานี
๖. พระสถูปพระโสภิตพุทธเจ้า ที่สีหาราม
๗. พระสถูปพระอโนมทัสสีพุทธเจ้า ที่ธรรมาราม
๘. พระสถูปพระปทุมชินวรพุทธเจ้า ที่ธรรมาราม
๙. พระสถูปพระนารถชินสีห์ ที่สุทัสสนบุรี สูง ๔ โยชน์
๑๐. พระสถูปพระปทุมุตตรพุทธเจ้า ที่นันทาราม สูง ๑๒ โยชน์
๑๑. พระสถูปพระสุเมธชินวรพุทธเจ้า ที่เมธาราม
๑๒. พระสถูปพระสุชาตชินวรพุทธเจ้า ที่สิลาราม สูง ๓ คาวุด
๑๓. พระสถูปพระปิยะทัสสีพุทธเจ้า ที่อัสสัตถาราม สูง ๓ โยชน์
๑๔. พระสถูปพระอัตถทัสสีพุทธเจ้า ที่อโนมาราม
๑๕. พระสถูปพระธรรมทัสสีมหาวีระ ที่เกสาราม สูง ๓ โยชน์
๑๖. พระสถูปพระสิทธัตถะพุทธเจ้า ที่อโนมาราม สูง ๔ โยชน์
๑๗. พระสถูปพระติสสพุทธเจ้า ที่นันทาราม สูง ๓ โยชน์
๑๘. พระสถูปพระปุสสชินวรศาสดร์ ที่เสนาราม
๑๙. พระสถูปพระวิปัสสีพุทธเจ้า ที่สุมิตตาราม สูง ๗ โยชน์
๒๐. พระสถูปพระสิขีพุทธเจ้า ที่อัสสาราม สูง ๓ โยชน์

๒๑. พระสถูปพระเวสสภูชินวรพุทธเจ้า ที่เขมาราม

๒๒. พระสถูปพระโกนาคมพุทธเจ้า ที่ปัพพตาราม

๒๓. พระสถูปพระกกุสันธพุทธเจ้า ที่เขมาราม สูง ๑ คาวุด

๒๔. พระสถูปพระมหากัสสปชินวรพุทธเจ้า ที่เสตัพยาราม สูง ๑ โยชน์

พระสถูปของพระพุทธเจ้าในอดีตนั้น รูปแบบน่าจะคล้ายพระสถูปที่สาญจิ คือ มีลักษณะเหมือนขันทรงกลมคว่ำ มากกว่าเป็นแท่งสี่เหลี่ยมมียอด หากจะสร้างส่วนองค์สถูปเป็นรูปขันคว่ำแล้วสร้างแท่นสี่เหลี่ยมอยู่บนเป็นส่วนยอดพระสถูปอย่างพระสถูปที่สาญจิ หรือพระสถูปอินเดียโบราณ

ในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้าและสาวกได้เดินทางเที่ยวสั่งสอนเวไนยสัตว์ไปตามสถานที่ต่างๆ นั้น มักประทับแรมตามบ้านพักในหมู่บ้าน หากเป็นช่วงเข้าพรรษา พระภิกษุทั้งหลายจะต้องพักแรมในอาคารตลอดพรรษาตามพระพุทธบัญญัติ แม้จะมีผู้ถวายที่พักแรมก็มักจะเป็นสวน ดังนั้นการสร้างที่พักในยุคแรก คือ กุฏินั้นจึงสร้างด้วยไม้และมุงหลังคาด้วยหญ้าคา ซึ่งจะหนาวในฤดูหนาว และร้อนในฤดูร้อน ด้วยเหตุนั้น พระพุทธเจ้าจึงอนุญาตให้พระภิกษุมีที่พักค้างแรมได้ตามความเหมาะสม โดยกำหนดสถานที่พักไว้ ๘ ชนิด คือ

๑. วิหาระ

๒. อัทธโยคะ

๓. ปาสาทะ*(ปราสาท)*

๔. หัมมิยะ

๕. กูฏาคารศาลา

๖. บรรณกุฏ

๗. บรรณศาลา

๘. คูหา หรือ ถ้ำ

ที่พักของพระภิกษุสงฆ์ที่นิยมและรู้จักกันมาก คือ วิหาระ ปาสาทะ และคูหา แม้จะนำชื่อมาใช้เรียกกันในภายหลัง ภูมิสถานหรือพุทธสถานนั้นก็ไม่เหมือนกันกับสถานที่พักในสมัยพุทธกาล ซึ่งอธิบายได้ ดังนี้

วิหาระ เป็นคำเรียกที่รู้จักกันกว้างขวางคงไม่ใช่วิหารที่ใช้เก็บรักษาพระพุทธรูปหรือสิ่งสำคัญของสงฆ์ แต่เป็นอาคารที่พักที่เรียกกันว่า สังฆาราม เป็นส่วนที่พระสงฆ์ประทับค้างแรมอยู่ ในชั้นแรกสร้างอย่างง่ายๆ วิหาระนี้คงเป็นอาคารที่พัก ไม่ใช่วัด

วิหาร ที่เข้าใจกันก็คือ อาคารที่สร้างโดยหลังคาสองปีก

อัทธโยทะ เป็นอาคารที่มีขนาดใหญ่กว่าวิหาระ แต่เล็กกว่าปาสาทะและใช้เวลาก่อสร้าง ๗-๘ ปี ลักษณะเป็นอาคารที่สร้างโดยมีหลังคาปีกเดียว อย่างที่เราเรียกว่า **เพิง** คือเป็นหลังคาที่เทลงมาทางเดียว ใช้คุ้มกันได้ทั้งอาคาร

ปาสาทะ หรือ ปราสาท อินเดียใช้เรียกเรือนพักของคหบดี ในพุทธประวัติ ได้กล่าวถึงนางวิสาขาได้ถวายปาสาทะแก่พระสงฆ์จำพรรษา ส่วนใหญ่เป็นอาคารขนาดใหญ่ถึงกับเรียกกันว่าเป็นวิหาระขนาดใหญ่ ที่สังเกตได้ก็คือเป็นอาคารสูงที่มีมากกว่า ๒ ชั้นและมีบันไดอยู่ภายในอาคาร ต้องใช้เวลาสร้างตั้งแต่ ๑๐-๑๒ปี

ปราสาท นั้นแปลว่า **เรือนชั้น** หมายถึงอาคารที่สร้างมากกว่า ๑ ชั้นขึ้นไป ในภาษาบาลี ได้กล่าวว่าปราสาทมีมากกว่า ๗ ชั้นขึ้นไป และสร้างด้วยไม้ ไม่ใช่สร้างด้วยหินหรืออิฐ

หัมยะ หรือ **หัมมิยะ** เป็นอาคาร ๒ชั้น สร้างชั้นบนเป็น **กูฏาคาร** และห้องคล้าย**ปาสาทะ** สังเกตได้จากชั้นบนของ หัมยะ นั้นมีบันไดอยู่ด้านนอกอาคาร กล่าวคือ เป็นอาคารที่หลังคามีลานให้พระจันทร์ส่อง

เหมือนหลังคาแฟลต

กูฏาคาร เป็นอาคารที่มีเรือนยอด ถือว่าเป็นของสูง คือ ทำยอดต่อจากหลังคาขึ้นไป เป็นอาคารที่ใช้เฉพาะพระมหากษัตริย์ หรือ ผู้สูงด้วยศักดิ์ศรี ดังนั้นการก่อสร้างจึงมีคุณค่าทางศิลปที่สูงด้วยฝีมือช่าง

บรรณกุฏ และ **บรรณศาลา** น่าจะเป็นอาคารมุงหลังคาสำหรับใช้เป็นที่อยู่อาศัยเฉพาะตน หากสร้างขนาดใหญ่สำหรับใช้ทำกิจของสงฆ์ก็เป็น **บรรณศาลา**

คูหา มีลักษณะคล้ายวิหาระที่มุงหญ้าคา น่าจะเป็นรูปแบบที่เก่าแก่ที่สุด พระพุทธเจ้านั้นเคยประทับค้างที่คูหาในถ้ำสัตตบรรณในเมืองราชคฤห์ ในมหาวรรคได้กล่าวไว้ว่าพระพุทธเจ้าทรงใช้เป็นที่ประทับพัก เรียกว่า **คฤหกูฏะ** อันหมายถึงกระท่อมที่สร้างด้วยอิฐ หรือขุดเข้าไปในถ้ำและรวมเรียกไปถึงกระท่อมที่ใช้ไม้สร้างด้วย

ถ้ำ **คูหา** นั้น จะมีห้องเล็กๆใช้เป็นที่พัก ตรงกลางถ้ำ มีพระสถูปตั้งอยู่ตรงกลางเป็นประธาน บริเวณโดยรอบ จัดเป็นที่ว่างโดยรอบ เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์ได้ปฏิบัติศาสนกิจ และกระทำทักษิณาวัตร คูหาสุทามะ ในเทือกเขาบะราบาร์ แคว้นพิหาร นับเป็นคูหาที่เก่าแก่ที่สุดมีจารึกว่าสร้างในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช เมื่อพ.ศ.๒๘๑-๒๘๗ และมีถ้ำสำคัญอีกหลายถ้ำที่ใช้เป็นคูหา เช่น ถ้ำโลมัสฤษี ถ้ำภาชา ถ้ำที่นาสิก ถ้ำอชันตา

ความหมายของคูหาหรือ ถ้ำ นั้น มีคำใช้หลายคำในสมัยราชวงศ์โมริยะ เช่น คุภา เลณะ กุมภา เสลาคร เจติยะคะระ หรือ เจติโคธิ เป็นต้น ดังนั้นการบำเพ็ญศาสนกิจจึงนิยมกันใน **คูหา** และ **ถ้ำ** ด้วยเหตุนี้ จึงพบว่าภายในถ้ำบางแห่งได้มีพระสถูป และสถานที่สำหรับบำเพ็ญธรรม หรือใช้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีคนไปเคารพสักการะอยู่เสมอลักษณะของถ้ำประเภทนี้เคยพบในประเทศไทย คือ ถ้ำเชียงดาว ถ้ำผาปล่อง ถ้ำกลองเพล ถ้ำคูหาสวรรค์ ก็ดูเป็นถ้ำที่เกิดขึ้นในสมัยที่พระพุทธศาสนาได้เผยแพร่ในชั้นหลัง และมีพระสงฆ์นิยมไปจำศีลภาวนาอยู่ในถ้ำ สำหรับถ้ำติ่งริมแม่โขง เมืองหลวงพระบาง พบว่าเป็นถ้ำที่สร้างสถูปเจดีย์ขนาดใหญ่ในถ้ำและใช้เป็นคูหาเพื่อบำเพ็ญธรรมและสักการะบูชาตามคติอย่าง คูหาหรือ ถ้ำในอินเดีย

วัสดุที่พระพุทธเจ้าได้ทรงอนุญาตให้ใช้ทำหลังคาที่พักแรมได้นั้นมี **อิฐ ศิลา ปูนปั้น**หรือ**สุธา หญ้า** และ**ใบไม้** สำหรับผนังอาคารนั้นระบุว่าไม่ควรสร้างด้วยดินโคลน หรือทาด้วยโคลน และไม่ทำด้วยเปลือกไม้ ด้วยเหตุนี้อาคารที่พักของพระภิกษุสงฆ์จึงเป็นอาคารที่อยู่อาศัยของฆราวาส โดยเป็นอาคารที่มีห้องเรียบ ไม่มีห้องแยกเฉพาะคงเหมือน กุฏิสงฆ์ โดยทั่วไป

ภายหลังที่ พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วได้มีผู้ศรัทธาถวายอารามและวิหาระ สำหรับพระภิกษุสงฆ์มากขึ้น จนเป็นเหตุให้พระภิกษุสงฆ์ได้จำพรรษาเป็นการถาวร ไม่ต้องเดินทางไปเผยแพร่พระศาสนา จึงทำให้มีการสร้างและปรับปรุงวิหาระให้มีความพร้อมมากขึ้น ดังเห็นได้จากมีการสร้าง **กัปปิยกุฏ ห้องครัว ห้องอาหาร ห้องประชุม สระน้ำ ที่อาบน้ำ**และมีการตกแต่งให้สวยงามขึ้น โดยฉาบปูนหรือเขียนลวดลายต่างๆ

การปรับปรุงที่พักจำพรรษาเป็นการถาวรเช่นนี้ได้ทำให้เกิด **พุทธสถาน** ซึ่งมีทั้ง กุฏิที่จำพรรษาของพระภิกษุสงฆ์ ศาลาหรือ วิหาระ สำหรับใช้ประกอบศาสนกิจ พร้อมทั้งสิ่งก่อสร้างมากมาย โดยพัฒนาจาก **กูฏาคาร** หรือเรือนยอด ที่พบเห็นอยู่ในพุทธสถานทุกวันนี้ คือ

๑. **พระสถูป** เป็นสิ่งก่อสร้างที่ทำขึ้นเพื่อบรรจุกระดูกผู้ที่เคารพนับถือ และควรแก่การสักการะบูชา

๒. **เจดีย์** สิ่งก่อสร้างที่มียอดแหลม เป็นที่บรรจุสิ่งที่เคารพนับถือ คือ พระธาตุ พระพุทธรูปพระพุทธบาท พระสารีริกธาตุ เป็นต้น

๓. **ปรางค์** เป็นพระสถูปยอดเหมือนต้นกระบองเพชร มีฝักเพกาแยกเป็นกิ่งอยู่บนยอดอันเปรียบเป็นเขาพระสุเมรุในคติศาสนาพราหมณ์ สำหรับบรรจุสิ่งที่เคารพนับถือเช่นเดียวกับ**เจดีย์**

๔. **บุษบก** เป็นเรือนยอดขนาดเล็กที่เคลื่อนที่ได้สำหรับประดิษฐาน พระบรมธาตุพระพุทธรูปประจำเมือง

ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งของสำคัญ

การนำ**กูฏาคาร** หรือ **เรือนยอด** มาสร้างนั้นมีความสำคัญที่พึงกระทำ ดังนี้

- ต้องเป็นยอดที่ต่อจากหลังคาเป็นลักษณะสำคัญที่สุด
- เป็นของสูงที่สร้างโดยพระบรมราชโองการ
- เป็นของสูงที่ใช้เทอดทูนพระพุทธศาสนาและเทพเจ้า

ด้วยเหตุนี้ ในพระราชวัง พระราชมณเฑียร พระมหาปราสาท ที่พระมหากษัตริย์ประทับและใช้เป็นที่บำเพ็ญพระราชกรณียกิจเพื่อแผ่นดิน จึงใช้**กูฏาคาร** หรือ **เรือนยอด** สำหรับก่อสร้างโดยทั่วไปในพระบรมมหาราชวังและพุทธสถาน ที่พระมหากษัตริย์ทรงสร้างถวาย

พุทธสถาน ในพระพุทธศาสนา นั้น สามารถพบรูปแบบและแผนผังได้จากแหล่งโบราณคดีที่สำคัญของพระพุทธศาสนา ในอินเดียและปากีสถาน ซึ่งเชื่อว่าเป็นต้นแบบสถาปัตยกรรมของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

กลุ่มพุทธสถาน ที่มีพระสถูป และวิหาระ มีอยู่ ๒ ลักษณะ

- กลุ่มที่มีพระสถูป ซึ่งมีลาน **อายก** โดยรอบ ใช้เป็นแนวเขตตามทิศที่สำคัญ ๔ ทิศบางแห่งมีห้องโถงอยู่ตรงกลาง หรือมีมณฑป

- กลุ่มที่มีพระสถูป แต่ไม่มีลานโดยรอบ ไม่มีการสร้างเจติย คฤหะ จะมีเพียง พระสถูปและวิหาระสำหรับชาวพุทธทั่วไป

กลุ่มพุทธสถานที่มี พระสถูป วิหาระ และเจติย คฤหะประดิษฐานอยู่ภายใน

พุทธสถานหรือ วัด ที่มี เจติย คฤหะนี้ มีพระสถูปเป็นรูปครึ่งวงกลมเตี้ยๆ ประดับบนฐานทรงกระบอกซึ่งสถาปนิกอินเดียเรียกว่า กลอง บางแห่งมี เจติยคฤหะ ๒ หลังอยู่ภายในแนวห้องส่วนด้านนอกเป็นรูปกลมและภายในเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส และเจติยคฤหะแต่ละองค์จะล้อมรอบพระสถูป ๑ องค์พุทธสถานในกลุ่มนี้จะมีห้องประชุมเป็นรูปครึ่งวงกลม ๑ ห้อง บางแห่งเป็นห้องทรงกลม สำหรับประดิษฐานรูปเคารพอยู่ภายในรั้วของวิหาร ห้องประชุมนี้มีลักษณะคล้ายกับอุโบสถ และมีองค์พระสถูปที่มีลานอายกะที่สร้างด้วยหิน

กลุ่มพุทธสถานที่มี พระสถูป วิหาระและเจติยคฤหะซึ่งประดิษฐานพระพุทธรูป

พุทธสถานหรือวัดกลุ่มนี้ มีวิหาระแฝดสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปบางแห่งจะมีเจติยคฤหะ หลังหนึ่งประดิษฐานพระพุทธรูป อีกหลังหนึ่งประดิษฐานพระสถูป การสร้างเจติยคฤหะเพื่อประดิษฐาน พระพุทธรูปนี้น่าจะเป็นอิทธิพลจากลัทธิอปรมหาวินะเสลิยะ*(พุทธศาสนาฝ่ายมหายานสำนักหนึ่ง)*บางแห่งพบว่ามีการสร้างพุทธเจติยคฤห โดยส่วนที่ประดิษฐานพระพุทธรูปทั้งสองห้องนั้น ห้องหนึ่งจะสร้างเป็นรูปวงกลม อีกห้องหนึ่งจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า แต่บางแห่งจะมีห้องหรือเจติยคฤหะแยกออกไปโดยเฉพาะ นับว่าเป็นการวางแผนผังในการจัดพุทธสถานเป็นอย่างดี

กลุ่มพุทธสถานที่มีวิหาระกับเจติยคฤหะ

พุทธสถานกลุ่มนี้ไม่มีการสร้างพระสถูปไว้บูชา แต่จะสร้างเจติยคฤหะให้มีความสำคัญมากกว่าพระสถูป พบว่ามีร่องรอยขององค์พระสถูปขนาดเล็กสร้างอยู่บนฐานรูปสี่เหลี่ยมจตุรัสและบางแห่งพบว่า สร้างบนฐานแปดเหลี่ยม ส่วนวิหาระนั้นนิยมสร้างเป็นรูปวงกลมอยู่ทั่วไป ทั้งในพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์

กลุ่มพุทธสถานที่มีพระสถูปองค์เดียว

พุทธสถานกลุ่มนี้สร้างพระสถูปเป็นอุเทสิกะ มีการสร้างลานอายกะโดยรอบทั้ง ๔ ทิศ และมีการก่อสร้างเป็นลักษณะพิเศษคือ บางแห่งจะสร้างบนแนวคาน ภายใต้ฐานรูปวงกลม ๔ แนวบ้าง ๘ แนวบ้าง เหมือนการสร้างบนล้อเกวียนหรือธรรมจักร นับว่าเป็นการนำสัญลักษณ์ **ธรรมจักร** มาสร้างสรรค์ทางสถาปัตยกรรม

และยังได้ใช้สัญลักษณ์รูป **สวัสติกะ** มาสร้างบนคานอิฐ ฐานรากของพระสถูปนั้น อัดแน่นด้วยเศษหินเป็นรูปกลมบนองค์พระสถูปเล็กๆ ที่ไม่มีลานอายกะ

พระสถูปที่เป็นรูปแบบเก่านั้นคือ พระสถูปที่สร้างขึ้นโดยมีขอบฐานก่อด้วยเศษหินตรงกลางมีช่องว่าง สมัยต่อมาได้มีการเปลี่ยนจากการสร้างขอบฐานด้วยหินเป็นอิฐ มีอัฒจันทร์ยื่นออกมาจากฐานพระสถูปทั้งสี่ทิศ โดยมีโครงสร้างที่อัดแน่นด้วยเศษหินเป็นพื้นและการที่พระสถูปมีลานอายกะนั้น ทำให้รู้ว่าพระสถูปนั้นสร้างโดยไม่ใช้คาน แต่ก็พบว่า มีพระสถูปประธานบางองค์ มีการสร้างพระสถูปองค์เล็กประดับขนานอยู่ด้านข้างทั้งสองด้าน และบางแห่งสร้างอยู่ ๔ มุม ซึ่งรูปแบบพระสถูปนี้ถือว่าเป็นต้นแบบที่นำมาก่อสร้างในประเทศไทย และประเทศอื่นๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนา

กลุ่มพุทธสถานที่พบในประเทศอินเดียโบราณนี้ นับว่าเป็นต้นแบบของพุทธสถานที่นิยมสร้างกันในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา สำหรับกูฏาคารหรือกุฏิของพระภิกษุสงฆ์ที่จำพรรษา พบว่าได้ตั้งอยู่เป็นเอกเทศใกล้กับบริเวณที่ประกอบศาสนกิจหรือสังฆกรรม บางวัดมีมหาวิหารอยู่ห่างออกมาจากเจติย และจะเชื่อมต่อเจติยคฤหะ บางวัดมีพระสถูปเป็นประธานของวัดอยู่ห่างจากวิหาร โดยอยู่ภายในเขตกำแพงแก้ว แยกเขตสังฆารามออกจากพระสถูปหรือ เจติยะคฤหะ

ภายหลังพุทธสถานหรือวัดนั้นได้มีการแยกเป็น**เขตพุทธาวาส** และ**เขตสังฆาราม** โดยเขตพุทธาวาสนั้นจะเป็นเขตที่ห้ามบุคคลทั่วไปที่ไม่ใช่พระสงฆ์เข้าไปโดยไม่จำเป็นเพราะถือว่าเป็นเขตที่พระสงฆ์จะใช้ปฏิบัติธรรมและสังฆกรรมเท่านั้น ส่วนเจติยคฤหะนั้นยังให้ฆราวาสได้เข้าไป สักการะพระพุทธรูปหรือ พระสถูปที่ประดิษฐานได้ต่อมาได้ให้เข้ามาอยู่ในเขตสังฆาราม

การสักการะบูชาพระสถูปหรือพระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ภายในเจติยคฤหะนั้นทำให้ความสำคัญของพระสถูปลดน้อยลง ต่อมาจึงมีการสร้างพระสถูปให้มีขนาดเล็กลงและมีการสร้างพระพุทธรูปบูชาขนาดใหญ่ขึ้น จนการบูชาพระพุทธรูปมีความสำคัญขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๓ นั้น เจติยคฤหะ สำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปจึงสร้างอยู่ในเขตสังฆาราม โดยสร้างเป็นห้องยาวรูป สี่เหลี่ยมผืนผ้า และมีห้อง ๓ ห้อง โดยสองห้องดูภายนอกจะเป็นรูปวงกลมแต่ภายในเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ส่วนห้องที่สามจะสร้างยาวเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ประดิษฐานพระพุทธรูป ห้องเหล่านี้จะเป็นห้องของเจ้าอาวาสและพระภิกษุสงฆ์ พุทธสถานแบบเดิมจึงอยู่กับ เจติยคฤหะ วิหาระ คูหา ที่กำหนดสร้างกันในสมัยนั้น ในสมัยหลังได้มีการปรับปรุงพุทธสถานหรือวัดให้เหมาะสม มีการสร้างอุโบสถ *(เอาอย่างจากลังกา)* ศาลาการเปรียญ กุฏิ มณฑป เจดีย์ พระปรางค์ พระสถูป โดยอาศัยเค้าโครงสร้างจากพุทธสถานอินเดียโบราณ โดยใช้ชื่อเรียกตามอย่าง และผสมผสานกับฝีมือช่างจนเป็น พุทธศิลป์ ของแต่ละชาติได้อย่างงดงาม เช่น เจติยคฤหะ ก็สร้างเป็นเจดีย์อยู่กลางแล้วสร้างศาลารายล้อมรอบ เช่น พระธาตุดอยสุเทพ พระเจดีย์ทองวัดราชบพิธ หรือสร้างพระวิหาร หรือ พระอุโบสถเป็นประธานแล้วมีศาลารายล้อมรอบ เช่น พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระอุโบสถวัดเบญจมบพิตร พระอุโบสถวัดพระเชตุพน เป็นต้น ล้วนแล้วนำเอาศิลปการสร้างมาจาก พุทธสถาน ของอินเดียโบราณทั้งสิ้น

(ต่อฉบับหน้า)

ผู้นำการบรรเลงเพลงแจ๊สสู่สยาม

ใหญ่ นภายน

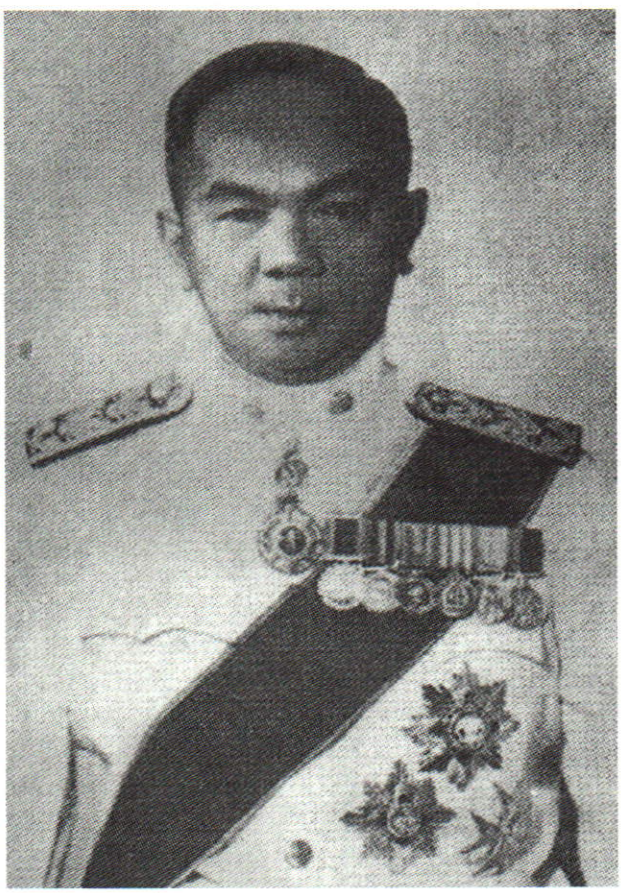

"นายประดิษฐ สุขุม"

เกิดวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๗ ณ จังหวัดสงขลา เป็นบุตรมหาอำมาตย์นายก เจ้าพระยายมราช*(ปั้น สุขุม)* และท่านผู้หญิง ตลับ ซึ่งเกิดในสกุล ณ ป้อมเพชร

เมื่อตอนเยาว์วัยนั้น นายประดิษฐ สุขุม ได้เข้าศึกษาในโรงมหาดเล็กหลวง และศึกษาอยู่จนกระทั่งถึงมัธยมปีที่ ๔ บิดาจึงได้ส่งให้เดินทางไปศึกษา ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา ในขณะที่มีอายุเพียง ๑๓ ปี เดินทางออกจากประเทศสยามเมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ และในเที่ยวเรือเดียวกันนี้ ก็มีคนไทยร่วมเดินทางไปศึกษาต่อด้วยกันหลายคน และบุคคลที่สำคัญที่สุดในเรือลำนี้ก็คือ **น.ส.สังวาลย์ ชูกมล** *(ภายหลังต่อมาคือ "สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี" เสด็จสวรรคต เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๘)*

ในระยะเริ่มต้นของการศึกษาในต่างประเทศนั้น นายประดิษฐ สุขุมได้เข้าศึกษาที่ Gunnery School มลรัฐคอนเนคติกัต ซึ่งเป็นโรงเรียนกินนอนที่มีชื่อเสียงเก่าแก่มากโรงเรียนหนึ่ง ระหว่างที่อยู่ Gunnery School แห่งนี้ได้เล่นอเมริกันฟุตบอลล์ และเบสบอลล์ จนทำให้ทีมของโรงเรียนนี้แข่งขันชนะโรงเรียนอื่นๆ ทุกครั้ง จนนายประดิษฐ สุขุม ได้รับการยกย่องจากโรงเรียนให้เป็น *"ดาราฟุตบอลล์"* และหนังสือพิมพ์ที่ออกภายในมลรัฐ ก็พากันลงข่าวแสดงความนิยมชมชอบในความเก่งกล้าสามารถในเชิงกีฬาของนายประดิษฐ สุขุม จนลือลั่นกันไปหมด จนเป็นที่รู้จักกันทั่วโรงเรียนในนามใหม่ว่า "SUKIE"

ด้วยความสามารถที่เป็นนักกีฬาที่ดีเด่น และยังเป็นคนที่มีนิสัยที่โอบอ้อมอารี และมีการสังคมที่ดีเยี่ยม นักเรียนแทบทั้งโรงเรียนจึงพากันรักใคร่ ต่างพากันลงคะแนนเสียงเลือกตั้งให้ดำรงตำแหน่งอันมีเกียรติหลายตำแหน่งเช่น

๑. Vice President of Athletic Association

๒. Business Manager of Dramatic Association

๓. resident of Delta Beta Society

๔. Assistant Business Manager of Stray Shot

ในปีสุดท้ายนายประดิษฐ สุขุม ก็ได้รับการเลือกตั้งให้เป็นหัวหน้าของนักเรียนทั้งหมดในโรงเรียน ซึ่งเป็นตำแหน่งที่สำคัญ

ส่วนในด้านการศึกษาของ นายประดิษฐ สุขุม ก็หาได้ด้อยในการเล่าเรียนแม้นแต่น้อย ทาง Gunnery School ได้รายงานถึงเขาว่า *"เขาเป็นผู้มีปฏิภาณดีเลิศ"* มีอุตสาหวิริยะในการเล่าเรียนอย่างดียิ่งถึงแม้ว่าคะแนนของเขาจะไม่สูงเกินไป แต่นายประดิษฐ สุขุม ก็ได้รับการเลื่อนชั้นขึ้นมาเป็นลำดับ จากเด็กเล็ก ๆ คนหนึ่งจนผ่านขึ้นมาเป็นหัวหน้าใหญ่ของโรงเรียน ตามความรู้สึกแล้วเห็นว่าเขาเป็นผู้กว้างขวางที่สุดในโรงเรียน ได้รับการเลือกตั้งให้ดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ เช่นเป็นนายกองค์การกีฬา เป็นผู้จัดการหนังสือพิมพ์ของโรงเรียน และตำแหน่งนายกสมาคมของโรงเรียน นอกจากนี้ยังต้องรับหน้าที่อันสำคัญ ที่เกี่ยวกับกิจการของครูและนักเรียนอีกด้วย

ก่อนที่โรงเรียนจะปิดภาคเรียน นักเรียนทั้งหมดจะมีการโหวตเพื่อเลือกสรรหานักเรียนว่า ใครจะเป็นอย่างไรบ้าง โดยใช้วิธีให้คะแนนในหัวข้อต่าง ๆ หลายหัวข้อเป็นต้นว่า Done most for school - Most popular - Most Loyal - Best all round man Most tactful - Best - natured - Most - gentlemanly - Most dependable เมื่อได้รวมคะแนนที่โหวตกันเสร็จสิ้นแล้ว ผลปรากฏว่า นายประดิษฐ สุขุม ได้คะแนนเป็นที่หนึ่งทุกหัวข้อ

เมื่อนายประดิษฐ สุขุม ได้ลาออกจาก Gunnery School แล้วก็ได้เข้าศึกษาต่อวิชา Business Administration ที่ Boston University ชื่อเสียงของนายประดิษฐ สุขุม ในเรื่องการเล่นกีฬาอเมริกันจนเป็นดาราเมื่อสมัยที่อยู่ Gunnery School ได้ติดตามแพร่หลายมาจนถึง *"มหาวิทยาลัยบอสตัน"* จึงถูกเกณฑ์ให้ลงเล่นอเมริกันฟุตบอลล์ให้แก่มหาวิทยาลัยอีก และได้ลงสนามเป็นผู้เล่นในตำแหน่งสำคัญของทีมมหาวิทยาลัยบอสตันกับมหาวิทยาลัยอื่นๆ นายประดิษฐ สุขุม คนเดียวเท่านั้นที่มีรูปร่างเล็กกว่าเพื่อน แถมน้ำหนักตัวยังน้อยที่สุดในทีม แต่ผู้ที่ทำการคัดเลือกได้เล็งเห็นความสามารถในเชิงเล่น ความว่องไวประกอบกับได้รู้จักชื่อ "SUKIE" แห่ง Gunnery School มาก่อนแล้ว จึงได้คัดเลือกให้เล่นในตำแหน่งที่สำคัญ

เมื่อได้มาอยู่ที่มหาวิทยาลัยบอสตันนานเข้า นายประดิษฐ สุขุม ก็ได้รับการยกย่องนับถือมากยิ่งขึ้น หนังสือพิมพ์ในสหรัฐฯหลายฉบับ ต่างพากันลงรูปและเรื่องราวต่างๆ อยู่เสมอ จนมีแฟนมากมาย วันหนึ่งๆ ได้รับจดหมายไม่ต่ำกว่า ๒๐ ฉบับ ทั้งนี้ก็เพราะความเป็นดาราอเมริกันฟุตบอลล์นั่นเอง และในที่สุดก็ได้รับการคัดเลือกให้เป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ "Syllabus" ของมหาวิทยาลัยบอสตัน อันเป็นตำแหน่งที่มีเกียรติอีกตำแหน่งหนึ่ง ซึ่งยากเหลือเกินที่บุคคลธรรมดาๆ จะได้รับเลือกตั้งให้เป็นได้ ผู้ที่จะได้รับการคัดเลือกได้ ก็จะต้องเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียง และจะต้องเป็นสมาชิกสภาผู้แทนนักเรียนเสียก่อน ตำแหน่งดังกล่าวนี้ นายประดิษฐ สุขุม เป็นคนต่างชาติคนแรกที่ได้รับการเลือกตั้ง นายประดิษฐ สุขุม ทำหน้าที่บรรณาธิการหนังสือพิมพ์นี้ได้ดีจนได้รับคำชมเชยอย่างมากมาย บางคนยังกล่าวชมว่าตั้งแต่ตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นมา ยังไม่เคยมีหนังสือที่ดีเท่านี้เลย

เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ *(เมื่อครั้งยังทรงอิสริยยศเป็น "สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา)* และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ได้เสด็จประพาสสหรัฐอเมริกาและไปเยือนเมืองบอสตัน นายประดิษฐ สุขุม ได้รับมอบหมายจากเอกอัครราชทูตให้เป็นผู้จัดถวายการ

รับใช้ นำเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรสถานที่ต่างๆ ตลอดจนจัดหานายแพทย์ผู้เชี่ยวชาญถวายการรักษา และจัดนักเรียนเข้าเฝ้า นายประดิษฐ สุขุม ได้ปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายนี้ได้อย่างดีมาก จนเป็นที่พอพระราชหฤทัย และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงประทานความเมตตาด้วยการเอาพระหัตถ์ มาโอบหลัง นายประดิษฐ สุขุม พรางรับสั่งต่อหน้าเอกอัครราชทูต และข้าราชการที่ไปส่งเสด็จกลับว่าเป็น "Very useful man"

เมื่อกรมพระจันทบุรีนฤนาถ เสนาบดีกระทรวงพาณิชย์เสด็จกรุงวอชิงตัน เอกอัครราชทูตก็ได้มอบหมายให้ นายประดิษฐ สุขุม ถวายการต้อนรับอีก นายประดิษฐ สุขุม ก็ได้แสดงความสามารถโดยถวายการรับใช้อย่างใกล้ชิด จนเป็นที่พอพระทัยเป็นอย่างยิ่งและรับสั่งว่าจะให้ทำหน้าที่เลขานุการส่วนพระองค์เมื่อกลับประเทศไทย ครั้นเมื่อกรมพระจันทบุรีนฤนาถเสด็จกลับเมืองไทยได้ไม่นานนัก ก็ได้โทรเลขเรียกตัวนายประดิษฐ สุขุม กลับประเทศไทยและแต่งตั้งให้ทำหน้าที่เลขาส่วนพระองค์

นายประดิษฐ สุขุม เริ่มรับราชการในตำแหน่งเลขานุการสภาการฝิ่น และเลขาส่วนพระองค์ ของกรมพระจันทบุรีนฤนาถ เมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๘ เมื่ออายุได้ ๒๑ ปีบริบูรณ์ และทำหน้าที่เลขานุการกรรมการพิจารณาระเบียบข้าราชการพลเรือนเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๔๖๙ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น*หลวงสุขุมนัยประดิษฐ เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๐ เมื่ออายุได้ ๒๓ ปี* เป็นเลขานุการกรรมการรักษาพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน *(ก.ร.พ.)* เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๑ และเป็นเลขาธิการ ก.พ. เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๗ และดำรงตำแหน่งนี้ติดต่อกันมาจนกระทั่งออกจากราชการเพราะครบเกษียณอายุราชการเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๗

ในระหว่างที่หลวงสุขุมนัยประดิษฐรับราชการอยู่นั้น ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นกรรมการพิเศษต่าง ๆ มากมาย เช่น ประธานกรรมการสภาบริหารมูลนิธิการศึกษาฟุลไบรท์ เป็นประธานกรรมการทุนการศึกษาเพื่อเป็นอนุสรณ์แด่ จอห์น อี.ฟิวริฟอย เป็นประธานกรรมการในการสอบชิงทุนไปศึกษาออสเตรเลีย ภายใต้แผนการโคลัมโบ เป็นกรรมการพิจารณาปรับปรุงอัตรากำลังของกระทรวงทบวงกรมฝ่ายพลเรือน เป็นที่ปรึกษาระเบียบบริหารของรัฐบาล เป็นต้น

นอกจากนี้ หลวงสุขุมนัยประดิษฐ ยังได้ปฏิบัติงานพิเศษนอกเหนือจากหน้าที่ปกติอีกหลายประการ เช่น การวางระเบียบและอำนวยการออกสลากกินแบ่งรัฐบาล เป็นผลดีจนนายกรัฐมนตรีมีหนังสือชมเชย เคยเป็นเสรีไทยโดยรับหน้าที่ให้ออกไปทำความเข้าใจและขอความร่วมมือจากสหรัฐอเมริกา เคยรักษาการในตำแหน่งอธิบดีกรมโฆษณาการ เป็นผู้ที่ริเริ่มเสนอจัดให้มีการแข่งขัน SEAP GAMES เคยเป็นรองประธานกรรมการโอลิมปิคแห่งประเทศไทย รองประธานจัดการแข่งขันกีฬา *"เอเชี่ยนเกมส์"* ขึ้นในประเทศไทย และเมื่อออกจากราชการเพราะครบเกษียณอายุแล้ว ก็ยังได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการองค์การกีฬาแห่งประเทศไทยอีก

ท่านที่เคารพ..ท่านคงสงสัยว่าทำไมอ่านมาตั้งนานแล้ว ยังไม่เห็นมีเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อของเรื่องคือ *"ผู้นำการบรรเลงเพลงแจ๊สสู่สยาม"* เลย แม้แต่บรรทัดเดียวข้อนี้เป็นความจริงอย่างที่ท่านนึกคิด สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพื่อจะให้ท่านได้ทราบถึงประวัติผู้ที่มีพระคุณต่อวงการเพลง *"แจ๊ส"* ถึงความเป็นมาและเป็นไปของท่านผู้เป็นเจ้าของเรื่องที่ผมจะเขียนขึ้นมาในครั้งนี้

ท่านที่เคารพ..ผมต้องขอย้อนกลับไปในสมัยที่

"เด็กชายประดิษฐ สุขุม" เมื่อมีอายุได้ประมาณสัก ๖ - ๗ ขวบ มีสิ่งที่รักมากที่สุดในชีวิตอยู่สองอย่างคือ *"กีฬาและดนตรี"* เครื่องดนตรีไทยชิ้นแรกที่เด็กชายประดิษฐ สุขุม เริ่มหัดก็คือ *"ฆ้องวงใหญ่"* ทั้งนี้เป็นธรรมเนียมของบ้านขุนนางสมัยนั้น โดยมากจะมีวงมโหรีปี่พาทย์อยู่กับบ้าน เช่นเดียวกับบ้านเจ้าคุณพ่อของเด็กชายประดิษฐ สุขุม ซึ่งชอบมานั่งฟังการบรรเลงอยู่เสมอๆ พออายุได้ ๑๑ - ๑๒ ก็อยากหัดเล่นเพื่อให้เข้าร่วมวงกับเขาได้ ครูก็สอนให้หัดตีฆ้องวงใหญ่ขึ้นครูด้วยเพลง *"สาธุการ"* ซึ่งครูผู้ฝึกสอนบอกว่าเป็นเพลงยากที่สุดเพลงหนึ่ง ต่อมาก็มีโอกาสได้เข้าเล่นร่วมวงกับบิดา ซึ่งเป็นการเล่นตามประสาลูกๆ พ่อๆ เป็นประจำ

ครั้นถึงปีมะเส็งน้ำท่วมใหญ่ใน พ.ศ. ๒๔๖๐ บิดาก็ส่งเด็กชายประดิษฐ สุขุม ไปเรียนหนังสือที่ประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นนักเรียนประจำกันเนอรี่ (Gunnery School) เด็กชายประดิษฐ สุขุม ก็เกิดไปพิสมัยในเครื่องดนตรีฝรั่งเข้าอีก คราวนี้พิสมัยอย่างจับจิตจับใจทีเดียว เริ่มแรกก็หัดเครื่องดนตรี *"แมนโดลินกับแบนโจ"* ก่อน จนกระทั่งเล่นมีความชำนาญอย่างที่ฝรั่งเรียกกันว่า "Jack of all trade" คือเป็นทุกอย่าง จนพวกเพื่อน ๆ เด็กฝรั่งตั้งฉายาให้ว่า "ประดิษฐ Jack of all trade" ที่โรงเรียนกันเนอรี่นี้ เด็กชายประดิษฐ สุขุม มีความเด่นอยู่สองอย่างคือ *"การกีฬากับการดนตรี"* จนถึงกับพวกนักเรียนฝรั่งทั้งโรงเรียนตั้งให้เป็นหัวหน้าทีมกีฬาซึ่งหายากมาก

จากนิสัยนี้ติดตัวไปจนเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยบอสตัน ตอนนี้จากเด็กชายประดิษฐเป็น *"มิสเตอร์ประดิษฐ"* แล้ว ที่มหาวิทยาลัยทางดนตรีก็เล่นแบนโจ *(ซึ่งสมัยนั้นใช้เล่นแทนกีต้าร์)* ทางกีฬาก็เล่นบาสเก็ตบอลล์และอเมริกันฟุตบอลล์ ซึ่งนับว่าเป็นกีฬาที่หนักมาก ต้องใช้ไหวพริบและกำลังใจรวมทั้งกำลังกาย นายประดิษฐ สุขุม เป็นนักเรียนไทยคนเดียวที่ได้รับเกียรติอย่างไม่มีนักเรียนต่างชาติคนใดในโลกนี้ได้รับ ซึ่งถ้าไม่สามารถจริงๆ ฝรั่งคงไม่ยอมถึงเพียงนั้น เพราะปรากฏว่าทุกครั้งที่นายประดิษฐ สุขุม ลงสู่สนามชัยชนะจะต้องเป็นของมหาวิทยาลัยบอสตัน จนเป็นที่ยกย่องว่าเป็นดาราตัวเด่นของมหาวิทยาลัย บรรดานักศึกษาไม่ว่าจะเป็นมหาวิทยาลัยใด ยามพูดก็จะต้องพูดถึงแต่ชื่อนายประดิษฐ สุขุม ถ้าเปรียบกับสมัยนี้ก็มีแฟนทั่วทั้งเมืองนั่นเอง

ครั้นเมื่อนายประดิษฐ สุขุม กลับมาถึงเมืองไทยนั้น ขณะที่ยังหนุ่มแน่นปราดเปรียวและพิสมัยในการดนตรีเป็นอย่างยิ่ง สมมุติว่านายประดิษฐ สุขุม เป็นนายประดิษฐที่ไม่มีวิญญาณของศิลปินสิงอยู่แล้ว บางทีอาจจะพูดได้ว่า *"ดนตรีลีลาศในเมืองไทยคงไม่เจริญถึงเพียงนี้ หรือบางทีคุณๆ ทั้งหลายอาจจะไม่รู้จักวงดนตรี ลีลาศกรมโฆษณาการ หรือสุนทราภรณ์ หรือ วงดนตรีกรมประชาสัมพันธ์ เลยก็ได้"*

วงดนตรีลีลาศสมัยเมื่อนายประดิษฐ สุขุมกลับมาเมืองสยามใหม่ๆ นั้นแทบจะหาไม่ได้เลย ถึงจะมีอยู่บ้างตามไนท์คลับ - คาบาเร่ท์ - เบียรฮอลล์ ก็สุดแสนจะล้าสมัยเต็มทน จึงได้พยายามคิดดัดแปลงเปลี่ยนวิธีการเล่นให้เท่าเทียมกับวงดนตรีลีลาศของอเมริกาที่เคยเห็นได้ยินได้ฟัง เมื่อครั้งไปศึกษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยบอสตันมาเป็นแนวทาง

ในราวปี พ.ศ. ๒๔๖๙ ตระเวนไปเที่ยวฟังตามวงดนตรีลีลาศ ในสถานที่ต่างๆ พยายามอธิบายถึงการเล่นที่ล้าสมัย และก็ลงมือเล่นวิธีที่ทันสมัยด้วยตัวเองให้ดูเป็นแบบฉบับ ในเวลาต่อมา..นายประดิษฐ สุขุมนักเรียนนอกลูกเจ้าพระยา ก็ปลีกเวลาจากราชการมารับจ้างบรรเลงดนตรีลีลาศที่สปอร์ตคลับ (Sport Club) ร่วมกับ เรือโทมานิต เสนะวีณิน *(ท่านผู้นี้ต่อมาเป็นหัวหน้าวงดนตรีแจ๊สของบริษัทภาพยนต์*

เสียงศรีกรุง เพลงที่ดังของท่านคือ กล้วยไม้ กุหลาบในมือเธอ - ตะวันยอแสง - ท่านถึงแก่กรรมเมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๙) โดยได้ค่าจ้างดูเหมือน ในราว ๓ บาท ในสมัยนั้น ต่อมาเกิดความพิสมัยในการดนตรียิ่งกำเริบหนักมือขึ้นทุกที จนถึงกับตั้งวงดนตรีขึ้นเอง โดยใช้ชื่อว่า *"เรนโบว์"* (Rainbow Club) โดยเลือกนักดนตรีมาจากที่ต่างๆ เช่น วงดนตรีเครื่องสายฝรั่งหลวง เป็นต้น

นายนารถ ถาวรบุตร

๑. **นายนารถ ถาวรบุตร** ท่านผู้นี้ต่อมาคือหัวหน้า วงดนตรีบริษัทภาพยนต์เสียงศรีกรุงแทน ร.ท.มานิตฯ เมื่อถึงแก่กรรม - หัวหน้าวงดนตรีทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์สมัย พันเอกเผ่า ศรียานนท์ เป็นผู้อำนวยการสำนักงานทรัพย์สิน ปี พ.ศ. ๒๔๘๕

๒. **นายบุญเอื้อ สุนทรสนาน แซ็กโซโฟน** ท่านผู้นี้ต่อมาคือหัวหน้าวงดนตรีละครร้องคณะแม่เลื่อน - หัวหน้าวงดนตรีภาพยนต์เสียงไทยฟิล์ม - หัวหน้าวง - ดนตรีลีลาศกรมโฆษณาการ - สุนทราภรณ์

๓. **นายเจียม ลิมปิชาติ แซ็กโซโฟน** ท่านผู้นี้ต่อมาคือ พล.ต.อ.หลวงชาติตระการโกศล

๔. **นายจำปา เล้มสำราญ ทรัมเป็ท** ท่านผู้นี้ต่อมาคือหัวหน้าวงดนตรีดุริยะโยธิน คนแรก - หัวหน้าวงดนตรีคณะ *"นิยมไทย"* เวิ้งนครเขษม

๕. **นายสาลี่ กล่อมอาภา กลองชุด** ท่านผู้นี้ต่อมาคือมือกลองของวงดนตรีสุนทราภรณ์คนแรก

๖. **นายวุฒิ สุทธิเสถียร ไวโอลิน**

๗. **นายสมบูรณ์ ศิริภาค เบส** ท่านผู้นี้ต่อมาก็คือมือเบสของวงดนตรีลีลาศกรมโฆษณาการ

งานแรกที่วงดนตรีเรนโบว์ (Rainbow) รับบรรเลงเพลงแจ๊สลีลาศที่ โฮเต็ลวังพญาไท *(ปัจจุบันเป็นโรงพยาบาลพระมงกุฎ)* ซึ่งตั้งขึ้นภายหลังที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ เสด็จสวรรคตได้ ๑ ปี คือเมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๘ พระราชวังพญาไทก็ได้เปลี่ยนแปลงเป็น **โฮเต็ลวังพญาไท** และก็เปิดเป็นสถานีวิทยุกรุงเทพฯ ที่พญาไท โดยนายพลเอก กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ใช้เครื่องส่งฟิลิปส์ของฮอลันดา มีกำลังส่ง ๒.๕ กิโลวัตต์ ราคาประมาณ ๘๐,๐๐๐ บาท สามารถส่งคลื่นยาวได้ ๓๕๐ เมตร ใช้สัญญาณเรียกขานว่า เอช.เอส. พี.๑ ส่วนอีกคำหนึ่งคือ พี.เจ.คำนี้ย่อมาจากคำว่า **บุรฉัตรไชยากร**

หลังจากที่รับงานบรรเลงเพลงแจ๊สที่วังพญาไทนานพอสมควร ก็ได้ย้ายไปบรรเลงตามโฮเต็ลและสโมสรต่าง ๆ เช่น โฮเต็ลพญาไท - สปอร์ตคลับ - ยุโรปโฮเต็ล - โปโลคลับ - โอเรียลเต็ล - นับว่าเป็นวงดนตรีแจ๊สสำหรับลีลาศวงแรก ที่บรรเลงแบบนี้ในประเทศไทย และเป็นการปฏิวัติดนตรีลีลาศจนรุ่งเรืองมาจนแทบทุกวันนี้

ภายหลังต่อมาท่านก็ได้ร่วมกับ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธ์ ยุคล-คุณพจน์ สารสิน และคุณชาญ บุนนาค ร่วมกันสร้างภาพยนต์ไทยขึ้น ชื่อว่า **บริษัทภาพยนต์เสียงไทยฟิล์ม** ประเดิมภาพยนต์เรื่องแรกคือ *ถ่านไฟเก่า* ภาพยนต์เรื่องนี้มีเพลง

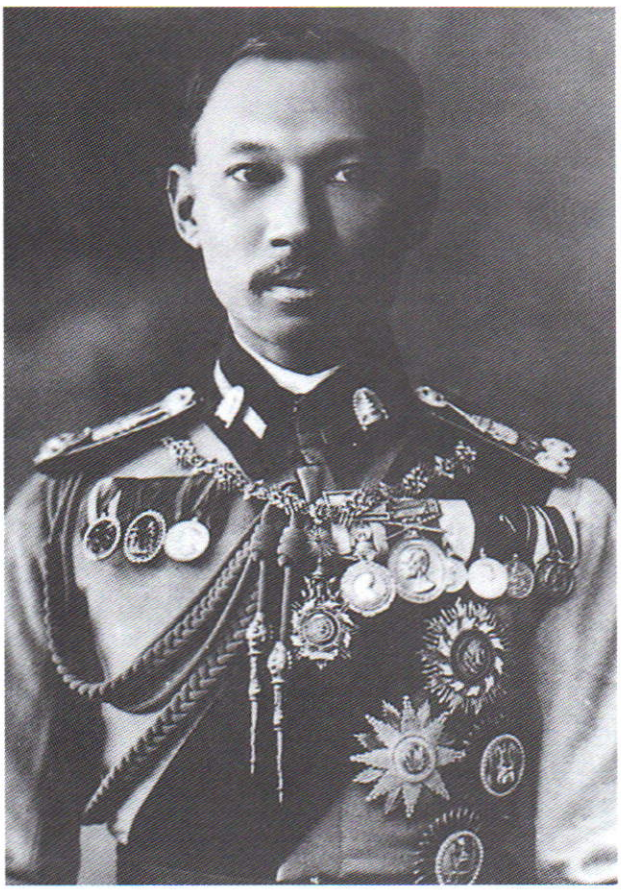

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบุรฉัตรไชยากร กรมหมื่นกำแพงเพชรอัครโยธิน

ที่สำคัญอยู่ ๒ เพลงคือ *เพลงบัวขาว* กับ *ในฝัน* และก็ได้ตั้งวงดนตรีวงใหญ่ประเภท *"แจ๊ส"* ขึ้นมาหนึ่งวง โดยมี *"ครูเอื้อ สุนทรสนาน"* เป็นหัวหน้าวง ดังมีรายชื่อนักดนตรีที่อยู่ในบริษัทภาพยนต์เสียงไทยฟิล์ม ดังนี้คือ

๑. นายเอื้อ	สุนทรสนาน	แซ็กโซโฟน
๒. นายสังเวียน	แก้วทิพย์	แซ็กโซโฟน
๓. นายสมบูรณ์	ดวงสวัสดิ์	แซ็กโซโฟน
๔. นายเวส	สุนทรจามร	ทรัมเป็ท
๕. นายจำปา	เล้มสำราญ	ทรัมเป็ท
๖. นายภิญโญ(โจ)	สุรวาทย์	ทรอมโบน
๗. นายสริ	ยงยุทธ	เปียโน
๘. นายคีติ(บิลลี่)	คีตากร	กีต้า
๙. นายสมบูรณ์	ศิริภาค	เบส
๑๐. นายสาลี่	กล่อมอาภา	กลองชุด
๑๑. นายทองอยู่	ปิยะสกุล	ไวโอลิน
๑๒. นายสมพงษ์	ทิพยกะลิน	ไวโอลิน

หลังจากที่ได้ตั้งวงดนตรี *"แจ๊ส"* วงใหญ่ สำหรับบรรเลงประกอบภาพยนต์ของบริษัทภาพยนต์เสียงไทยฟิล์มอยู่ได้ประมาณปีเศษ กิจการของบริษัทภาพยนต์เสียงไทยฟิล์มที่สร้างภาพยนต์ ก็มีอันเป็นต้องเลิกกิจการ วงดนตรีไทยฟิล์มก็จำเป็นต้องพลอยสลายตัวไปพร้อมๆ กับบริษัทไปด้วยโดยปริยาย

วันที่ ๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ เป็นครั้งแรกที่ทางราชการได้ตั้ง *"กองการโฆษณา"* ขึ้น โดยพระราชบัญญัติจัดตั้งกระทรวงและกรม ในฐานะเป็นกรมอิสระที่ขึ้นตรงต่อคณะรัฐมนตรี จนกระทั่งวันเวลาผ่านไป

วันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๓ ได้เปลี่ยนชื่อเป็น *"กรมโฆษณาการ"* มีการจัดตั้งกองการต่างประเทศเพิ่มขึ้น เพื่อติดต่อและโฆษณาเผยแพร่ข่าวสารต่อชาวต่างประเทศ

ท่านที่เคารพ..ต้องขอประทานโทษ ผมจำเป็นจะต้องขอย้อนกลับไปในปี พ.ศ. ๒๔๘๒ สมัยที่นายพันตรีวิลาศ โอสถานนท์ ที่มีตำแหน่งเป็นอธิบดีคนแรกของกรมโฆษณาการ มีความคิดเห็นอยากจะมีวงดนตรีประเภท *"แจ๊ส"* วงใหญ่ขึ้นสักวงหนึ่ง เพื่อรับในการที่กรมโฆษณาจะต้องเผยแพร่ข่าวสารต่อชาวต่างประเทศ ทางวิทยุคลื่นสั้น ภาคภาษาต่างประเทศ ที่อยู่ใกล้เคียงกับประเทศเรา

ท่านอธิบดี พันตรีวิลาศ โอสถานนท์ จึงนำความคิดนี้ไปปรึกษาหารือกับ คุณหลวงสุขุมนัยประดิษฐเพื่อนรัก ว่าจะจัดตั้งวงดนตรี *"แจ๊ส"* ขึ้นมาประจำกรมโฆษณาการขึ้นมาสักวงหนึ่ง คุณหลวงสุขุมนัยประดิษฐจึงรับปากว่าจะช่วยจัดหาให้ โดยจะนำวงดนตรีสากลประเภท *"แจ๊ส"* วงใหญ่ ที่ประจำอยู่ที่

"บริษัทภาพยนต์เสียงไทยฟิล์ม" ซึ่งมีพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธ์ ยุคล เป็นประธาน และมีคุณหลวงสุขุมนัยประดิษฐ เป็นรองประธานบริษัท ซึ่งขณะนั้นบริษัทภาพยนต์เสียงไทยฟิล์มได้เลิกกิจการแล้ว ดังนั้น คุณหลวงสุขุมนัยประดิษฐ ท่านจึงจัดการโอนวงดนตรีวงนี้ ให้ไปประจำกรมโฆษณาการ แต่มีข้อแม้อยู่อย่างหนึ่งว่า

นักดนตรีเหล่านี้ส่วนมากเป็นข้าราชการ *"วงดุริยางค์สากลกรมศิลปากร"* โดยมีท่านอาจารย์พระเจนดุริยางค์*(ปิติ วาทยะกร)* เป็นผู้ควบคุมวง และเป็นผู้บังคับบัญชาโดยตรง ฉะนั้นจึงขอให้ทางกรมโฆษณาการทำหนังสือขอโอนตัวนักดนตรีเหล่านั้นไปยังต้นสังกัด จากกรมศิลปากรให้ไปสังกัดกรมโฆษณาการจึงจะถูกต้อง

ดังนั้น พันตรีวิลาศ โอสถานนท์ อธิบดีกรมโฆษณาการจึงทำหนังสือขอโอนตัวนักดนตรีจาก วงดนตรีดุริยางค์สากลกรมศิลปากร ให้ไปสังกัดกรมโฆษณาการ รวมทั้งหมดจำนวน ๘ นายด้วยกัน *(ในระหว่างนี้คุณหลวงสุขุมนัยประดิษฐ ท่านยังเป็นธุระไปช่วยเจรจากับคุณพระเจนดุริยางค์ ซึ่งเป็นเพื่อนกันให้อีกทางหนึ่งเรื่องจึงสำเร็จ เพราะว่าท่านอาจารย์พระเจนดุริยางค์ เกรงใจคุณหลวงสุขุมนัยประดิษฐเป็นอย่างมาก)* แต่เมื่อได้อนุมัติให้นักดนตรีไปสังกัดกรมโฆษณาการเสีย ท่านอาจารย์ พระเจนดุริยางค์ มีความเสียใจอย่างสุดซึ้งถึงกับกล่าวว่า

"ถึงคราวแล้วทางดุริยางค์สากลกรมศิลปากร ได้รับอันตรายถึงขั้นสุดท้ายคือ ***"ความหายนะ"*** *สมัยนั้นท่านผู้บริหารกรมศิลปากรมีอำนาจสั่งการแบ่งนักดนตรีให้ไปประจำคณะละครของกรมศิลปากรถึง ๑๘ ท่าน เท่านี้ยังไม่พอ ทางกรมโฆษณาการสมัยพันตรีวิลาศ โอสถานนท์ เป็นอธิบดีได้จัดตั้งวงดนตรี* ***"แจ๊ส"*** *ขึ้นเพื่อใช้ในทางราชการวิทยุคลื่นสั้น จึงได้ทำหนังสือขอ*

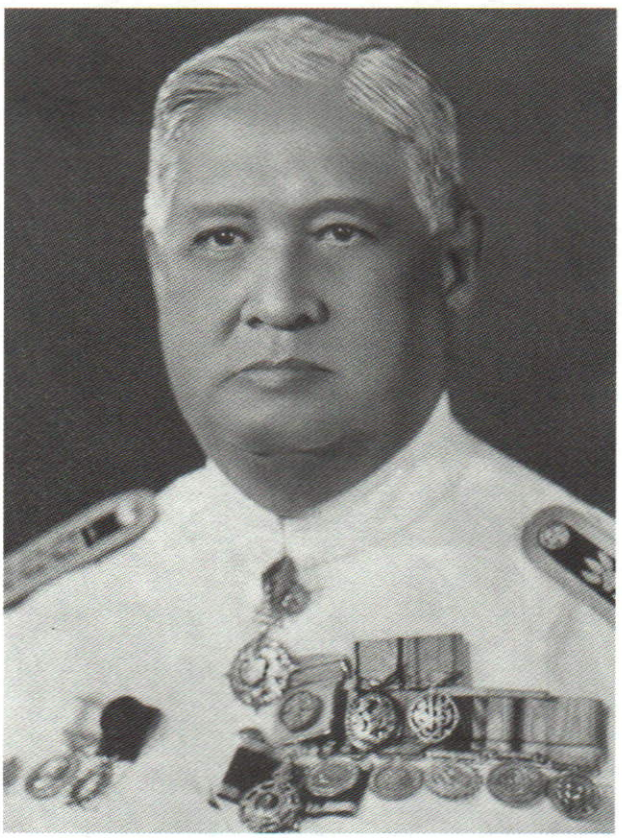

พระเจนดุริยางค์ (ปิติ วาทยะกร)

โอนตัวนักดนตรีไปอีก ๘ ท่าน ไปสังกัดกรมโฆษณาการ ท่านอาจารย์จึงต้องจำใจมอบตัวให้ไป ทั้งๆ ที่แสนเสียดายเป็นอย่างยิ่ง"

ในที่สุดวงดุริยางค์สากลกรมศิลปากรที่เคยรุ่งเรือง ที่เคยเชิดชูเกียรติยศของประเทศสยามนามประเทืองว่าเมืองทองตลอดมา ก็เริ่มทรุดโทรมลงสู่แห่งความหายนะอย่างรวดเร็ว สุดที่จะแก้ไขได้ในสมัยนั้น *(เศร้ามั้ยครับท่าน)*

นักดนตรีจำนวน ๘ ท่านที่ไปสังกัดกรมโฆษณาการมีดังนี้คือ

๑. นายบุญเอื้อ สุนทรสนาน
ตำแหน่งหัวหน้าวงดนตรีและแซ็กโซโฟน

๒. นายเวส สุนทรจามร
ตำแหน่งรองหัวหน้าวงดนตรี และทรัมเป็ท

๓. นายสริ ยงยุทธ

วงดนตรีลีลาศกรมโฆษณาการครั้งแรกตั้ง ๒๒ พฤศจิกายน ๒๔๘๒

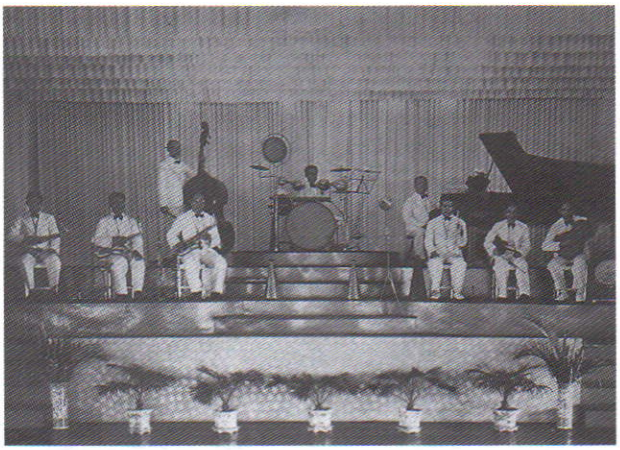

วงโฆษณาการ เล่นที่ Blue Hall & Ball Room (๖ ธันวาคม ๒๔๗๗)

ตำแหน่งนักเปียโน

๔. นายสมพงษ์ ทิพยกะลิน
ตำแหน่งไวโอลิน

๕. นายสมบูรณ์ ดวงสวัสดิ์
ตำแหน่งแซ็กโซโฟน

๖. นายทองอยู่ ปิยะสกุล
ตำแหน่งไวโอลิน

๗. นายสังเวียน แก้วทิพย์
ตำแหน่งแซ็กโซโฟน

๘. นายสมบูรณ์ ศิริภาค
ตำแหน่งเบส

เมื่อวงดนตรีลีลาศกรมโฆษณาการเริ่มตั้งขึ้นใหม่ๆ นั้น การบรรเลงส่งวิทยุ บรรเลงแต่เพลงสากล *(ฝรั่ง)* เพียงอย่างเดียว สำหรับโน้ตเพลงสากลที่ใช้ในการบรรเลง คุณหลวงสุขุมนัยประดิษฐ์ท่านให้ยืมมาเล่น โดยท่านได้สั่งโน้ตสากลเหล่านี้มาจากต่างประเทศ ความหมายของท่านก็เพื่อต้องการจะได้เห็นวงดนตรีแจ๊สของเรา บรรเลงเทียบเท่ากับมาตรฐานวงดนตรีต่างประเทศเท่าที่ท่านเคยพบเห็นมา ดังนั้นท่านจึงช่วยเหลือทุกวิถีทาง จนได้ชื่อว่า *วงดนตรีลีลาศกรมโฆษณาการ"* ซึ่งบรรเลงแต่เพลง *"แจ๊ส"* เป็นวงแรกในประเทศไทยเท่านี้ยังไม่เพียงพอ ท่านยังพยายามที่จะหานักดนตรีต่างประเทศ ที่เป็นชาวฟิลิปปินส์เข้ามาสมทบอีก ๓ ท่าน เดิมทีเดียวท่านนักดนตรีเหล่านี้

วงดนตรีของบิลลี่ฟลอเรส ที่ตั้งขึ้นเอง

เคยเข้ามาทำงานด้านดนตรีที่ *"บลูฮอลล์"* ในสวนลุมพินีตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ จนถึงปี พ.ศ. ๒๔๘๐ ซึ่งเป็นเวลานานถึง ๖ ปี และก็ออกไปทำงานที่ฮ่องกง - มาเก๊า - และเซี่ยงไฮ้อีก ๑ ปี จึงเดินทางกลับมาประเทศสยามอีกครั้ง ขณะที่อยู่ในเรือโดยสารก็ได้พบกับคุณหลวงสุขุมนัยประดิษฐ คุยกันไปคุยกันมา เมื่อคุณหลวงสุขุมนัยประดิษฐทราบว่าเป็นนักดนตรี ท่านจึงชวนให้มาอยู่ที่วงดนตรีของบริษัทภาพยนต์เสียงไทยฟิล์ม ครั้นเมื่อวงดนตรีของบริษัทภาพยนต์เสียงไทยฟิล์มเลิกกิจการแล้ว คุณหลวงสุขุมฯ ท่านจึงนำนักดนตรีทั้ง ๓ ท่านไปฝากไว้ที่วงดนตรีกรมโฆษณาการ ด้วยเหตุนี้แหละจึงทำให้วงดนตรีลีลาศกรมโฆษณาการบรรเลงเพลงแจ๊สแข็งแกร่งขึ้น เพราะได้นักดนตรีที่เป็นชาวฟิลิปปินส์ถึง ๓ ท่าน คือ นายบิลลี่ ฟลอเรส - นายเปเปง.....นายโจ.....ทั้ง ๓ ท่านนี้ต่อมาภายหลัง ฯพณฯ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ท่านได้กรุณาเปลี่ยนชื่อและนามสกุลให้ใหม่ทั้งหมดคือ

นักร้องของวงดนตรีโฆษณาการ กำลังขับร้องในงานเลี้ยง ส.ส. ที่ทำเนียบรัฐบาล ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๖

๑. นายบิลลี่ ฟลอเรส เปลี่ยนเป็น *"คีติ คีตากร"*

๒.นายเปเปง เปลี่ยนเป็น *"ปิยะ วาทิตาคม*

๓.นายโจ.... เปลี่ยนเป็น *"ภิญโญ สุรวาทย์"*

นี่แหละ...คือพระคุณอันยิ่งใหญ่ที่ "คุณหลวงสุขุมนัยประดิษฐเป็นผู้ที่มีพระคุณต่อวงดนตรีแจ๊สในเมืองไทยของเราเป็นคนแรกที่บุกเบิก ท่านเสียสละทุกอย่าง

เริ่มต้นจากการที่ท่าน

๑. นำวิธีการเล่นดนตรีในแนวทาง *"แจ๊ส"* เมื่อครั้งที่ไปศึกษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยบอสตัน สมัยนั้นดนตรีประเภทแจ๊สแบบ "ดิ๊คซีแลนด์" กำลังเป็นที่นิยมกันมาก

๒. เมื่อท่านเดินทางกลับมาถึงประเทศสยามในสมัยนั้น ท่านก็พยายามนำวิธีการเล่นเพลงแบบมาสอนขนาดตั้งวงดนตรีแจ๊สขึ้นมาเพื่อฝึกฝนให้คนไทยสมัยหันมาเล่นเพลงแจ๊สให้ถูกแบบแผน

๓.ท่านเป็นผู้ผลักดันให้วงดนตรีลีลาศกรมโฆษณาการเล่นแต่เพลง *"แจ๊ส"* แต่อย่างเดียว โดยที่ท่านเป็นผู้ที่ออกทุนซื้อโน้ตเซ็ทมาให้เล่น หวังผลเพื่อจะให้วงดนตรีวงนี้เป็นต้นแบบของการบรรเลงเพลงแจ๊สที่ดีเด่นต่อไป ให้สมกับที่ท่านเป็นผู้สนับสนุน

คุณหลวงสุขุมนัยประดิษฐ มิใช่ว่าท่านจะสนับสนุนเพียงแต่วงดนตรี *"ลีลาศกรมโฆษณาการ - สุนทราภรณ์ - กรมประชาสัมพันธ์"* เท่านั้น แม้แต่วงดนตรีกรรณเกษมท่านก็เป็นผู้สนับสนุน ภายหลังที่วงดนตรีวงนี้ได้เลิกกิจการจากวงดนตรี *"ประสานมิตร"* ของ พ.ต.อ.พุฒ บูรณสมภพ เป็นผู้ควบคุม และยังมีเรื่องราวของท่านอีกมากมาย แม้กระทั่งในยามสงครามโลกครั้งที่ ๒ ท่านก็ยังใช้บทเพลงเป็น *"ซิ๊คแนล"* อย่างเช่น

เพลง รักชาติยิ่งชีพ

เกิดเป็นไทย เป็นไทยดังนาม เพียบด้วยความรักชาติยิ่ง
ทั้งใจทั้งกายทุกสิ่ง อีกวาจาจริงทุกสิ่งไป....

เพลง ขอพุทธคุณคุ้มไทย

ขอพุทธคุณปกป้อง คุ้มครองไทย
เป็นที่ดำรงเป็นแหล่งพระธรรม และพระวินัย
ให้อยู่ยืนยงแผ่ไพศาลไป ทุกแดนแผ่นดิน...

ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ถ้าวันไหนฟังวิทยุของกรมโฆษณาการ เปิดเพลง ๒ เพลงนี่หละก็ คืนนั้นเตรียมห่อข้าวห่อของไว้ให้ดี ต้องมีเสียง *"หวอ"* เปิดมาให้ได้ยินกันทั่ว ชั่วอึดใจเดียวเสียงเครื่องบินบี.๒๙ ก็จะคราง หึ่ง..หึ่ง..ใกล้เข้า แล้วก็ทิ้งลูกระเบิดลงมาเอาตามใจชอบ นี่คือเหตุการณ์สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ กับบทเพลงอันแสนไพเราะ

ต่อจากนี้ไป..ผมขออนุญาตท่านที่เคารพนำข้อเขียนของนักเพลงผู้ยิ่งใหญ่ ๒ ท่าน ท่านหนึ่งนั้นเชี่ยวชาญในด้านทำนอง ส่วนอีกท่านหนึ่งเชี่ยวชาญในด้านคำร้อง ท่านลองมาพิจารณาดูซิครับ ว่าทั้งสองท่านนี้ ท่านได้กล่าวถึง *"คุณหลวงสุขุมนัยประดิษฐ"* ว่าอย่างไรบ้างในข้อเขียนของท่าน ผมขออนุญาตขึ้นต้นด้วยข้อเขียนของ *"คุณครูแก้ว อัจฉริยะกุล - หรือแก้วฟ้า"* ก่อนนะครับ

อารัมภกถา...สิ่งสันทัด ๔ ประการของ *"คุณหลวงสุขุมนัยประดิษฐ"*

๑. ระเบียบข้าราชการพลเรือน

๒.การเกลี้ยกล่อม

๓.ดนตรี

๔.กีฬา

"คุณหลวงสุขุมนัยประดิษฐ" ใช้ชีวิตอยู่กับวงดนตรีมาตั้งแต่อายุได้ ๖ ขวบ และเกี่ยวข้องกับดนตรีมาตลอด จนกระทั่งวันถึงแก่อนิจกรรม ก็ยังดำรงตำแหน่งเป็นนายกสมาคมดนตรีแห่งประเทศไทยอยู่ ท่านมีความซึ้งจับใจในเพลงและพิสมัยในการดนตรียิ่งนัก ถึงขนาดที่ *"คุณครูแก้ว อัจฉริยะกุล"* เรียกว่ายิ่งกว่าชอบเกินกว่ารักเสียอีก ถ้าจะให้ใช้คำว่า *"หลง"* เห็นจะถูกต้องที่สุด

พูดถึงเรื่องเพลงแล้ว สำหรับตัวข้าพเจ้ามีความรู้สึกมาก เช่น ติดอกติดใจเพลงใด ถ้าเคยได้ยินเพลงนั้นเป็นครั้งแรก หรือได้ยินบ่อยๆ ณ ที่ใดแล้ว ภายหลัง ...ได้ยินเพลงนั้นอีก จะต้องนึกถึงที่ๆ นั้นอีกทีเดียว หรือว่าถ้าผู้หญิงที่เราชอบ ชอบเพลงใด หรือเป็นโอกาสที่เราบังเอิญชอบเพลงเดียวกันแล้ว ถ้าไปได้ยินเพลงนั้นเข้าที่ใด ก็จะนึกถึงผู้หญิงคนนั้นทุกครั้ง...*(นี่เป็น*

คำพูดของคุณหลวงสุขุมนัยประดิษฐ)

คุณหลวงสุขุมนัยประดิษฐ ไม่เพียงแต่เป็นนักฟังเพลงและนักดนตรีเท่านั้น หากแต่ยังเป็นนักแต่งเพลงชั้นยอดอีกด้วย เห็นจะเป็นเพราะเหตุนี้เอง จึงมีผู้คนเป็นจำนวนมากยกย่องและเรียกท่านว่า *"ยอดศิลปิน"*

ตีหนึ่งแล้ว...เมื่องานฉลองรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. ๒๔๘๖ ที่ทางราชการย้ายไปจัดงานที่ *"สวนลุมพินี"* และก็ได้นางสาวไทยที่ชื่อ *"น.ส.อนงค์ อัชชวัฒนา* ในงานเดียวกันนี้ที่ทุกคนยังไม่ลืม ยอดศิลปินบันลือโลกชาวต่างประเทศผู้หนึ่ง นำวงดนตรีประเภท *"ลาติน"* ข้ามน้ำข้ามทะเลมาแสดงให้คนไทยเราได้ชม ในงานฉลองรัฐธรรมนูญปีนั้นด้วย ศิลปินผู้นี้ก็คือ *"ซาเวียร์ คูกัต"* ผมได้เข้าไปชมการแสดงของวงดนตรี ซาเวียร์ คูกัต นี้สองครั้งผมได้พบบุรุษผู้หนึ่งสู้อุตส่าห์เสียสละเวลา และสละเงินซื้อบัตรเข้าไปดู บุรุษท่านนี้มีความสัมพันธภาพอยู่กับวงการศิลปินมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวผมเอง ซึ่งผมได้รู้จักท่านมาก่อนวันงานฉลองรัฐธรรมนูญดังกล่าวนั้นสัก ๒๕ ปีเห็นจะได้

ออกจากโรง ซาเวียร์ คูกัต ผมก็ได้ขึ้นไปบนฟลอร์ลีลาศ และก็ได้พบกับ บุรุษท่านนี้อีก ท่านกวักมือเรียกผมและผมก็ได้เดินเข้าไปหาท่าน เรานั่งสนทนากันถึงเรื่องการแสดงของ ซาเวียร์ คูกัต ผมจึงได้ทราบว่าบุรุษผู้นี้ซื้อบัตรเข้าไปดูการแสดงของ ซาเวียร์ คูกัต ทุกคืนตลอดงาน บางคืนถึงกับซื้อบัตรต่อดูสองรอบเลย ผมเคยถามท่านว่า ที่ท่านเสียสตางค์ซื้อตั๋วเข้าไปดู ซาเวียร์ คูกัต ทุกคืนนั้น ท่านติดใจที่ตรงไหนท่านยิ้มแล้วตอบว่า ท่านเองขึ้นเรือบินไปอเมริกาบ่อยครั้งจนนับไม่ถ้วน เหมือนผมไปบางแสนและไปครั้งหนึ่งๆ ก็อยู่นานๆ ท่านพยายามจองบัตรดูการแสดงของ ซาเวียร์ คูกัต เสียจนระอาก็ยังไม่ได้มีบุญได้ดู เมื่อท่านไปถึงที่ของเขายังไม่ได้ดู ทั้งๆ ที่ยอมเสียสตางค์ตั้งแพงแต่แล้วจู่ๆ เขาก็ข้ามน้ำข้ามทะเลนำวงดนตรีของเขาเข้ามาแสดงให้เราได้ชมเองโดยเสียสตางค์ก็ไม่แพงอย่างนี้ ท่านก็ต้องดูเสียให้ช่ำ และจะพยายามดูให้ขึ้นใจให้ได้

"ท่านบุรุษท่านนี้ชอบดนตรีนักหรือ?"

ท่านครับ..ท่านผู้นี้พิสมัยดนตรียิ่งกว่าชอบ เกินกว่ารักเสียอีก ถ้าจะใช้คำว่า *"หลง"* เห็นจะถูกต้องที่สุด ท่านผู้นี้หลงดนตรีขนาดนั่งฟังได้ทั้งคืน ตั้งแต่หัวค่ำยันสว่างโดยไม่ยอมลุกไปไหนเลย โดยเฉพาะอย่างยิ่งดนตรีลีลาศ ท่านว่า *"มันสนุกและทำให้จิตใจเบิกบานดี"* และแล้วพอวงดนตรีของ *"ซาเวียร์ คูกัต"* กลับไปอเมริกาแล้วไม่นานเท่าใด ในงานสมาคมนักเรียนเก่าอเมริกา ประจำปี พ.ศ. ๒๔๙๗ ท่านผู้นี้ก็จี้เส้นคนดูทั้งหลายด้วยการตั้งวงดนตรีแสดงล้อ ซาเวียร์ คูกัต ว่า *"ซาเวียร์ งูกัด"* โดยตัวท่านเองแสดงเป็นหัวหน้าวงนี่แหละครับ.... ผู้มีหัวใจใฝ่หาแต่ *"ดนตรีแจ๊ส"*

คุณที่รัก....ผมอยากจะพูดว่าท่านผู้นี้ นอกจากจะมีสมรรถภาพดังกล่าวแล้ว ยังเป็นศิลปินแต่งเพลงด้วย แต่เป็นศิลปินที่แต่งเพลงน้อยที่สุดในสมัยนี้เพียง ๗ เพลง เท่านั้น แต่ทว่าแต่ละเพลงนั้นฮิตและโด่งดังไปเกือบทั่วโลก ท่านผู้นี้ได้รับเกียรติให้ส่งกระจายเสียงที่สถานี เอ็น.บี.ซี.ที่กรุงวอชิงตัน เมื่อท่านไปอเมริกาคราวหนึ่งเมื่อเร็วๆ นี้ ด้วยความไพเราะของเพลงถึงกับท่านเองได้รับโทรศัพท์ชมเชยอย่างจริงใจ เพลงที่ท่านแต่งก็มีเช่นเพลง *"สิ้นรักสิ้นสุข - คนึงครวญ - รักไม่ลืม - ไม่อยากจากเธอ - เกาะสวาท - เมื่อไหร่จะได้พบ - และชายไร้เชิง"* เป็นต้น ซึ่งท่านผู้นี้ได้ส่งทำนองมาให้ผมแต่งเนื้อร้อง และครั้งฝรั่งเคยขอซื้อลิขสิทธิ์ไปพิมพ์ขาย ซึ่งท่านก็ได้ส่งมาให้ผมแปลเนื้อร้องเป็นภาษาอังกฤษอีกด้วย แต่จนแล้วจนรอดก็ไม่ได้เขียน

ผมเล่าให้คุณทั้งหลายฟังมาถึงเพียงนี้แล้ว คุณ

พอจะนึกออกไหมว่าท่านผู้นี้คือใคร?...ท่านผู้นี้มีชื่อและสกุลว่า **"ประดิษฐ สุขุม"** *(จบข้อเขียนของคุณครูแก้ว อัจฉริยะกุล หรือ แก้วฟ้า ครับ)*

คุณครูเอื้อ สุนทรสนาน รำพึงรำพันไว้ว่า....

สมบัติชิ้นสำคัญที่วงดนตรี *"สุนทราภรณ์"* ได้รับสิ่งที่คุณหลวงสุขุมนัยประดิษฐ จงใจให้ไว้ เพื่อสนับสนุนกิจการของวงดนตรีวงนี้ นั่นคือเพลงพิเศษ ๗ - เพลงที่ยังคงได้รับความสนใจจากท่านผู้ฟังอยู่จนทุกวันนี้ก็คือเพลง *"คนึงครวญ - สิ้นรักสิ้นสุข - เมื่อไหร่จะได้พบ - ไม่อยากจากเธอ- รักไม่ลืม - เกาะสวาท - ชายไร้เชิง"* ซึ่งแต่ละเพลงมีความหมายซึ้งอยู่ในเนื้อเพลง ซึ่งอาจจะพลิกดูได้ในหนังสืออนุสรณ์เล่มนี้ สมบัติสำคัญทั้ง ๗ เพลงนี้ วงดนตรี "สุนทราภรณ์" ยังใช้บรรเลงในงานต่าง ๆ อยู่เสมอ ถือว่าเป็น *"เพลงขลัง"* ที่จะเรียกความสนใจจากท่านผู้ฟังอยู่ตลอดไป แม้ท่านเจ้าของเพลงได้ล่วงลับไปแล้ว แต่บทเพลงเหล่านี้ยัง *"อมตะ"* อยู่คู่กับ *"สุนทราภรณ์"* ไปอีกนานแสนนาน...

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๙ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธ์ ยุคล - หลวงสุขุมนัยประดิษฐ - คุณพจน์ สารสิน และคุณชาญ บุนนาค ได้ร่วมกันสร้างภาพยนต์ไทยขึ้น ชื่อว่า *"บริษัทไทยฟิล์ม"* ประเดิมภาพยนต์เรื่องแรกคือ *"ถ่านไฟเก่า"* คุณเอื้อ สุนทรสนาน มีโอกาสเข้าบรรเลงดนตรีประกอบเพลงในภาพยนต์เรื่องนี้ และตนเองร้องเพลง *"ในฝัน"* แทนพระเอก คือคุณทองแท้ สดสีทอง และเป็นหัวหน้าวงดนตรีด้วย

ณ โรงภาพยนต์ศาลาเฉลิมกรุง วันที่ฉายภาพยนต์เรื่อง "ถ่านไฟเก่า" จากระบบเสียงแบบใหม่ที่ดังก้องโรง จนไม่มีใครรู้ว่าเสียงนั้นมาจากทางไหน เป็นเสียงทุ้ม นุ่มนวล ที่สะกดให้ทุกคนเงียบกริบฟังเพลง *"ในฝัน"* ด้วยความอยากรู้ว่าเจ้าของเสียงร้องนั้นคือใคร....

ในฝัน..ฉันเฝ้าเห็นจันทรา
และระยับจับเมฆาส่องเวหานภาพรรณ
ฉันกอดน้องประคองนุชสุดรัก
งามพิศ...แลพักตร์เพียงเพ็ญจันทร์....

ใครที่อายุปัจจุบันอยู่ระหว่าง ๖๕ - ๗๐ ปี ก็คงจะจำบรรยากาศและเสียงร้องของเพลงที่ว่านี้ได้ดี ที่เป็นเสียงที่ผิดแผกไปกว่าเพลงทั้งหลายในยุคนั้น และใครจะคิดว่าน้ำเสียงในการร้องเพลงเช่นนั้น ยังเป็นเสียงที่มีผู้นิยมฟังเรื่อยๆ มา แม้จนผู้ร้องจะสิ้นชีวิตไปแล้วก็ตาม ก็ยังคงมีคนฟังกันอยู่จนกระทั่งถึงในปัจจุบันนี้

ตั้งวงดนตรี และคุณหลวงสุขุมนัยประดิษฐ ได้เป็นผู้นำวงดนตรีเข้ารับราชการที่ กรมโฆษณาการ จากงานใหญ่ที่สร้างชื่อเสียงให้แก่ นายเอื้อ สุนทรสนาน ในครั้งนั้น ทำให้มีความคิดตั้งวงดนตรีขึ้นในปีถัดมา เรียกชื่อวงตามจุดกำเนิดคือ *"ไทยฟิล์ม"* ตรงตามชื่อบริษัทหนัง และ...นี่คือการเริ่มแรกของวงดนตรีคุณครูเอื้อ สุนทรสนาน หลังจากที่ตั้งวงดนตรี *"ไทยฟิล์ม"* ได้ปีเศษ กิจการของบริษัทไทยฟิล์มที่สร้างภาพยนต์ก็มีอันต้องเลิกกิจการ วงดนตรีไทยฟิล์มก็เลยพลอยสลายตัวไปด้วย

ทิ้งช่วงแค่ปีเดียว...สำนักโฆษณาการ เชิงสะพานเสี้ยวที่ทางราชการได้ปรับปรุงกิจการยกฐานะขึ้นเป็น *"กรมโฆษณาการ"* โดย ฯพณฯ จอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ได้แต่งตั้งให้ พันตรีวิลาศ โอสถานนท์ เป็นอธิบดีคนแรก พันตรีวิลาศ โอสถานนท์ ได้พิจารณาเห็นว่าเมื่อมีสถานีวิทยุของรัฐบาลแล้ว ก็ควรจะต้องมีวงดนตรีประจำอยู่ด้วย จึงได้นำความคิดนี้ไปปรึกษากับ *"คุณหลวงสุขุมนัยประดิษฐ"* ซึ่งคุณหลวงฯ ตระหนักถึงฝีไม้ลายมือของนายเอื้อ สุนทรสนานและคณะอยู่แล้วเป็นอย่างดี จึงแนะนำคุณวิลาศฯ ว่าควรจะยกวงดนตรีของนายเอื้อ สุนทรสนานมาอยู่

วงดนตรีลีลาสกรมโฆษณาการรุ่นแรก

เสียที่กรมโฆษณาการ โดยการโอนอัตรามาจากกรมศิลปากร นั่นเองคือ...คือที่มาของวงดนตรีลีลาศกรมโฆษณาการ โดยมี นายบุญเอื้อ สุนทรสนาน มาเป็นหัวหน้าวง เมื่อวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๒ *(เป็นอันว่าจบข้อเขียนของคุณครูเอื้อ สุนทรสนาน)*

ท่านที่เคารพ...ผมขอย้อนกลับไปที่ *"ผู้นำการบรรเลงเพลง "แจ๊ส" สู่สยาม"* คือ *คุณหลวงสุขุมนัยประดิษฐ* ผู้มีพระคุณอย่างเหลือล้นในด้านดนตรีบรรเลงเพลงแจ๊ส ถ้าปราศจากท่าน วงการบรรเลงเพลงแจ๊สคงจะไม่ปรากฏสู่สายตาแก่พี่น้องประชาชนชาวไทยมาจนถึงบัดนี้อย่างแน่นอน

ในระยะหลัง ๆ เมื่อจวนจะครบเกษียณอายุราชการ *"คุณหลวงสุขุมนัยประดิษฐ"* ต้องรับหน้าที่มากมายหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องเข้าประชุมแทบทุกวันทั้งเวลากลางวันและกลางคืน โดยกลางวันประชุมเกี่ยวกับงานของ ก.พ. - อ.ก.พ. วิสามัญคณะต่างๆ และกรรมการอื่นๆ อีกมาก กลางคืนประชุมเรื่องจัดงานเอเชี่ยนเกมส์ และยังต้องเดินทางไปประชุมหรือร่วมงานแข่งขันกีฬาในต่างประเทศด้วย ถึงแม้จะครบเกษียณอายุราชการไปแล้ว ก็ยังต้องทำงานเกี่ยวกับการจัดงานเอเชี่ยนเกมส์และงานขององค์การกีฬาแห่งประเทศไทยต่อมา ซึ่งมีปัญหาจะต้องขบคิดแก้ไขและเตรียมการอย่างมากมาย จนทำให้สุขภาพของ *"คุณหลวงสุขุมนัยประดิษฐ"* ทรุดโทรมลง ประกอบกับมีโรคเบาหวานเป็นโรคประจำตัวอยู่แล้ว จึงทำให้คุณหลวงสุขุมนัยประดิษฐ ป่วยกระเสาะกระแสะเรื่อยมา จนกระทั่งถึงแก่อนิจกรรมที่โรงพยาบาลศิริราช เมื่อวันที่ ๑๗ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๑๐ คำนวณอายุได้ ๖๓ ปี

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงที่ *"คุณหลวงสุขุมนัยประดิษฐ"* ได้รับพระราชทานคือ มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก, มหาวชิรมงกุฎ, และทุติยจุลจอมเกล้า กับได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์จากต่างประเทศ คือ 1st Class North star จากสวีเดน

บางเรื่องที่น่ารู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรและเครื่องเทศไทย

ชาคริต จุลกะเสวี

ในวงการแพทย์แผนไทย ได้มีคำกล่าวไว้ว่า มนุษย์เราได้มีการใช้สมุนไพรในการรักษาโรคมาตั้งแต่โบราณ โดยมีหลักฐานตั้งแต่สมัยอียิปต์โบราณ ในกรีก โรมัน อาหรับ ศรีลังกา อินเดีย จีน และไทยเรา ซึ่งยังคงมีการใช้ยาสมุนไพรถ่ายทอด ต่อเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ และได้รับความนิยมเพิ่มมากยิ่งขึ้นตามลำดับมาด้วย

คุณเฉลิมเกียรติ โภควัฒนา และกลุ่มพืชสมุนไพรและเครื่องเทศ กองส่งเสริมพืชสวนกรมส่งเสริมการเกษตร ซึ่งได้มีผลการดำเนินงานทางด้านสมุนไพรและเครื่องเทศที่สำคัญๆ มาไม่น้อยเหมือนกัน ได้บอกเล่าผ่านมาสู่ท่านผู้อ่าน **"วารสารไทย"** ที่สนใจในเรื่องนี้ด้วยว่า

พืชสมุนไพร (Herbs) หมายถึง พืชที่ใช้เป็นยาสำหรับคนและสัตว์ และใช้ในด้านการเกษตรเพื่อป้องกันและกำจัดแมลงบางชนิดได้ ส่วนเครื่องเทศ (Spices) หมายถึง พืชที่มีกลิ่นและรสชาติเฉพาะตัว ที่นิยมนำไปปรุงแต่งอาหารได้ดีด้วย

ปัจจุบันนี้นอกจากหน่วยงานด้านการเกษตรโดยตรงแล้ว ยังเป็นงานที่อยู่ในการดำเนินงานทางด้านเทคโนโลยีของอีกหลายหน่วยงานด้วย เช่น สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วท.) กับกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งทำการวิจัยสรรพคุณการใช้ การผลิต และการพัฒนารูปแบบยาที่ทันสมัย โดยองค์กรที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ สถาบันแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์ องค์การเภสัชกรรม และเกี่ยวข้องกับทาง อ.ย. ด้วย

พืชสมุนไพรและเครื่องเทศ เป็นกลุ่มพืชที่มีความหลากหลายมาก มีพริกไทย เป็นเครื่องเทศที่มีความสำคัญที่สุด ขณะนี้พืชสมุนไพรที่ใช้ผลิตเป็นยาแผนโบราณ มีประมาณ ๕๐๐ ชนิด ในปัจจุบันกระทรวงสาธารณสุข ได้ศึกษาวิจัยและพัฒนายาจากสมุนไพรในรูปแบบที่ทันสมัย และมีสรรพคุณที่เชื่อถือได้ สมุนไพรเหล่านี้สามารถส่งเสริมสู่ระบบอุตสาหกรรมยาได้ ซึ่งปัจจุบันมียาสมุนไพรที่ทดแทนยาแผนปัจจุบันในไทย คิดเป็นมูลค่า ๓,๐๐๐ ล้านบาทต่อปี

ประกอบกับขณะนี้มีกระแสความนิยมเรื่องสมุนไพรมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทั้งในเรื่องอาหาร ยา อาหารและเครื่องดื่มเสริมเพื่อสุขภาพ และใช้ในอุตสาหกรรมเครื่องสำอาง ซึ่งเปิดโอกาสให้มีการส่งเสริมการผลิตสมุนไพรและเครื่องเทศเป็นการค้ามากขึ้น

แต่เนื่องจากมีข้อจำกัด ข้อคำนึงมากกว่าพืชอื่นๆ ที่สำคัญ ที่มีคือ ตัวกำหนดซื้อขาย คือตัวยาหรือปริมาณสารสำคัญ และผลตอบแทนส่วนใหญ่ยังไม่เป็นจุดเด่นพอ เมื่อเทียบกับพืชเศรษฐกิจอย่างอื่นๆ จึงจำเป็นต้องเร่งพัฒนาให้ดีขึ้นด้วย

พืชสมุนไพรที่สามารถผลิตเป็นยาในเชิงอุตสาหกรรมในขณะนี้ ได้แก่ ไพล ฟ้าทะลายโจร มะแว้งกระเทียม พญายอ ว่านหางจระเข้ พลู ใบฝรั่ง มะขามแขก ตะไคร้หอม เห็ดหลินจือ ขี้เหล็ก พริกขี้หนู บุก

และเครื่องเทศที่พอมีลู่ทางปลูกเป็นการค้า โดย

มีตลาดที่เริ่มชัดเจนขึ้นแล้ว ได้แก่ วนิลา อบเชย กานพลู พืชที่ใช้ในอุตสาหกรรมยา จะมีองค์การเภสัชกรรม บริษัทเอกชน และร้านยาแผนโบราณเป็นตลาดรองรับผลผลิต ในขณะที่พืชเครื่องเทศดังกล่าวมีลู่ทางการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้าได้ดี

แต่ทั้งนี้ปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการส่งเสริมการผลิตน่าจะเป็นรูปแบบการส่งเสริมที่เต็มรูปแบบ ต้องผลักดันประสานงานให้เกิดการส่งเสริมการปลูกเป็นการค้าแบบครบวงจร และมีข้อตกลงในการรับซื้อผลผลิต (Contract Farming) เพื่อให้มีผลผลิตเพียงพอสู่ระบบการผลิตในราคาประกันขั้นต่ำไว้ด้วย

นอกจากนี้ยังต้องส่งเสริมให้มีแหล่งพันธุ์ ที่มีทั้งปริมาณและคุณภาพเพียงพอกับการส่งเสริมการผลิต และรณรงค์ให้มีการยอมรับการใช้สมุนไพรเครื่องเทศมากขึ้น ทั้งการปลูกใช้เองในครัวเรือน การแปรรูปเบื้องต้นเป็นเครื่องดื่มสมุนไพร อาหารเสริม เครื่องสำอาง และใช้ในรูปแบบที่พัฒนาขึ้นในขณะเดียวกันต้องเร่งรวบรวมข้อมูลพื้นฐาน ในเรื่องพื้นที่ปลูก แหล่งผลิต อย่างน้อยในเบื้องต้นเพื่อเป็นศูนย์กลางข้อมูล วัตถุดิบที่มีความต้องการซื้อขายในขณะนี้

ข้อคำนึงที่สำคัญในการส่งเสริมการปลูกสมุนไพรและเครื่องเทศ คือ ภาวะเศรษฐกิจที่ทำให้คนส่วนหนึ่งหันมามองพืชสมุนไพรและเครื่องเทศ เป็นทางเลือกใหม่ในการประกอบอาชีพ ซึ่งหากมองในภาพรวมสมุนไพรและเครื่องเทศดูจะมีศักยภาพมาก โดยมีการส่งออกประมาณ ๔๐๐ ล้านบาท และนำเข้าปีละประมาณ ๒๐๐ ล้านบาท

แต่ในการปลูกเป็นการค้า ควรมุ่งมองศักยภาพด้านการผลิตและการตลาดเป็นรายชนิดมากกว่า เพื่อเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ศักยภาพในการผลิต โดยเฉพาะเรื่องตลาด ซึ่งตลาดสมุนไพรและเครื่องเทศค่อนข้างจะมีเฉพาะเจาะจง ทั้งนี้เพื่อมิให้เกิดภาวะปลูกแล้วขายไม่ได้

สมุนไพรและเครื่องเทศได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันมากขึ้น และเนื่องจากประเทศไทยอยู่ในเขตร้อนชื้น จึงสามารถปลูกสมุนไพรและเครื่องเทศได้มากมายหลายชนิด จากการสำรวจเบื้องต้นของกลุ่มสมุนไพรและเครื่องเทศ กองส่งเสริมพืชสวน กรมส่งเสริมการเกษตร พบว่ามีสภาพการปลูกดังนี้คือ

๑. สภาพการปลูกสมุนไพร พืชสมุนไพรที่มีการปลูกในประเทศไทยกระจัดกระจายทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ อาจแบ่งลักษณะการปลูกหรือที่มาของสมุนไพรได้ดังนี้

๑.๑ การปลูกเป็นการค้า จะมีลักษณะการปลูกเป็นพื้นที่ติดต่อกันเป็นบริเวณกว้างมีสมาชิกที่ปลูกรวมกันเป็นกลุ่ม ฤดูที่ปลูกหรือผลผลิตออกสู่ตลาดอย่างต่อเนื่อง บางกลุ่มสมาชิกที่ปลูกสมุนไพรไม่ได้คาดหวังเป็นรายได้หลัก แต่เมื่อสมุนไพรครบอายุเก็บเกี่ยวและนำผลผลิตไปขาย จะมีรายได้สูงกว่าพืชหลักที่ปลูกอยู่ พื้นที่ที่มีการปลูกเป็นการค้าเช่น ทางอำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว กับที่อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี และอำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม เหล่านี้เป็นต้น

๑.๒ สำหรับการปลูกเป็นพืชเสริม การปลูกสมุนไพรในลักษณะนี้ส่วนมากเกษตรกรจะปลูกพืชอื่นๆ เป็นพืชหลักอยู่แล้ว เช่น ไม้ผล พืชผัก หรือ พืชไร่ แล้วมีการนำสมุนไพรปลูกเป็นพืชเสริม พื้นที่ปลูกกระจัดกระจาย สถานที่ปลูกไม่รวมเป็นกลุ่ม ขนาดของพื้นที่ปลูก มีพื้นที่เพียงเล็กน้อย เกษตรกรบางรายอาจปลูกไว้เพื่อใช้เอง แหล่งที่มีการปลูกเป็นพืชเสริมก็มีเช่น ทางอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี เป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัด

๑.๓ การปลูกในระบบของโรงพยาบาลชุมชน เกษตรกรที่ปลูกสมุนไพรในลักษณะนี้จะต้องเป็นสมาชิกของโรงพยาบาลชุมชนในจังหวัดต่างๆ และเกษตรกรแต่ละรายปลูกสมุนไพรในลักษณะพืชเสริมได้ การควบคุมพื้นที่ปลูกจะดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาลนั้นๆ ด้วย

ไพล

ฟ้าทะลายโจร

กระเทียม

พญายอ

ขิง

คราม

มะขามแขก

พริกขี้หนู

๑.๔ การเก็บผลผลิตจากป่า เป็นแหล่งสำคัญที่มาของสมุนไพรที่ใช้สำหรับบริษัทผลิตยา ส่วนใหญ่แล้วบริษัทผู้ผลิตยาจะแจ้งให้ผู้รวบรวมในแหล่งต่างๆ รวบรวมผลผลิต ทำความสะอาดและตากแห้ง แล้วนำส่งให้บริษัทผลิตยาในราคาที่ตกลงกันล่วงหน้าแล้ว

สมุนไพรที่ได้จากการเก็บจากป่ามีมากมายหลายชนิด เช่น *"บอระเพ็ด"* เก็บจากจังหวัดภูเก็ต ชุมพร ระนอง *"มะแว้ง"* เก็บจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ *"บุก"* เก็บจากกาญจนบุรี และตาก

๑.๕ นำเข้าจากต่างประเทศ เช่น มีการนำเข้ารากหญ้าคาจากจีน เพื่อผลิตยาแผนโบราณ

๒.สภาพการปลูกเครื่องเทศ ส่วนใหญ่แล้วมีการปลูกเครื่องเทศเป็นการค้าบางชนิดเท่านั้น เช่น พริกไทย พริก จันทน์เทศ เครื่องเทศบางชนิดมีศักยภาพในการผลิตและการตลาดดีแต่ยังไม่มีการปลูกเป็นการค้า เช่น วนิลา อบเชย เป็นต้น แต่เครื่องเทศบางชนิดมีศักยภาพทางด้านการตลาด แต่

(บน) บอระเพ็ด (ล่าง) บุก

พริกไทย

ยังขาดเทคโนโลยีการผลิตก็มี เช่น ออริกาโน ไทมส์ โรสแมรี่ เป็นต้น

๓. สภาพการตลาด พืชสมุนไพร และเครื่องเทศ ได้มีการซื้อขายกันมาช้านานแล้วแต่การตลาดมีความจำกัดเฉพาะกลุ่ม โครงสร้างทางการตลาดมีรายละเอียดดังนี้ คือ

๓.๑ สภาพการตลาดสมุนไพร การตลาดพืชสมุนไพรยังไม่มีโครงสร้างการตลาดที่ชัดเจนนัก ควรจะต้องคำนึงถึงเรื่องต่อไปนี้ด้วย

ก. ทำเลที่ตั้งของตลาดในการซื้อขายสมุนไพร ยังไม่มีการตั้งตลาดรับซื้อและขายผลผลิต มักจะใช้ร้านขายยาแผนโบราณเป็นจุดซื้อขาย

ข. มีคนกลาง เป็นลักษณะของผู้ทำหน้าที่คนกลาง แบ่งตามตลาดต่างๆ ได้ดังนี้คือ

- คนกลางที่รวบรวมผลผลิตจากเกษตรกร คนกลางระดับนี้จะสั่งให้เกษตรกรปลูกสมุนไพรตามชนิด ปริมาณและคุณภาพตามที่โรงงานอุตสาหกรรมต้องการ โดยคนกลางจะทำหน้าที่รวบรวมผลผลิต ปรับปรุงคุณภาพ ตลอดจนควบคุมคุณภาพ และจัดส่งให้ผู้จัดการฝ่ายจัดซื้อวัตถุดิบของโรงงานต่อไป

- ผู้จัดการฝ่ายจัดซื้อของบริษัทยา จะทำหน้าที่รับซื้อผลผลิตจากผู้รวบรวมในท้องถิ่น และจากเกษตรกรโดยตรง นอกจากรวบรวมผลผลิตแล้ว ยังตรวจสอบคุณภาพผลิตด้วย

ค. ผู้รับซื้อ แบ่งได้ตามลักษณะของการผลิตยาดังนี้คือ

- ผู้รับซื้อเพื่อใช้ในการผลิตในลักษณะอุตสาหกรรม ได้แก่ องค์การเภสัชกรรม บริษัทสหชลผลพืชฯ เป็นต้น

- ผู้รับซื้อเพื่อใช้ในชุมชน เช่น โรงพยาบาลของกระทรวงสาธารณสุข

๓.๒ สภาพการตลาดเครื่องเทศ โดยทั่วไปคงจะเกี่ยวข้องกับ ๒ ปัจจัยที่สำคัญดังต่อไปนี้ด้วยคือ

ก. ทำเลที่ตั้งของตลาดเครื่องเทศจะแยกตามชนิดของเครื่องเทศ เช่น พริกไทย มีที่ตั้งตลาดที่อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี พริกแห้งมีที่ตั้งของตลาด อยู่ที่ทรงวาด กทม. และตลาดสี่มุมเมือง รังสิต เหล่านี้เป็นต้น

ข. คนกลาง คนกลางที่ประกอบธุรกิจเครื่องเทศ จะมีลักษณะเช่นสินค้าเกษตรอื่นๆ คือ มีคนกลางระดับท้องถิ่น ทำหน้าที่รวบรวมผลผลิตและส่งให้ผู้รวบรวมระดับจังหวัด ซึ่งผู้รวบรวมระดับจังหวัดจะทำหน้าที่รวบรวมสินค้าจากจังหวัดเดียว หรือหลายๆ จังหวัดก็ได้ แล้วจึงรวมส่งให้คนกลางในกทม. เพื่อนำผลผลิตไปส่งให้ภาคอุตสาหกรรม หรือจำหน่ายลักษณะปลีกต่อไป

๓.๓ การส่งออกและการนำเข้า เครื่องเทศเป็นสินค้าที่มีการบริโภคปริมาณจำกัด การส่งออกและการนำเข้าจึงมีค่อนข้างสม่ำเสมอ เครื่องเทศที่ประเทศไทยส่งออกไปจำหน่ายต่างประเทศ ได้แก่ พริกไทย พริกแห้ง เป็นต้น ส่วนเครื่องเทศที่มีการนำเข้า ก็มีเช่น อบเชย วนิลา เป็นต้น

สำหรับราคาสมุนไพรสดที่เกษตรกรผลิตได้และรวบรวมจากแหล่งธรรมชาติ ในปี ๒๕๔๑ ที่บริษัทผลิตภัณฑ์สมุนไพรไทย ซึ่งองค์การเภสัชกรรมมีหุ้นอยู่ด้วย ๔๙%นั้น ก็ดูจะเป็นหลักประกันส่วนหนึ่งที่ช่วยให้เกษตรกรผู้ผลิตสมุนไพรสด พอจะมีความมั่นใจได้ดีขึ้นไม่น้อยเลย

ที่จริงปัญหาในการผลิตและการตลาดของสมุนไพรนี้ยังมีอยู่ไม่น้อย ซึ่งได้มีการสรุปเป็นข้อๆ มาให้พิจารณาดังนี้ คือ

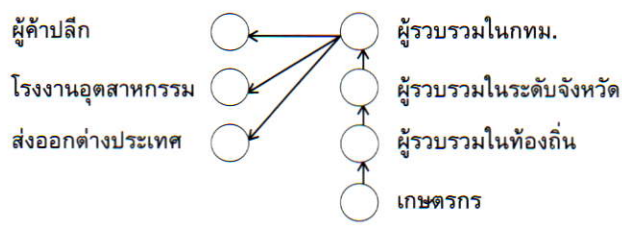

รายการสมุนไพรสด	ปริมาณที่ใช้ ปี ๒๕๔๑ *(กก.)*	ราคาสมุนไพร *(บาท/กก.)*	มูลค่าสมุนไพรที่ใช้ปี ๒๕๔๑ ต่อปี*(บาท)*	ต่อเดือน*(บาท)*
๑. ดอกเห็ดหลินจือ *(ก่อนอบ,บดและสกัด)*	๘,๒๖๐	๑,๕๐๐	๑๒,๓๙๐,๐๐๐	๑,๐๓๒,๕๐๐
๒. ฝักมะขามแขก *(ก่อนอบแห้งและบด)*	๓,๖๘๙	๖๕	๒๓๙,๗๘๕	๑๙,๙๘๒
๓. ใบเตยหอม	๖๙	๑๗	๑,๑๗๓	๙๘
๔. กระเทียม *(ก่อนแกะกลีบแล้วสกัด)*	๒,๔๐๐	๖๐	๑๔๔,๐๐๐	๑๒,๐๐๐
๕. เห้าขมิ้นชัน *(ก่อนอบและบด)*	๑,๘๕๔	๔๐	๗๔,๑๖๐	๖,๑๘๐
๖. ใบฟ้าทะลายโจร *(ก่อนอบและบด)*	๒,๘๒๔	๕๐	๑๔๑,๒๐๐	๑๑,๗๖๗
๗. ลูกมะแว้ง *(ก่อนอบและบด)*	๒,๖๔๗	๒๐๐	๕๒๙,๔๐๐	๔๔,๑๑๗
๘. หัวขมิ้นอ้อย *(ก่อนอบและบด)*	๖๕๖	๖๐	๓๙,๓๖๐	๓,๒๘๐
๙. ใบสวาด *(ก่อนอบและบด)*	๖๗๕	-	-	-
๑๐. ใบตานหม่อน *(ก่อนอบและบด)*	๘๔๕	๒๐	๑๖,๙๐๐	๑,๔๐๘
๑๑. ใบกระเพราแดง *(ก่อนอบและบด)*	๘๗๕	๒๐	๑๗,๕๐๐	๑,๔๕๘
๑๒. ใบพญายอ *(ก่อนอบ,บดและสกัด)*	๒๗	๗๕	๒,๐๒๕	๑๖๙
๑๓. น้ำมันไพล	๙๔๑	-	-	-
๑๔. ใบว่านหางจระเข้ *(ก่อนปอกเปลือก)*	๙,๐๐๓	๒๐	๑๘๐,๐๖๐	๑๕,๐๐๕
		รวม	**๑๓,๗๗๕,๕๖๓**	**๑,๑๔๗,๙๖๔**

เตยหอม

หัวขมิ้นอ้อย อายุ ๗ ปี

กะเพรา

ว่านหางจระเข้

ขาดแหล่งผลิตสมุนไพรที่เป็นการค้า ทั้งนี้เนื่องจากการใช้สมุนไพรในปัจจุบันยังมีการเก็บมาจากป่า และในการผลิตสมุนไพรจำเป็นต้องมีองค์ประกอบคือ ต้องใช้เวลาในการปลูกนาน พื้นที่ปลูกต้องไม่ใช้สารเคมีในการกำจัดแมลงศัตรูพืช หรือปุ๋ยเคมีที่มากเกินไปด้วยจึงจะดี

เกษตรกรยังขาดความรู้ด้านสมุนไพร การจำแนกต้น การเรียกชื่อ ยังมีความแตกต่างกัน รวมทั้งขาดพันธุ์สมุนไพรในท้องถิ่น ต้องเร่งส่งเสริมขยายพันธุ์ให้แพร่หลายมากขึ้นอย่างเพียงพอ

ประเทศในกลุ่มยุโรปและอเมริกาซึ่งเป็นประเทศหลักที่รับซื้อวัตถุดิบเพื่อผลิตเป็นยา ยังขาดฐานข้อมูลด้าน ชนิด ประเภท ตลอดจนสารสำคัญของสมุนไพร เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการทำธุรกิจ ทำให้การส่งออกของไทยมีเพียงไม่กี่ชนิด เช่น กระเจี๊ยบแดง ใบบัวบก เหล่านี้เป็นต้น

ในการผลิตสมุนไพรบางชนิด มีความจำเป็นที่ต้องแปรรูปในท้องถิ่น เพื่อเพิ่มมูลค่าผลผลิต เช่น **ตะไคร้หอม** จำเป็นต้องใช้ในจำนวน ๓๕๐ กิโลกรัม เพื่อกลั่นให้ได้น้ำมันเพียง ๑ ลิตร แต่เกษตรกรยังขาดทักษะในด้านการกลั่น จึงยังได้ผลผลิตที่ไม่ดีพอ

สมุนไพรเป็นพืชที่ใช้สารสำคัญเป็นตัวบ่งบอกคุณภาพในการซื้อขาย ซึ่งต้องหาสารสำคัญในห้องปฏิบัติการ โดยเกษตรกรไม่สามารถตรวจสอบด้วยตัวเอง

ซึ่งในปัจจุบันมีหลายหน่วยงาน ทำการส่งเสริมให้เกษตรกรได้รวมตัวกัน ทำการปลูกพืชสมุนไพรและเครื่องเทศชนิดต่างๆ ที่มีตลาดต้องการอยู่มาก ดังนั้นกิจกรรมผลิตเฉพาะสมุนไพรเป็นการค้านั้น สำหรับเกษตรกรทั่วไปคงต้องเน้นการปลูกให้ได้ผลผลิตที่ดี แล้วทำการแปรรูปอย่างง่ายๆ ต่อไปก็เป็นขั้นตอนของขบวนการตลาด ได้ผลิตภัณฑ์ยาให้ดำเนินการขายปลีกหรือขายส่งให้ได้ผลดีที่สุดต่อไปด้วย

เท่าที่มีเกษตรกรทำการปลูกสมุนไพรและเครื่องเทศ แล้วผลิตขั้นต่อไปด้วยวิธีการอย่างง่ายๆแต่เน้น

แปลงปลูกตะไคร้หอม แสดงการเก็บเกี่ยวตัดได้กอละ ๑ กิโลกรัม

คุณภาพที่ดี ก็อย่างเช่น การตากแดดหรืออบให้แห้งตามชนิดของสมุนไพรและเครื่องเทศนั้นๆก่อนที่จะส่งจำหน่ายต่อไปได้ อย่างเช่น พวกบุก ไพล ฟ้าทะลายโจร มะแว้ง ขมิ้นชัน พญายอ และอบเชย เหล่านี้เป็นต้น

แปลงปลูกไพล

ทางกลุ่มพืชสมุนไพรและเครื่องเทศ ของกองส่งเสริมพืชสวน กรมส่งเสริมการเกษตร ก็มีสถานที่ดำเนินงานวิจัยทดสอบและขยายพันธุ์ กับงานส่งเสริมพืชสมุนไพรนี้อยู่ด้วย ส่วนการผลิตนั้นยังมีอีกหลายกลุ่ม ทั้งของภาคราชการและเอกชน ต่างก็ดำเนินงานนี้อยู่ด้วยเหมือนกัน ด้วยเห็นคุณค่าและมีตลาดของสมุนไพรบางชนิดดีขึ้นบ้างแล้ว ซึ่งส่วนใหญ่ก็ได้รับความสำเร็จก้าวหน้าด้วยดีในปัจจุบันนี้

สำหรับงานทดสอบและขยายพันธุ์พืชสมุนไพรของกรมส่งเสริมการเกษตรโดยตรงนั้น ปัจจุบันมีการ

ขมิ้นชัน

ดำเนินงานทดสอบ อยู่ในศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์พืชสวน ๑๒ ศูนย์ โดยได้ทดสอบพืชสมุนไพรและเครื่องเทศบางชนิดที่มีความสำคัญและมีตลาดดีอยู่แล้วได้แก่

มะแว้งเครือ ฟ้าทะลายโจร ไพล ขมิ้นชัน ตะไคร้หอม บุกและอบเชย การทดสอบจะดำเนินการเพื่อหาวิธีการเกษตรกรรมที่เหมาะสมในแต่ละสภาพพื้นที่ รวมทั้งเพื่อหาข้อมูลด้านการเกษตรและข้อมูลด้านเศรษฐศาสตร์ประจำศูนย์และใช้สำหรับแนะนำเกษตรกร และผู้สนใจบริเวณใกล้เคียงศูนย์ต่อไป

นอกจากนี้ในศูนย์ที่มีศักยภาพของพื้นที่เหมาะสมกับพืชสมุนไพรแต่ละชนิด ได้มีการขยายพันธุ์ใช้สำหรับบริการแก่เกษตรกร ได้แก่ ศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์

มะแว้งเครือ

พืชสวนระยอง มีการขยายพันธุ์ฟ้าทะลายโจร ตะไคร้หอม ศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์พืชสวนกระบี่ มีการขยายพันธุ์บุกเนื้อทราย และศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์พืชสวนสุราษฎร์ธานี มีการขยายพันธุ์ขมิ้นชัน

สำหรับศูนย์อื่นๆ นั้นกรมส่งเสริมการเกษตรได้เตรียมข้อมูลเพื่อพิจารณาหาชนิดสมุนไพรที่เหมาะสมไปขยายพันธุ์เพื่อเตรียมใช้บริการให้แก่ประชาชนต่อไป

ส่วนการดำเนินงานส่งเสริมพืชสมุนไพรก็ได้มีความก้าวหน้าดีขึ้นแล้ว ดังนี้คือ

๑. การส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรและเครื่องเทศเป็นการค้า กรมส่งเสริมการเกษตรได้ดำเนินการส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกพืชสมุนไพร และจัดให้มีการรับซื้อผลผลิตจากเกษตรกร สำหรับการผลิตของเกษตรกรนั้น มีการติดตามการปฏิบัติของเกษตรกรเป็นระยะๆเพื่อให้ได้สมุนไพรที่มีคุณภาพดี ไม่ใช้สารเคมีกำจัดวัชพืช แมลงศัตรูพืช การเก็บเกี่ยวในระยะที่เหมาะสมรวมทั้งมีการใช้ขบวนการหรือการเก็บเกี่ยวที่เหมาะสม แหล่งที่กรมส่งเสริมการเกษตรได้ส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกพืชสมุนไพรเป็นการค้า ที่ได้ดำเนิน

ทดสอบในศูนย์ฯ สุราษฎร์ฯ

การในปัจจุบันได้แก่

จังหวัดสุราษฎร์ธานี อำเภอดอนสัก ปลูกขมิ้นชันในพื้นที่ ๕๐ ไร่ เกษตรกรที่ร่วมโครงการทั้งสิ้น ๒๐ ครัวเรือน คาดว่าจะได้ขมิ้นชันประมาณ ๑๐๐ ตันสด ลักษณะขมิ้นชันจะมี ๒ ลักษณะคือ หัวสด และหั่นเป็นแว่นตากแห้ง

จังหวัดราชบุรี อำเภอปากท่อ ส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกฟ้าทะลายโจรพื้นที่ ๒๐ ไร่ เกษตรกร ๖ ครัวเรือน คาดว่าจะได้ผลผลิตประมาณ ๒๐ ตันสด ผลผลิตที่ได้เป็นลักษณะฟ้าทะลายโจรตากแห้งโดยใช้พลังแสงอาทิตย์ ซึ่งจัดว่าเป็นแหล่งฟ้าทะลายโจรที่มีคุณภาพดี

จังหวัดสระแก้ว อำเภอวังน้ำเย็น ส่งเสริมให้เกษตรกร ปลูกพืชสมุนไพรชนิดต่างๆได้แก่ ตะไคร้หอม ๘ ไร่ ไพล ๓ ไร่ ขมิ้นชัน ๓ ไร่ นอกจากนี้ยังมีมะแว้ง ฟ้าทะลายโจร พญายอ และอื่นๆในเนื้อที่ประมาณ ๒ ไร่ รวมทั้งสิ้น ๑๖ ไร่ ในการส่งเสริมการผลิตของเกษตรกร ในบริเวณอำเภอวังน้ำเย็น จะมีการแปรรูปเบื้องต้น ในรูปของสมุนไพรตากแห้ง และรูปของน้ำมันหอมระเหย

๒.การจัดสวนสมุนไพรและเครื่องเทศ นอกจากกรมส่งเสริมการเกษตรได้ส่งเสริมการผลิต ขยายพันธุ์พืชสมุนไพร และปลูกพืชสมุนไพรเป็นการค้าแล้ว ในกิจกรรมที่ส่งเสริมปลูกพืชสมุนไพรในลักษณะที่เหมาะสมกับนิเวศน์ และจัดในลักษณะสวนพักผ่อน

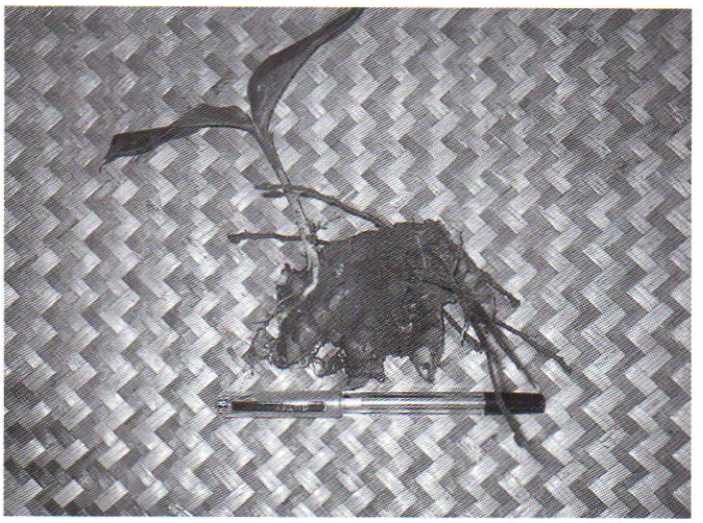

ขมิ้นชันสุราษฎร์

ในแต่ละแหล่งจะประกอบด้วยพืชสมุนไพรชนิดต่างๆ ที่ใช้ประโยชน์ในสาธารณสุขมูลฐานและในบางแหล่งมีพันธุ์พืชสมุนไพรที่ผลิตโดยเกษตรกรจำหน่ายในราคาถูก จังหวัดที่มีการจัดทำสวนสมุนไพร ได้แก่ จังหวัดกาฬสินธุ์ นครราชสีมา สกลนคร เชียงใหม่ ชลบุรี และจังหวัดตรังด้วย

สำหรับกิจกรรมการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรนี้เหมาะสำหรับเกษตรกร ประชาชน ตลอดจนนักเรียน นักศึกษา ที่จะไปศึกษาหาความรู้ด้านการปลูก และการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร สามารถติดต่อได้ที่สำนักงานเกษตรจังหวัดที่กล่าวแล้วข้างต้นได้ง่ายขึ้น ดังต่อไปนี้คือ

เครื่องกลั่นน้ำมันระเหยหอมของกลุ่มเกษตรกร

หน่วยงาน	ที่ตั้ง	เบอร์โทรศัพท์
สำนักงานเกษตรจังหวัดกาฬสินธุ์ (๐๔๓)	สำนักงานเกษตรจังหวัดกาฬสินธุ์ อ.เมือง จ.กาฬสินธุ์ ๔๖๐๐๐	๘๑๒๙๗๖ (FAX)
สำนักงานเกษตรจังหวัดนครราชสีมา (๐๔๔)	สำนักงานเกษตรจังหวัดนครราชสีมา อ.เมือง จ.นครราชสีมา ๓๐๐๐๐	๒๔๔๘๕๔ (FAX) ๒๔๒๑๓๒ ๒๕๕๖๕๒ ๐๑-๙๕๕๖๒๔๙
สำนักงานเกษตรจังหวัดสกลนคร (๐๔๒)	สำนักงานเกษตรจังหวัดสกลนคร อ.เมือง จ.สกลนคร ๔๗๐๐๐	๗๓๒๙๗๙ ๗๓๒๙๗๘ ๗๑๑๐๕๗ (FAX)
สำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงใหม่ (๐๕๓)	สำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงใหม่ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ๕๐๐๐๐	๒๑๐๐๑๙ ๒๑๐๐๒๐ ๒๒๒๔๘๙ (FAX)
สำนักงานเกษตรจังหวัดชลบุรี (๐๓๘)	สำนักงานเกษตรจังหวัดชลบุรี อ.เมือง จ.ชลบุรี ๒๐๐๐๐	๒๗๘๔๙๙ ๒๗๘๑๘๗ ๒๘๗๕๒๑ (FAX)
สำนักงานเกษตรจังหวัดสุราษฎร์ธานี (๐๗๗)	สำนักงานเกษตรจังหวัดสุราษฎร์ธานี อ.เมือง จ.สุราษฎร์ธานี ๘๔๐๐๐	๒๗๓๒๙๐ ๒๘๓๕๖๗ ๒๗๒๖๖๒ (FAX)
สำนักงานเกษตรจังหวัดราชบุรี (๐๓๒)	สำนักงานเกษตรจังหวัดราชบุรี	๓๓๗๘๘๙
สำนักงานเกษตรจังหวัดสระแก้ว (๐๓๗)	สำนักงานเกษตรจังหวัดสระแก้ว อ.เมือง จ.สระแก้ว ๒๗๐๐๐	๒๔๒๔๑๙ (FAX)
ศูนย์ส่งเสริมและผลิตภัณฑ์พืชสวนยะลา (๐๗๓)	ต.ปูโรง อ.เมือง จ.ยะลา ๙๕๐๐๐	๒๑๓๗๑๔
ศูนย์ส่งเสริมและผลิตภัณฑ์พืชสวน สุราษฎร์ธานี (๐๗๗)	ม.๕ ต.ขุนทะเล อ.เมือง จ.สุราษฎร์ธานี ๘๔๐๐๐	๒๘๖๙๔๑
ศูนย์ส่งเสริมและผลิตภัณฑ์พืชสวน กระบี่ (๐๗๕)	ม.๑ ต.เขาคราม อ.เมือง จ.กระบี่ ๘๑๐๐๐	๖๑๒๙๑๓
ศูนย์ส่งเสริมและผลิตภัณฑ์พืชสวน เชียงราย (๐๕๓)	๑๑๒ ม.๗ ต.ป่าอ้อดอนชัย อ.เมือง จ.เชียงราย ๕๗๐๐๐	๗๑๔๒๔๐
ศูนย์ส่งเสริมและผลิตภัณฑ์พืชสวน เชียงใหม่ (๐๕๓)	๑๖๗ ม.๑ ต.เชิงดอย อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๒๐	๒๔๘๔๘๑ ๒๑๖๒๓๕(FAX)
ศูนย์ส่งเสริมและผลิตภัณฑ์พืชสวน น่าน (๐๕๔)	ม.๘ ต.ถืมตอง อ.เมือง จ.น่าน ๕๕๐๐๐	๗๗๑๖๗๒
ศูนย์ส่งเสริมและผลิตภัณฑ์พืชสวน เลย (๐๔๒)	ต.นาอาน อ.เมือง จ.เลย ๔๒๐๐๐	๘๑๑๑๙๐
ศูนย์ส่งเสริมและผลิตภัณฑ์พืชสวน นครราชสีมา (๐๔๔)	ม.๑ ต.โคกกรวด อ.เมือง จ.นครราชสีมา ๓๐๒๘๐	๓๙๕๐๖๐
ศูนย์ส่งเสริมและผลิตภัณฑ์พืชสวน ยโสธร (๐๔๕)	ม.๔ ต.ตองคู่ อ.เมือง จ.ยโสธร ๓๕๐๐๐	๗๑๒๑๗๓
ศูนย์ส่งเสริมและผลิตภัณฑ์พืชสวน ระยอง (๐๓๘)	ม.๓ ต.แม่น้ำคู้ อ.ปลวกแดง จ.ระยอง ๒๑๑๔๐	๖๑๔๓๓๔
ศูนย์ส่งเสริมและผลิตภัณฑ์พืชสวน ฉะเชิงเทรา (๐๓๘)	ม.๒ ต.เขาหินซ้อน อ.พนมสารคาม จ.ฉะเชิงเทรา	๕๙๙๐๑๙
ศูนย์ส่งเสริมและผลิตภัณฑ์พืชสวน สมุทรสาคร	ต.ท่าไม้ อ.กระทุ่มแบน จ.สมุทรสาคร ๗๔๑๑๐	๔๒๙๑๒๙๘ ๔๒๙๑๙๙ (FAX)

เจ็ดวันในอเมริกา

(ตอนที่ ๑)

สถิตย์ เล็งไธสง

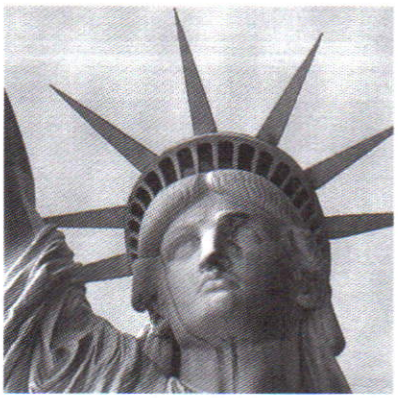

เมื่อข้าพเจ้าเดินทางออกนอกประเทศทีไร มักจะนำเรื่องที่ได้พบเห็นมาเล่าสู่ท่านผู้อ่านฟังเสมอ ด้วยหวังว่าจะได้สอดแทรกสิ่งที่เป็นสารประโยชน์ไว้ในข้อเขียน เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๔๒ ขณะเป็นที่ปรึกษากฎหมายพิเศษอยู่ที่ธนาคารศรีนครก็ได้รับมอบหมายให้ไปธุระเกี่ยวกับทรัพย์สินของธนาคารที่อเมริกาเป็นเวลา ๗ วัน จึงนำข้อคิดจากสิ่งที่ได้พบเห็นในประเทศที่เจริญสูงสุดของโลกมาฝากท่านผู้อ่าน ครั้นต่อมาวันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๔๒ กระทรวงศึกษาธิการได้มอบหมายให้ไปประชุมยูเนสโก้ที่ฮานอย ซึ่งเป็นประเทศกำลังพัฒนา เหมือนกับประเทศไทยเมื่อหลายสิบปีก่อน ก็น่าสนใจไปอีกด้านหนึ่งจึงได้เขียนเรื่องไปฮานอย นำมาพิมพ์รวมในเล่มเดียวกัน ให้ท่านได้อ่านเทียบกันดู

จุดประสงค์ของการเขียนก็เพื่อให้เป็นสารคดี นอกจากจะให้ความเพลินแล้ว ยังมุ่งให้เกิดความเพริศคือการพัฒนาสังคม ขอท่านผู้อ่านได้โปรดพิเคราะห์และพยายามสะกัดเอาสิ่งที่เป็นประโยชน์ออกมาใช้ในการพัฒนาประเทศอันเป็นที่รักยิ่งของเราเถิด

ภัยอันมหันต์ที่เราเผชิญอยู่ขณะนี้ไม่เฉพาะแต่ปัญหาคอรัปชั่นและการตัดไม้ทำลายป่า แต่ที่ร้ายพอๆ กันก็คือ การถากหญ้าออกจากดินและการเผาไร่ เผานา เผาหญ้า เผาฟาง เผาไร่เป็นผืนๆ เผาเขาเป็นลูกๆ ซึ่งเป็นการทำลายหน้าดินที่รวดเร็วมาก บ้านเราจะกลายเป็นทะเลทรายภายในเวลาไม่กี่ปีข้างหน้านี้ ข้าพเจ้าเขียนด้วยความรู้สึกเป็นห่วง บางครั้งก็น้ำตาตกที่เห็นว่าไม่ค่อยมีคนเอาใจใส่ในเรื่องเหล่านี้เลย ทั้งๆ ที่สำคัญที่สุด ความดีขอเทอดให้คุณพ่อคุณแม่และพี่น้องร่วมชาติทุกคน

รอยพิมพ์ใจก่อนเดินทาง

ข้าพเจ้าได้ไปอเมริกาอีกครั้งหนึ่งในปัจฉิมวัย ขณะอายุ ๖๗ ปี และหวังว่าจะไม่ใช่ครั้งสุดท้าย เดินทางโดยสายการบินไทยเที่ยวบิน TG ๗๗๔ มุ่งหน้าสู่มหานคร

ลอสแอนเจลีส ทางฝั่งตะวันตกของสหรัฐอเมริกา ได้ชื่อว่าเป็นเมืองที่มีคนไทยอาศัยอยู่หนาแน่นที่สุดเมืองหนึ่ง ครั้งนี้ไปธุระของธนาคารศรีนครด้วยเหตุที่ว่าสำนักงานของธนาคารที่ซานฟรานซิสโก และที่นิวยอร์ค ถูกทางการอเมริกันสั่งปิดมาเป็นเวลา ๒ ปีเศษแล้ว เนื่องจากความไม่สุจริตของผู้บริหารกับพวกที่ซานฟานซิสโก ยังความอับอายขายหน้ามาสู่ประชาชนคนไทยทุกคน เพราะฉะนั้นจึงเรียกได้ว่าข้าพเจ้าไปอเมริกาครั้งนี้ด้วยความน้อยใจซ้ำสอง

ที่เรียกว่าน้อยใจซ้ำสองก็เนื่องจากว่า สมัยเมื่อ ๓๐ กว่าปีก่อน ขณะที่ข้าพเจ้าเรียนกฎหมายอยู่ที่มหาวิทยาลัยเวอร์จิเนียนั้นมีความน้อยใจมาแล้วหลายครั้ง

วันหนึ่งเราไปเที่ยวที่นครวอชิงตัน ดี.ซี.คือ นครวอชิงตันซึ่งเป็นเมืองหลวงของสหรัฐอเมริกา เมืองนี้เป็นอิสระมิได้อยู่ในรัฐใด แต่ตั้งอยู่ที่ดิสตริคออฟโคลัมเบีย จึงย่อเป็นดี.ซี.คราวนั้นได้ทราบว่านักเรียนไทยคนหนึ่งถูกตำรวจอเมริกันจับข้อหาปัสสาวะในที่สาธารณะ เขาถูกปรับเล็กน้อยในฐานะที่เป็นนักศึกษา นั่นก็เป็นเวลา ๓๓ ปีมาแล้ว ข้าพเจ้ามิได้โทษคนไทยเลย เพราะสมัยนั้นข้าพเจ้าเองก็มีความรู้สึกเหมือนกับนักเรียนคนไทยคนนั้น จึงเป็นแต่เพียงประทับใจว่าเขาพัฒนาไปไกลกว่าคนไทยมาก เมื่อกลับหอพักก็ได้ถามเพื่อนร่วมห้อง ชื่อนายจอร์จว่าทำไมเขาจึงห้ามปัสสาวะนอกห้องน้ำ จอร์จตอบว่าปัสสาวะของคนก็ตามหรือของสัตว์ก็ตามเป็นของเสียที่ร่างกายขับถ่ายออกมา บางครั้งก็มีเชื้อโรคปนอยู่ด้วย ถ้าขับถ่ายนอกห้องน้ำอาจทำให้เชื้อโรคไปติดคนอื่นได้ เช่นโรคดีซ่าน หรือตับอักเสบ ข้าพเจ้าก็แย้งว่า สุนัขไม่เห็นมีห้องน้ำให้มันเลยมิแพร่เชื้อหรือ จอร์จตอบว่าถ้าสุนัขพูดรู้เรื่องคนก็คงทำห้องน้ำ ให้มันแล้ว เพราะปัสสาวะของสุนัขก็มีเชื้อโรคไม่แพ้คนเหมือนกัน คุณจะเห็นว่าชาวอเมริกันไม่เก็บผักสดข้างถนนมารับประทานสดๆ จะต้องล้างให้สะอาดหรือต้มให้สุกก่อน เขาไม่เด็ดหญ้าข้างทางมาจิ้มฟันเหมือนคุณหรอก ว่าแล้วจอร์จก็หัวเราะเป็นเชิงหยอกแกมหยิก

อีกวันหนึ่งครอบครัวอเมริกันพาข้าพเจ้าไปเที่ยวต่างเมืองขณะที่นั่งรถเก๋งส่วนตัวผ่านป่าใหญ่ ภริยาเจ้าของบ้านซึ่งนั่งเบาะหลังได้แจกลูกอม ข้าพเจ้ารับมาแล้วก็ปอกกระดาษห่อออกใส่ลูกอมเข้าปาก ส่วนกระดาษห่อข้าพเจ้าจัดแจงจะทิ้งออกนอกรถ แต่ขณะที่กำลังหมุนกระจกหน้าต่างรถลงเพื่อทิ้งกระดาษห่อออกนอกรถตามนิสัยของคนไทยนั้น บุตรสาวของเจ้าของบ้านอายุ ๓ ขวบซึ่งนั่งเบาะหน้าติดกับข้าพเจ้าร้องออกมาด้วยเสียงอันดังว่า *"โน ๆ"* ซึ่งแปลว่า *"ไม่ให้ทิ้ง"* พร้อมกับเหนี่ยวแขนของข้าพเจ้าไว้ไม่ให้ทิ้งออกนอกรถ พร้อมกันนั้นเธอก็ชี้มือน้อย ๆ ของเธอไปที่ถังขยะเล็กๆ ใกล้ที่วางเท้าข้างหน้าพวกเรา ข้าพเจ้าอายเธอมาก เธออายุเพียง ๓ ขวบเท่านั้นแต่มีความคิดดีกว่าข้าพเจ้าอายุ ๓๔ ปี นี่คือความเจริญของชาวอเมริกัน เขาสอนกันมาแต่อ้อนแต่ออด ทุกคนช่วยกันรักษาสิ่งแวดล้อมของบ้านเมือง ปัญหาของสังคมก็น้อยเพราะทุกคนต่างช่วยกันไม่สร้างภาระให้แก่สังคม นั่นคือประชาธิปไตย ไม่ใช่เดินขบวนเพื่อบังคับรัฐบาลให้จำยอมมอบสิทธิในการบุกป่าสาธารณะให้แก่ตน ไม่ใช่ช่วยกันตัดไม้ จุดไฟเผาทุกสิ่งที่เผาได้ หรือช่วยกันถากหญ้าออกจากดิน ซึ่งรังแต่จะสร้างความเสื่อมโทรมให้แก่สังคมไทย

กระทรวงเอ๋ยกระทรวงศึกษา
เจ้ามีหน้าที่อันใดไฉนหนอ
ไม่สอนสั่งสิ่งเหล่านี้ให้เพียงพอ
มีแต่สอนกอขอและกอกา

จิตสำนึกไม่ได้ปลูกให้ถูกทาง
เที่ยวแต่อ้างประชาธิปไตยไฉนนี่
ปีแล้วปีเล่าเฝ้าคอยหาว่าจะดี
ไม่เคยมีสักสิ่งยิ่งกว่าเดิม

เขียนมาถึงตรงนี้ข้าพเจ้าต้องสะอื้น เพราะเวลาล่วงมาถึงครึ่งค่อนศตวรรษแล้ว ไม่เห็นคนไทยมีความสำนึกดีกว่าเมื่อ ๓๕-๔๐ ปีที่แล้วเลย ยังเผาป่า ยังถากหญ้าออกจากดิน ยังเห็นความโล่งเตียนเป็นความเจริญ ยังทิ้งของไม่เลือกที่อยู่เหมือนเดิม ชีวิตความเป็นไทยของข้าพเจ้าภูมิใจอยู่อย่างเดียวที่ได้ในหลวง ผู้ทรงทศพิธราชธรรม นอกนั้นแทบจะหาไม่ได้เลย แต่ก็ยังอยากมาเกิดที่นี่อีกจะได้ช่วยให้สังคมดีขึ้น ทำให้คนไทยเป็นไทยที่ดีด้วยการประพฤติดี ข้าพเจ้าจึงเศร้าตลอด และเดินทางไปอเมริกาคราวนี้ก็เศร้าเพราะพี่น้องคนไทยยังไม่ได้รับการอบรมปลูกฝังด้วยความดีที่เพียงพอ จึงเป็นความชอกช้ำอีกซ้ำที่สอง

เจ็บหัวใจ

ขอย้อนเล่าความหลังอีกนิด เมื่อเรียนจบก็รีบเดินทางกลับบ้าน บางอย่างที่มีราคาก็อยากจะเอาประกันเผื่อหายจะได้เงินมาทดแทน แต่อนิจจา! พอรู้ว่าของส่งมากรุงเทพฯ เท่านั้น ทางการประกันภัยอเมริกันก็ไม่รับประกัน เพราะเป็นที่แน่นอนว่าจะต้องหาย ข้าพเจ้าน้ำตาร่วงเป็นครั้งที่เท่าไรก็จำไม่ได้ เพราะร่วงหลายหนมาแล้วขณะเรียนอยู่ในอเมริกาด้วยความรู้สึกน้อยใจที่คนไทยเราด้อยกว่าเขาทุกสถาน แต่พอนึกได้ว่า คนไทยใจเมตตา ไม่ผลิตอาวุธไปขายให้คนด้อยพัฒนาห้ำหั่นกัน มีภูมิประเทศที่ดี ใกล้ร่องมรสุม มีในหลวงผู้ประเสริฐ ก็พอลบล้างกับความเสียใจลงได้บ้าง แต่ยังห่างจากความเจริญ โดยเฉพาะอเมริการาวฟ้ากับดิน

เมื่อกลับไปถึงบ้านข้าพเจ้าจึงได้ริเริ่มการสร้างสรรค์หลายๆ อย่างโดยเฉพาะก็คือ ระเบียบวินัย ความสะอาด ชาตินิยม การประหยัด ความสำนึกดี และจริยธรรม เพราะเห็นว่าสิ่งเหล่านี้จะต้องมีอยู่คู่กับคนไทยทีเดียว โดยเฉพาะความดีหรือจริยธรรม เหมือนกับรถจะขาดพวงมาลัยไม่ได้ฉันใด จริยธรรมก็จำเป็นสำหรับคนเหมือนเรือนแหวนกับหัวแหวนขาดกันไม่ได้ฉันนั้น

สิ่งหนึ่งที่ข้าพเจ้าได้พัฒนาก็คือระบบการศึกษาวิชากฎหมายจากท่องจำและเดินตามฎีกามาเป็นให้นักศึกษาเรียนให้รู้จักความยุติธรรม โดยเห็นว่ากฎหมายในโลกนี้ย่อลงได้เพียงคำเดียวคือ *"ความยุติธรรม"* เช่นเดียวกับคำสอนของทุกศาสนาในโลกนี้ย่อลงได้เพียงคำเดียวคือ *"รัก"* หรือ *"เมตตา"* ซึ่งเป็นสัจธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสตอบพระอานนท์ตั้งแต่พุทธกาล เมื่อมีความเสียใจเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว การที่มาพบสิ่งที่ไม่ดีงามโปร่งใสอีกคราวนี้จึงเห็นเป็นเรื่องเดิมที่เป็นสัจธรรมของคนไทย ท่านผู้อ่านไม่ต้องเสียใจ เรายังไม่สายเกินไปที่จะพัฒนาชาติของเรา ขอให้ช่วยกันสั่งสอนคนของเราให้ดีขึ้นเทียมอารยชน ทั้งในด้านความรู้และความดี ช่วยกันสร้างสรรค์ อย่าได้สร้างแต่ปัญหาให้แก่สังคม แล้วชาติของเราก็เจริญได้

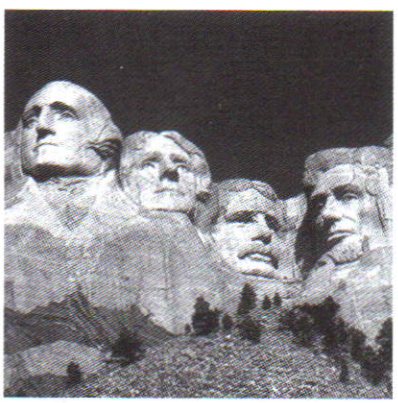

ขึ้นเครื่อง

ข้าพเจ้าเดินทางมาตลอดทั้งภายในและภายนอกประเทศ แต่นาน ๆ จะได้นั่งชั้นสบาย ๆ กับเขา ครั้งนี้ธนาคารตีตั๋วให้ชั้นผู้บริหาร แต่คนเช็คตั๋วให้การ์ดข้าพเจ้าเป็นชั้น ๑ ซึ่งมีที่นั่งอยู่ไม่กี่ตัว มีแต่คนตัวใหญ่ๆ อ้วนๆ เข้า

ไปนั่งที่นั่น ข้าพเจ้าได้นั่งคู่กับคนตัวใหญ่ท่านหนึ่ง ถามดูได้ความว่ามาจาก TV ช่อง ๓ ซึ่งมากับเพื่อนอีกคนหนึ่งซึ่งนั่งแยกกัน เห็นคนนั้นมาชี้ที่นั่งซึ่งว่างอยู่ติดกันหลายที่ว่าเดี๋ยวมานั่งรวมกัน ทันใดนั้นก็มีพนักงานบนเครื่องมาหาข้าพเจ้าบอกว่านั่งผิดที่ แล้วพาข้าพเจ้าเดินขึ้นไปห้องผู้โดยสารชั้นดาษฟ้า ซึ่งเป็นชั้นผู้บริหารไม่แพ้ชั้น ๑ ทีเดียว ได้รับประทานอาหารจานพิเศษ มีของแจกและมีที่โกนหนวดตลอดจนแปรงสีฟันให้

เนื่องจากบินทวนตะวันจากตะวันตกไปตะวันออกเวลาจึงล่วงไปเร็วมาก จาก ๔ โมงเย็นกลายเป็นรัติกาลในเวลาไม่กี่อึดใจ เขียนหนังสือได้เพียงหน้ากระดาษเดียว

สิ่งที่ข้าพเจ้าประทับใจตลอดระยะเวลา ๔-๕ ชั่วโมงที่ผ่านมานั้นก็คือการรักอ่านของฝรั่ง ไม่ว่าเขาจะนั่งที่ใด คอยอะไร เขาจะต้องหยิบหนังสือออกมาอ่านเสมอ ส่วนใหญ่เป็นหนังสือนวนิยาย หนังสือเล่มเล็กและอื่น ๆ ซึ่งเป็นนิสัยที่ยังไม่มีมากควรปลูกฝังให้เกิดขึ้นในคนไทย

สำหรับข้าพเจ้าเองจะไม่ปล่อยเวลาให้ล่วงไปโดยเปล่าประโยชน์เลย ไม่ได้อ่านก็จะเขียน ไม่เขียนก็จะถือโอกาสพักผ่อนอย่างจริงจัง เช่นหลับ หรืออธิษฐานทำสมาธิ

เริ่มออกเดินทาง

ขอย้อนเล่าอีกนิดว่าข้าพเจ้าเป็นคนธุระมากจึงมาถึงสนามบินเวลาบ่าย ๓ โมงเศษแล้ว นั้นยังไม่พอ ต้องไปเสียเวลากับการตรวจลงตราอีกหลายนาที เหตุก็เพราะพวกพี่น้องที่มีสามีฝรั่งกำลังผ่านด่านอยู่เบื้องหน้านั้นไม่รู้ว่าจะกรอกข้อความในแบบฟอร์มอย่างไร จึงอีดักอีเดิดจนเจ้าหน้าที่ด่านต้องทนกรอกให้กลุ่มแล้วกลุ่มเล่า กว่าจะผ่านได้แต่ละกลุ่มก็นาน พอเดินออกจากด่านก็ได้ยินเสียงตามสายเรียกให้ไปขึ้นเครื่องบิน โดยยังไม่ได้รับประทานอาหารว่างตามคูปองเลย เมื่อเวลายังเหลืออีกราว ๒๐ นาที จึงรีบไปรับประทานก่อน ภัตตาคารก็แสนไกลเดินไปเกือบสุดอาคารด้านทิศเหนือ พนักงานที่ภัตตาคารเห็นก็จัดแจงเตือนว่าขณะนั้นเครื่องเปิดให้ขึ้นได้แล้ว แต่ข้าพเจ้ารีบเดินเข้าไปข้างในภัตตาคารโดยไม่ต้องนั่งโต๊ะนั่งเก้าอี้เหมือนคนอื่นเขา พอถึงที่วางอาหารก็จัดแจงหยิบมารับประทานแทบจะไม่ต้องเคี้ยว กลืนไปได้ ๓ อันก็รีบคว้ากระเป๋าน้อยแล้วรีบเดินมาขึ้นเครื่องที่ประตูออกที่ ๒๖ เรายิ่งรีบคนก็ยิ่งช้าจะแซงก็ผิดมารยาทของผู้เจริญ พอผ่านประตูเข้าไปก็ขึ้นเครื่องได้เลย หนอย! นั่งผิดที่เสียอีกตามที่เล่ามาแล้ว ต้องย้ายไปนั่งชั้นธุรกิจข้างบนเพดาน ชั้นเดียวกับคนขับเลย

ชั้นธุรกิจนี้สะดวกกว่าชั้นธรรมดามาก พนักงานเอาใจสารพัดแทบจะอุ้มก็ว่าได้ เราบอกว่าร้อนก็จัดแจงถอดเสื้อสูทไปแขวนเก็บไว้ให้ อาหารก็ดี ที่นั่งก็ใหญ่และกว้างไม่แออัด แถมยังนั่งกันไม่เต็มด้วย ข้าพเจ้านั่งคนเดียว ๒ ตัว จนกระทั่งถึงโอซาการะหว่างทางก็ได้รับประทานอาหารปลาตามที่สั่งไว้ พนักงานนำแปรงสีฟันและยามาแจก พอเข้าไปห้องน้ำก็มีที่โกนหนวดให้ด้วย แต่ละคนก็หยิบเอาคนละอัน

เครื่องแวะที่สนามบินโอซากา

หลังจากเดินทางมาเป็นเวลา ๔ ชั่วโมง ๔๐ นาทีเศษๆ เครื่องก็แวะจอดที่สนามบินนครโอซากา ซึ่งเป็นการจอดครั้งแรกและครั้งเดียว ก่อนเดินทางต่อไปยังนครลอสแอนเจลิส พวกเราได้รับคำสั่งให้ลงจากเครื่อง เพื่อให้พนักงานได้ทำความสะอาดเครื่อง และรับผู้โดยสารที่นั่นเพิ่ม พวกที่จะเดินทางต่อไปอย่างข้าพเจ้าเรียกว่า ผู้โดยสารทรานซิต คือ ผู้ผ่านไม่ใช่

ผู้ลง เขาให้ไปนั่นคอยเวลากลับมาขึ้นเครื่องซึ่งก็นั่งที่เดิมอีก โดยมีการ์ดให้ถือเหมือนเด็กโรงเรียนอนุบาล โดยเขาบอกด้วยว่าคอยที่ใด และให้กลับขึ้นเครื่องเวลาเท่าใด ที่ประตูหมายเลขอะไร

อากาศที่นครโอซากาเย็นยะเยือกประมาณ ๑๕ องศาเซลเซียส เห็นจะได้ ผู้ที่เคยอยู่เมืองหนาวอย่างข้าพเจ้าเห็นเป็นโชค ใส่เสื้อเชิร์ตตัวเดียวก็พอเพียง เช่นเดียวกับฝรั่งและผู้โดยสารที่ไม่ได้เตรียมตัวเผื่ออากาศหนาวอีกหลายๆ คน

อาคารสนามบินออกแบบพิสดารน่าดู โครงหลังคาทำด้วยเหล็กท่อกลมแล้วยังตัดให้โค้งเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๘ นิ้วฟุต เห็นจะได้โยงด้วยเหล็กสี่เหลี่ยมเป็นตาขนมเปียกปูน ตรึงด้วยเหล็กเส้นระโยงระยางเหมือนสะพานแขวน โปร่งและสง่า สีเทาสะอาดมากแทบจะหาฝุ่นสักเม็ดไม่ได้เลย ข้าพเจ้าเป็นคนช่างเขียน ขณะพักคอยเวลากลับมาขึ้นเครื่องนั้นก็ยังมองหาที่นั่งเขียน จะนั่งยองๆ วางเขียนบนที่นั่งก็ไม่สะดวก ขณะมองหาที่วางเขียนอยู่นั้นก็ได้พบกล่องสำหรับทิ้งขยะ มีลักษณะสี่เหลี่ยม ๔ อัน มีถุงพลาสติกใส่แต่ละช่อง เพื่อทิ้งขยะต่างชนิดกัน ชะโงกดูเห็นมีจอกน้ำและถ้วยไอศครีมอยู่ในถังหนึ่ง อีก ๓ ช่องยังไม่มีขยะเข้าใจว่าเพิ่งจะเก็บไปเมื่อสักครู่ก่อนหน้าพวกเราไปถึง พอเวลา ๒๓.๕๐ นาฬิกาเวลาโอซากา ซึ่งเป็นเวลา ๒๒ นาฬิกาเศษของประเทศไทย ก็มีเสียงเรียกตามสายบอกให้พวกเราไปขึ้นเครื่อง

พบแทมมารีน ธนะสุกาญจน์

ขณะที่นั่งพักทรานซิต ที่สนามบินนครโอซากานั้น เห็นชายวัย ๕๐ เศษ-๖๐ ปี คนหนึ่งเดินคุยกับบุตรสาว อยู่ที่ร้านไอศครีม ร่างกายมีลักษณะค่อนข้างพิเศษ คือสมบูรณ์ ทั้งเดินเหินคล่องแคล่วเป็นพิเศษ หน้าตาดีทั้งสองคนพูดภาษาไทย พ่ออย่างนั้นลูกอย่างนี้ จึงรู้ว่าเป็นพ่อลูกกัน เมื่อกลับมาขึ้นเครื่องบังเอิญมีผู้โดยสารใหม่คู่หนึ่งขึ้นมานั่งที่ซึ่งข้าพเจ้าเคยนั่งมาจากกรุงเทพฯ ข้าพเจ้าจึงต้องร่นมานั่งที่ของตัวเองจริงๆ ซึ่งอยู่แถวหลังคู่กับแขกชาวอินเดีย ก็ปรากฏว่า ๒ พ่อลูกนั้น นั่งแถวเดียวกับข้าพเจ้าพอดี ข้าพเจ้าจึงถือโอกาสถามผู้เป็นบิดาว่าจะไปธุระอันใดที่ลอสแอนเจลีสหรือ ท่านผู้นั้นตอบข้าพเจ้าด้วยความภาคภูมิใจว่า *"ผมพาลูกไปแข่งเทนนิส นี่ลูกสาวของผม แทมมารีน ธนะสุกาญจน์"* ข้าพเจ้าแทบไม่เชื่อหูตัวเองว่าจะได้เห็นตัวของบุคคลชื่อนั้น จึงนั่งงงอยู่พักหนึ่ง ครุ่นคิดในใจว่าเธอคือนักเทนนิสมือโปร*(เฟสชันแนล)* เหรียญเงิน ในการแข่งเอเชี่ยนเกมส์ เมื่อปลายปี ๒๕๔๑ ที่ประเทศไทยหวิดได้เหรียญทองนิดเดียว เมื่อลำดับเหตุการณ์เกี่ยวกับตัวเธอได้แล้วจึงได้คุยกับชายผู้บิดาต่อไป ได้ความว่าชื่อคุณวีระชัย ธนะสุกาญจน์ เป็นนักกฎหมาย เข้าเรียน มธ. เมื่อปี ๒๕๐๐ หลังข้าพเจ้า ๒ - ๓ ปี เป็นนักบาสเก็ตบอลทีมชาติ เคยแข่งโอลิมปิคที่กรุงโรมเมื่อปี ๑๙๖๐ คือ ๓๙ ปีมาแล้ว เคยประกอบอาชีพที่ลอสแอนเจลีสเป็นเวลา ๑๘ ปี เพราะฉะนั้นบุตรทั้ง ๔ คนของคุณวีระชัยจึงเกิดในอเมริกาหมด ถือ ๒ สัญชาติ

คือ ไทย-อเมริกัน และ ๓ คนเวลานี้ก็อยู่ในอเมริกา เว้นแต่หนูทำมะรินคนเดียวอายุ ๒๑ ปี ขณะนี้เรียนอยู่มหาวิทยาลัยกรุงเทพ คณะนิติศาสตร์ ปีที่ ๔ ได้รับทุนตลอดในฐานะที่เป็นนักกีฬาดีเด่น

หนูน้อยทำมะรินนั้นจริงๆ แล้วชื่อ แทมะริน เป็นภาษาอังกฤษแปลว่ามะขาม เหตุที่ให้ชื่ออย่างนั้นเพราะเธอเกิดที่ถนน Tamarind Avenue ในลอสแอนเจลีส ก็เลยได้ชื่อตามถนน เหมือนกับบุตรคนไทยหลาย ๆ คนที่ให้ชื่อเป็นภาษาอังกฤษตามเดือนที่เกิด เช่นคนที่เกิดเดือนพฤษภาคม ก็ได้ชื่อว่า *"น้องเมย์"* เป็นต้น

แทมะรินฝึกเล่นเทนนิสมาตั้งแต่อายุ ๕ ขวบ บิดาให้ตื่นตีห้าหกโมงถึงสนามแล้ว บิดาเธอถามข้าพเจ้าว่าเป็นการทารุณลูกมากไปหรือเปล่า ข้าพเจ้ามิได้ตอบเพราะตัวผู้ถามเองทราบดี ว่าแล้วก็ควักเอาอัลบั้มรูปบุตรชายคนเล็กสุดก็เกิดจากมารดาคนใหม่อายุได้ ๓ ขวบ กำลังเล่นเทนนิสอยู่ ศีรษะของหนูน้อยเล็กกว่าไม้ตีเทนนิสเสียอีก ชื่อ *"คริส"* คุณวีระชัยบอกว่าไม่ได้เป็นคริสเตียนแต่เขาเกิดในวันคริสตมาสจึงได้ชื่อคริสตามวัน คุณวีระชัยเป็นคนอารมณ์ดีสมกับเป็นนักกีฬา

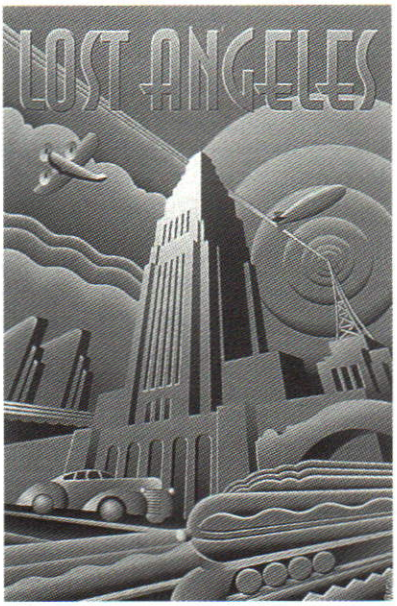

ถามว่าที่ไปแข่งนี้ได้เงินอะไรบ้าง ที่ถามก็เพราะว่าคนที่จะได้นั่งเครื่องบินชั้นธุรกิจนั้นต้องรวยหรือมิฉะนั้นก็ต้องมีผู้ให้ทุน ก็ได้รับคำตอบว่ามีสปอนเซอร์ คือ บริษัทโอสถสภา กับรถยนต์วอลโว่ และอะไรต่ออะไรอีกเป็นเงินค่าใช้จ่ายในการเดินทาง และการบินไทยให้ตั๋วฟรีทั้งพ่อและลูกชั้นนักบริหาร ผมภูมิใจจนขนลุกซู่แทนคนไทยอีกหลาย ๆ ล้านคน

โอซากาสู่ลอสแอนเจลิส

การเดินทางท่อนนี้ ทางกัปตันประกาศว่าจะใช้เวลาทั้งหมด ๘ ชั่วโมงเศษซึ่งไม่นานเลยสำหรับข้าพเจ้า

ข้าพเจ้ามิได้เปลี่ยนเวลากรุงเทพฯ เพื่อจะได้นับและกะได้ถูกต้องหลังจากรับประทานอาหารครั้งที่ ๒ แล้วก็ได้หยิบกระดาษขึ้นมาเขียนอยู่คนเดียว ผู้โดยสารอื่นนอนหลับสนิทในห้วงนิทรารมณ์ หน้าต่างทุกบานปิดสนิทไม่สามารถมองดูหมู่ดาวเหมือนบางคราวที่ผ่านมา ซึ่งข้าพเจ้าจะย่องไปที่ประตูฉุกเฉินกลางลำ แล้วแง้มดูราตรีบนเวหาหาว เห็นหมู่ดาวใหญ่น้อยนับล้านๆ ดวงที่พระเจ้าเนรมิตไว้อย่างมีระเบียบดึงหน่วงรั้งกันไว้ให้อยู่ในวงจร เหมือนสังคมมนุษย์ซึ่งหน่วงรั้งตรวจสอบการกระทำของกันและกัน เพื่อให้คนเกิดความอายไม่กล้าทำชั่วจริงๆ แล้วก็เป็นสิทธิที่จะพูดชมหรือติ หรือวิจารณ์ แต่สิทธิดังกล่าวจะเกิดได้ก็ต่อเมื่อเราได้ข้อมูลข่าวสารอย่างถูกต้องและเพียงพอ ข้าพเจ้าน้อยใจที่สังคมไทยประโคมแต่ข่าวที่เป็นประโยชน์สำหรับนักการเมือง ส่วนข่าวสารที่เป็นประโยชน์ของมหาชนโดยเฉพาะเรื่องธนาคารกรุงเทพพาณิชยการล้ม รัฐบาลเอาเงินของประเทศไปอุ้มไว้ก่อนล้มเท่าใดก็พอรู้บ้าง แต่ว่านักการเมืองคนไหนเข้าไปมีส่วนรับประทานบ้างไม่ยอมเปิดเผยกันเลย จึงกลายเป็นเรื่องเอกสิทธิของนักการเมืองที่ทำอะไรได้ไม่ผิด เมื่อไม่รู้ก็พูดกันไม่ออก วิพากษ์วิจารณ์กันไม่ได้ นักการเมืองจะดีจะเลวอย่างไรก็ได้

รับเลือกอย่างผูกขาด เหลือบมันกินอิ่มแล้วมันก็ไป แต่นักการเมืองไทยไม่เคยอิ่มพอเลย ไม่ติดในยศก็อามิสหรือทั้งสองอย่าง ไม่ว่าคนใด เห็นจะมีอยู่ท่านเดียวที่ประวัติศาสตร์จารึกไว้ว่าเป็นผู้อิ่มพอในยศฐาบรรดาศักดิ์ คือพระยาพหลฯ นายกรัฐมนตรีคนซื่อของไทย เมื่อประชาชนไม่ทราบข้อมูลข่าวสารก็ไม่สามารถจะวิพากษ์วิจารณ์รักษาดุลย์ระหว่างความชั่วกับความดี ชั่วจึงได้มากกว่าดี ตราชั่งไปกองอยู่บนพื้นดินทางฝั่งความชั่วทั้งหมดความทุกข์ยากจึงตกอยู่กับประชาชน เหตุแท้ๆ เกิดจากประชาชนเองที่เห็นแก่ได้เล็กๆ น้อยๆ ไปเลือกเอาคนไม่มีคุณภาพ เข้าไปนั่งในสภามากกว่าคนดี คนดีก็เลยพลอยเสียไปด้วย หรือไม่ลงเลือกตั้ง

ข้าพเจ้านั่งคิดและเขียนอยู่คนเดียวด้วยจิตอันหดหู่และเป็นห่วงพี่น้องประชาชน หวลนึกไปถึงวันอาทิตย์ที่ ๒๘ ก่อนเดินทางได้ไปสอนวิชากฎหมายของ มสธ. ที่ต่างจังหวัดขากลับนักศึกษาคนหนึ่งขับรถมาส่งที่สนามบิน เขาขับช้าๆ เพื่อจะได้คุยกับข้าพเจ้านานๆ ถึงเรื่องนักการเมืองคนหนึ่งซึ่งรีบรุดมายังที่เกิดเหตุเพื่อไปเอากระเป๋าเงินที่ฝากให้น้องสาวถือไปจากกรุงเทพฯ ไม่กล้าโอนเป็นทางการให้คนจับได้ เท็จจริงอย่างไรข้าพเจ้าไม่ขอยืนยันเพราะเป็นเพียงเรื่องเล่า แต่นักศึกษาคนนั้นก็ยืนยันว่าคนถิ่นนั้นเขารู้กันทั้งเมือง ท่านผู้อ่านที่รักข้าพเจ้ามิได้มุ่งหมายจะกล่าวโทษผู้ใดเป็นเพียงแสดงออกตามวิสัยของปกติชนเท่าที่ได้ข้อมูลมาสะท้อนให้ท่านเห็นว่าสังคมไทยมีกฎหมายว่าด้วยการเปิดเผยข้อมูล ข่าวสารแต่จริง ๆ แล้วไม่เปิดเผยกันเลย เทียบกับประเทศสหรัฐเขาขุดเขาคุ้ยจนหมดเปลือก เพราะเขาถือว่าบุคคลเหล่านั้นเป็นคนของประชาชน ทำอะไรชั่วหรือดีจะต้องให้ประชาชนได้รู้ เพราะเขาถือว่าบุคคลนั้นเป็นผู้ดำรงตำแหน่งซึ่งประชาชนเขาเป็นเจ้าของนั่นคือระบอบประชาธิปไตย

ดูนาฬิกาตัวเองเป็นเวลาเที่ยงคืนเศษ รู้สึกง่วงจึงย่องไปนั่งที่ที่เคยนั่ง กะว่าสว่างมาจะได้เปิดหน้าต่างดูภูมิประเทศ แต่บัดนั้นก็เห็นแสงสว่างส่องเข้ามาจึงเปิดหน้าต่างดู ปรากฏว่าเป็นกลางวันไปเสียแล้ว พนักงานบนเครื่องได้นำอาหารมาแจก พอรับประทานเสร็จข้าพเจ้าได้นอนหลับจนนาฬิกาบอกเวลา ๖ โมงเช้าเศษๆ จึงนับชั่วโมงดูปรากฏว่าได้เวลา ๘ ชั่วโมง อันเป็นระยะเวลาที่ควรจะถึงลอสแอนเจลิสจึงถามพนักงานบนเครื่องว่าจวนถึงหรือยัง พนักงานว่าอีกชั่วโมงครึ่ง นั่นหมายความว่าเราบินถึง ๑๐ ชั่วโมงจากโอซากา ได้ทราบว่าเพราะลมแรงรวมทั้งหมดคือ ๑๔ ชั่วโมง โดยประมาณพอ ๆ กับบินจากกรุงเทพฯ ไปลอนดอน หรืออัมสเตอร์ดัม *(ฮอลแลนด์)* หรือฟรังเฟิร์ต *(เยอรมัน)* ขณะนั้นพนักงานเตรียมอาหารเย็นให้พวกเรารับประทาน ข้าพเจ้าต้องกินอาหารปลาตามที่สั่งไว้ ซึ่งเขามีแต่ปลาทะเลที่หมอห้ามสำหรับคนโรคไต เท่ากับคราวนี้มากินของแสลงตลอดเส้นทาง ยิ่งกว่านั้นก็คือขนมปังซึ่งมีผงฟูอยู่ด้วยหมอก็ห้ามแต่มีทุกมื้อ เป็นเวลาที่เปลี่ยนแปลงไม่ทัน ก็เลยมาคิดว่าขากลับจะต้องสั่งอาหารข้าวสวยกับอาหารมังสวิรัติ จะดีกว่า

พอรับประทานเสร็จไม่นานเครื่องก็ลดระดับลงสู่สนามบินนครลอสแอนเจลิส ท้องฟ้ามีเมฆบางๆ มองลงไปเบื้องล่างเป็นดงแห่งขุนเขาสลับซับซ้อนเป็นบริเวณกว้างทอดยาวตลอดชายฝั่งมหาสมุทรแปซิฟิคจากเหนือจรดใต้กะประมาณมิได้ แต่ความกว้างไม่มากนักประมาณ ๔๐-๕๐ ไมล์ได้มีต้นไม้สีเขียวเป็นส่วนใหญ่ไม่เป็นเขาโล้นมากเหมือนในยุโรปบางแห่ง และไม่กว้างไกลจนสุดสายตา

เหมือนที่เคยเห็นแถวธิเบตและเนปาล ซึ่งเครื่องบินบินอยู่นานก็ไม่พ้นดงภูเขา นอนหลับตื่นขึ้นมองลงไปเบื้องล่างก็ยังเห็นขุนเขาเต็มไปหมด โดยไม่เห็นหมู่บ้านผู้คนเลย นี่ยังมีหมู่บ้านและชุมชนอยู่ตามหุบเขาทั่วไป

ข้อที่ไม่ควรละเลยก็คือว่าทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้พระเจ้าสร้างไว้ให้มนุษย์ เป็นสมบัติที่ชุมชนจะต้องใช้ด้วยความระมัดระวัง ไม่ใช่ทำลายป่าเพียงอย่างเดียว แต่จะต้องไม่ทำลายเขาด้วย เราจะต้องคงความสูงไว้เป็นที่กำบังลม รับน้ำฝนด้วยต้นไม้บนขุนเขาเหล่านั้นเป็นต้นน้ำลำธารต่อไป พูดมาถึงตอนนี้ทำให้ใจหายที่บ้านเมืองไม่นึกถึงข้อนี้กันเลย ในประเทศไทย แม่น้ำมูลซึ่งข้าพเจ้าเคยไปจับปลาสมัยเป็นนักเรียน (พ.ศ.๒๔๘๙) มีน้ำไหลตลอดหน้าแล้ง ปลากระทิงนับร้อยซ่อนอยู่ในโพรงไม้ขอนที่จมน้ำ จับด้วยมือไม่กี่นาทีก็พอกิน ข้างลำน้ำมูลเป็นป่าหวายธรรมชาติอันมาก มายดึงกันไปใช้ทุกปีคนละกำสองกำไม่มีหมด แต่อนิจจาเวลานี้น้ำมูลน้ำชี และแม้แต่น้ำโขงก็แห้งขอดสามารถเดินข้ามได้ในหน้าแล้ง เพราะป่าไม้ของเราหมดไปขุนเขาถูกทำลาย สัตว์ป่าไม่มีเหลือไม่ใช่เพราะคนจับมากินเท่านั้น แต่เพราะคนทำลายเผาป่า เผาหญ้า เผาฟาง แมลง สัตว์เล็กสัตว์น้อยที่เป็นอาหารสัตว์ใหญ่ก็ตายกันขาดวงจรชีวิต แม้แต่ค้างคาวก็ไม่เห็นบินถาว่อนจับแมลงกลางหาวเหมือนเมื่อก่อน นกฮูกไม่มีต้นไม้ใหญ่เป็นโพรงให้มันทำรัง เทียบกับประเทศที่เจริญอย่างสหรัฐอเมริกาหรือยุโรป ประชาชนเขารักธรรมชาติมาก เขาจะไม่จุดไฟเผา แม้แต่ป่าละเมาะข้างบ้านเพราะเขาเก็บไว้ให้สัตว์ป่าอยู่

"จะต้องมีสัตว์ทุกชนิดตลอดจนแมลง เพราะมันต้องกินกันเป็นอาหาร บางชนิดกินหญ้ากินใบไม้ ต้องมีป่ามีพุ่มไม้และพงหญ้าให้ตัวเล็กตัวน้อยได้อยู่ได้กิน ไม่ใช่เผาแล้วมันก็ตายกันไปหมด"

กระต่ายมีอยู่ทุกสุมทุมพุ่มไม้เช้าๆ หมอกลงตัวทากจะออกมาไต่เต็มไปหมด แลดูน่าเกลียด แต่จริงๆ แล้วมีประโยชน์ มันช่วยทำให้ธรรมชาติสมบูรณ์ บนฟ้าเต็มไปด้วยนก เขามีป่าไม้ไว้เป็นหย่อมๆ ป่าปลูกทั้งนั้นว่างๆ เขาจะขนมูลสัตว์ไปใส่ ใบไม้ที่ร่วงทับถมหนาเป็นคืบ เหมือนที่วัดหลวงพ่อชา หรือที่วัดป่าบ้านตาด ของท่านอาจารย์มหาบัว เน่าเปื่อยเป็นอาหารของต้นไม้ต่อไป นกน้อยใหญ่ส่งเสียงร้องระงมโดยเฉพาะหน้าสปริงหรือใบไม้ผลิ นกที่หนีอากาศหนาวไปอยู่เขตร้อนจะพากันกลับมาสู่ถิ่นเดิม ส่งเสียงเจื้อยแจ้วรัญจวนใจ เต็มไปหมด ประชาชนมีความสุขกับธรรมชาติ เขาจึงช่วยกันรักษาธรรมชาติทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นป่าหญ้า หรือสุมทุมพุ่มไม้ไว้ ไม่ใช่ทำลายสิ่งที่ตนไม่ชอบ เช่นจับงูมากินหมด จนไม่มีอะไรกินหนู

ส่วนประเทศของเราประชาชนช่างเผาช่างจุด ขอให้อะไรไหม้ไฟได้เป็นเผาทิ้งไม่มีเหลือ นั่นคือการเผาทรัพยากรของชาติ ในที่สุดคนเป็นผู้รับผลของกรรมเอง คือดินจืด ฝนแล้ง อดอยาก ทำไร่ทำนาไม่พอกิน เมื่อยากไร้ไม่พอกินก็เดินขบวนจะเดินให้ตายก็ไม่สามารถทำให้สิ่งที่ตนทำลายกลับฟื้นขึ้นมาได้

"พี่น้องที่รัก ถ้าท่านรักชาติ รักพี่ รักน้อง รักตัวเอง ก็อย่าจุดเผาสิ่งที่เน่าเปื่อยได้ จงปล่อยให้มันเน่าเปื่อยเป็นปุ๋ยต่อไป"

(ต่อฉบับหน้า)

เจดีย์ภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

(ภาพ : อนุตรา หงษ์สุวรรณ)

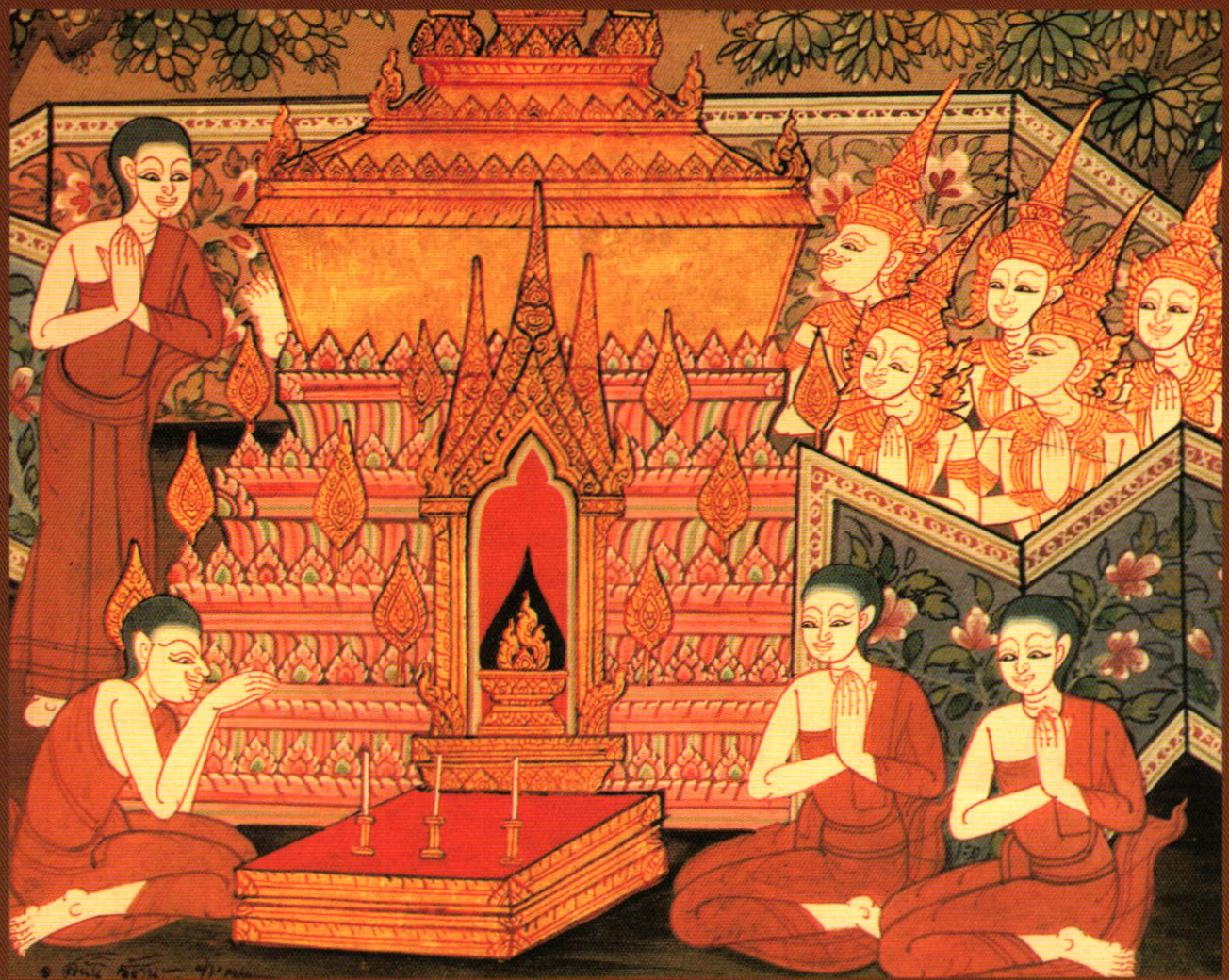

ภาพพุทธประวัติ

ภาพที่ ๓๑ : การถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ

พระพุทธสาวกและเหล่ากษัตริย์มัลละแห่งกรุงกุสินาราจัดการถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ

บรรยาย : พิทูร มลิวัลย์

เขียนภาพ : สนั่น รัตนะ

ครั้นรุ่งเช้า เมื่อข่าวการเสด็จปรินิพพานของพระพุทธองค์ทราบถึงพวกมัลลกษัตริย์และชาวเมืองกุสินาราแล้ว กษัตริย์และประชาชนก็ได้พากันมานมัสการพระบรมพุทธสรีระ แสดงความโศกเศร้าอาลัยโดยทั่วหน้า ครั้นล่วงไป ๗ วันแล้ว จึงเชิญพระบรมศพไปประดิษฐาน ณ **มกุฏพันธนเจดีย์** เพื่อถวายพระเพลิงเมื่อพระมหากัสสปเถระ พร้อมด้วยบริวารมาถึง และที่ประชุมพร้อมแล้ว จึงได้พร้อมกันถวายพระเพลิง